

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Lektor 8.-13.-trinn	10. semesteret, 2019 Åpen
Forfatter: Tonje Torbjørnsen	<i>Tonje Torbjørnsen</i> (signatur forfatter)
Veileder: Finn Arne Jørgensen	
Tittel på masteroppgaven: En lettere hverdag for husmoren? Engelsk tittel: An easier day for the housewife?	
Emneord: Husmor, kjønnsroller, etterkrigstiden, hjemmet, husarbeid, vaskemaskin, <i>Alle kvinnens blad, Forbrukerrapporten</i>	Antall ord: 32 576 + vedlegg/annet: 34 889 Stavanger, 15.05/2019 dato/år

Figur 1 Kvinne vasker klær i isen. Lisens: CC-BY-NC-SA-4.0 Leverandør: NTB scanpix. Hentet fra: <https://ndla.no/nb/node/140997>

EN LETTERE HVERDAG FOR HUSMOREN?

En analyse av forholdet mellom norske husmødre og teknologi i etterkrigstiden, med spesiell oppmerksomhet på vaskemaskinen

Tonje Torbjørnsen
LMHIMAS-1

Forord

Etter fem år på lektorutdanningen og et langt år med forskning og skriving har jeg endelig blitt ferdig med min masteroppgave! Jeg vil først og fremst takke min veileder, Finn Arne Jørgensen, for god hjelp og veiledning gjennom hele dette året. Han har blant annet hjulpet meg med å spesifisere oppgaven og veiledet oppgaven på riktig vei i forhold til historiefaget. Hans hovedoppgave fra 2001 har vært et godt utgangspunkt for denne oppgaven, selv om han skrev om tiden før andre verdenskrig.

Jeg hadde ikke kommet meg gjennom disse fem årene, og spesielt dette siste året, uten min venne- og kollokviegruppe som har sittet nesten hver dag på Universitetet og jobbet med hver vår masteroppgave. Dere har støttet i gode og mindre gode stunder i skriveprosessen. Jeg har satt spesielt pris på pausestundene med brettspill. Det har gjort at jeg har gledet meg til lange skriveøkter på biblioteket.

Tusen takk til Hege Dalhøy Gaarder for nøye og gjennomtenkt korrekturlesning av hele oppgaven, at du tok deg tid til å hjelpe meg med å perfeksjonere skrivingen. Jeg setter stor pris på at du ofret en hel helg for meg! Jeg må også takke mine foreldre som har hjulpet med korrekturlesning og hjelp i formuleringsproblemer. Tusen takk for den ukentlige middagen på besøk hos dere, der jeg har fått en pause fra oppgaven og tid med familien.

Takk til Nasjonalbiblioteket i Oslo for god hjelp til å finne primærkildene mine og gitt meg tid og ro til å gå gjennom tidsskriftene på én uke. De har vært behjelpelige gjennom hele dette året med lån av bøker og ettersending av kopier på diverse artikler jeg overså mens jeg var i deres lokaler. Det har gjort at jeg har klart å gjennomføre oppgaven på en helhetlig måte.

Tonje Torbjørnsen

Stavanger, 15. mai 2019.

Synopsis

Norsk

Formålet med denne oppgaven er å studere forholdet mellom husmødre og ny teknologi i etterkrigstiden, med et spesielt fokus rettet mot vaskemaskinen. Ved hjelp av tidsskrifter som *Alle kvinners blad* og *Forbrukerrapporten* blir det dannet et bilde av hvordan klesvasken ble utført i etterkrigstiden og av husmødrenes hverdag. *Alle kvinners blad* lå tilgjengelig på Nasjonalbibliotekets lokaler i Oslo, mens *Forbrukerrapporten* lå på Nasjonalbibliotekets hjemmesider. Gjennom innholdsanalyse av reklamer og artikler har jeg dannet et bilde av klesvask og husmorrollen i etterkrigstiden. Jeg har også brukt *Dagbladet* som kilde for å få innsyn i debatten knyttet til innføringen av heimkunnskap i skolen på 1960-tallet.

Resultatene av innholdsanalysen viser at klesvasken ble redusert fra å være flere dagers tungt arbeid i ensomhet til å bli et daglig gjøremål. Vaskemaskinene hadde forskjellig grad av automatikk, fra koplingsur til helautomatisk maskin med sentrifuge og skylling. I starten erstattet maskinene kun vaskingen, som tidligere gikk ut på koking og bløtlegging. De tyngste arbeidsoppgavene befant seg før og etter selve klesvasken. Etter hvert som maskiner tok over de tyngste arbeidsoppgavene fikk husmoren tid og krefter som ble brukt på andre aktiviteter. Med økt oppmerksomhet på barneoppdragelse i etterkrigstiden ble husmødrene oppfordret til å bruke tid på barna. Noen husmødre tok seg arbeid utenfor hjemmet. Ektemann, hushjelp og eldre barn tok i større grad del i husarbeidet, sli at det ble mulig å ha et annet yrke uten at det gikk ut over husarbeidet. Ektemennene skulle tjene penger som husmoren skulle forvalte. Noen ektemenn kunne strekke seg til å hjelpe med matlaging, oppvask eller gulvvask, men ytterst få sa seg villig til, eller fikk tillatelse til, å bidra i klesvasken. Det gjorde at husmoren måtte slite alene. Endret dette seg med innføringen av vaskemaskinen i de norske hjem?

English

The purpose of this thesis is to study the relationship between the housewife and new technology in post-war Norway, with special attention to the washing machine. Using journals like *Alle kvinners blad* and *Forbrukerrapporten* I am constructing an image of how the laundry was done after the war and the ordinary day of the housewife. *Alle kvinners blad* was available in the facilities of Nasjonalbiblioteket in Oslo, and *Forbrukerrapporten* was available at Nasjonalbiblioteket's website. Through content analysis of commercials and articles have I made a story of laundry and the role of the housewife after the second world war. I have used the newspaper *Dagbladet* as a source to get an insight in the debate on the school subject heimkunnskap in the 1960s.

The results of the content analysis show that laundry has evolved from being heavy work in solitude to be a small task in the daily routines. The washing machines had different degree of automation, from timer to fully automatic machine with spin-dryer and rinse. Early in this period the washing machine only replaced the washing, which earlier was boiling and soaking. As more machine replaced the wife's chores, she had more time and strength to spend on other activities. With more attention to raising children she was recommended to spend the freed extra time with the children. Some of the women chose to take on payed work. This was possible thanks to the husband, older children and maids. The husbands were supposed to earn money the wife could manage. Some husbands could help her in cooking, doing the dishes or washing the floor, but very few volunteered, or was allowed, to help in the laundry. The housewife had to struggle on her own. How did new technology affect the lives of Norwegian homes?

Innhold

Forord	ii
Synopsis	iii
Norsk.....	iii
English	iv
1. Innledning	1
1.1 Problemstilling og avgrensning	2
1.2 Metode	2
Forskningsmetode.....	2
Innholdsanalyse	5
1.3 Teori.....	7
Tidligere forskning	7
Begreper	11
1.4 Disposisjon	15
2. Grunnfortelling om husarbeidet	16
2.1 Arbeidsdagen.....	16
En åttetimers arbeidsdag?	16
Med tanke på egen kropp	19
2.2 Vaskevaner	21
Utvikling av klesvask.....	21
Forskjellige vaskemaskiner	24
Ny teknologi, nye forventninger.....	31
Husmødre som målgruppe	33
Plassering av vaskemaskin	34
2.3 Sammenfatning av kapittel 2	38
3. Kjønnsdelt husarbeid	39
3.1 Menn og husarbeid.....	40
Eksisterende arbeid	40
Økende krav og nødstilfeller	46
Enslig i en ekteskapelig verden	51
Skolens bidrag til endring	52
3.2 Med hjelp av barna	54
Truer husarbeidet guttenes manndom?	54

Lære å bli ansvarlige voksne	55
Spirende husmødre	57
3.3 Sammenfatning av kapittel 3	58
4. Kvinners identitetsbilde i yrkesliv og husmorlivet.....	60
4.1 Yrkeskvinnen versus husmoren.....	60
Synet på husmødrene	61
Skal jeg ta meg arbeid ute?	67
Forutsetninger for et yrkesliv	73
4.2 Barnas forhold til en mor som arbeider	79
Oppmerksomheten rettet mot barna.....	79
Når jobben tok over	79
4.3 Sammenfatning av kapittel 4.....	80
5. En lettere hverdag?	82
Litteraturliste	i
Litteratur:	i
Empiri: Tidsskift og bøker	iv
Illustrasjoner:.....	v

En lettere hverdag for husmoren?

1. Innledning

Også i klesvask, det var jo for hånd alt sammen. Tunge klesvask, med masse arbeidsklede, og det er tungt, når du skal stå fra morran til langt ut på ettermiddagen og skrubbe klede og skylle de og vaske de og koke de og henga de ut. Ja, du skulle sett hendene mine når vi skulle vaske arbeidsklær, som var helt blå svarte, i B-såpe, som ikkje var såpe i det hele tatt. De fleste skulle klare det, og ble de syke, så måtte de ha hjelp. Og då var det ein billig hushjelp som var å få, så ikkje er å få i dag.¹

Dette fortalte kona til en skiftarbeider i Odda. Klesvasken uten vaskemaskinen var et slit uten like, med masse for- og etterarbeid som vi i dag er glade vi slipper. Med skurebrett, klespresse og vaskebalje gikk det med flere timer hver gang klesvasken skulle tas. Det var kona som hadde eneansvar for denne oppgaven, mens ektemannen skulle tjene penger på smelteverket. Som sitatet også indikerer, var det vanskelig å få tak i god hjelp rundt andre verdenskrig, slik at hun måtte slite alene.

På slutten av mellomkrigstiden i Norge var det bevissthet rundt profesjonalisering og vitenskapeliggjøring av husmorlivet. Denne profesjonaliseringen gikk ut på å samkjøre kompetansen til norske husmødre gjennom husmorskoler og la dem bli fulltidshusmødre fremfor å ha andre oppgaver utenfor hjemmet. Idealet ble at hun skulle klare seg alene med ulike hjelpemidler. Vitenskapeliggjøringen handlet om å gjøre husmødrene til rasjonelle og kompetente forbrukere gjennom profesjonelle forsøk av forbruksvarer i regi av blant annet Statens forsøksvirksomhet i husstell. Statens forsøksvirksomhet i husstell ble opprettet i 1939 og Statens opplysningskontor i husstell i 1940.² Under andre verdenskrig ble det norske folks muligheter for å livnære seg begrenset av rasjonering av en rekke produkter fra bensin til utvannet melk. Dermed måtte husmødrene lære seg å brødfø familien på få ressurser. Blant annet ble poteten den store redningen i matveien.

Etter krigen var det et stort behov for å bygge opp landet igjen. Rasjoneringen ble opprettholdt i en viss grad for å unngå inflasjon, da mange mennesker hadde mye penger mens vareutvalget var lite. Store deler av Nord-Norge måtte bygges opp igjen materielt, og her behøvdes det flere sterke menn til å ta i et tak. Landet måtte bygge opp økonomien,

¹ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier: Norske husmødre om menn, barn og arbeid*. Oslo: Spartacus, 2002. S.98-99

² Hagemann, Gro. "Kjøkkenet Som Samfunnsprosjekt." i *Tidsskrift for kjønnsforskning*, no. 04 (2010)

samtidig som at innbyggerne skulle bli tatt vare på gjennom velferdsstaten. Med god hjelp fra USA og Marshallhjelpen ble denne oppbyggingen mulig mot at Norge skulle ta i bruk flere amerikanske varemerker. Privatpersoner fikk lån av Husbanken for å bygge hus etter gitte standarder, slik at befolkningen igjen skulle få tak over hodet. Det ble bygget drabantbyer og store boligblokker, for å få plass til flere personer på mindre plass, raskest mulig. Det førte til at boligene ble relativt like. Den nyeste teknologien ble ikke inkludert som en del av boligplanleggingen. Etter en tid preget av ødeleggelse og elendighet ble søkelyset på oppdragelse stort. Motviljen mot å sende barna bort for at moren kunne arbeide var stor, av frykt for å ikke ha kontroll på barna. Dermed ble stadig flere mødre værende hjemme med ansvar for husholdning og oppdragelse.

1.1 Problemstilling og avgrensning

Med profesjonaliseringen av husmorlivet vil det være enkelt å anta at livet etter andre verdenskrig ble betydelig mye enklere enn tidligere. Det er imidlertid ikke sikkert at det var slik. I denne oppgaven ser jeg på hvordan teknologi påvirket norske husmødre etter andre verdenskrig. For å begrense oppgaven har jeg valgt å slutte ved 1970, da flere og flere kvinner kom i arbeid og husmorrollens tidsalder døde ut. Jeg har valgt å legge vekt på en av de maskinene som har hatt mest påvirkning og konsekvens for hvordan vi lever livene våre, nemlig vaskemaskinen. Hva var forholdet mellom ny teknologi, som vaskemaskinen, og endret husmorrolle fra slutten av andre verdenskrig frem til 1970? For å svare på dette spørsmålet har jeg tenkt å se på noen spesifikke områder. Hva gikk husmorrollen ut på mot 1970-tallet? Hvilken rolle spilte familien i dette forholdet? Hvilke konsekvenser fikk dette forholdet for utviklingen av husmorrollen? Hovedfokuset i oppgaven ligger på forestillinger om kjønnsroller i hjemmet fremfor kun en beretning av hvordan vaskemaskinen og klesvask fungerte.

1.2 Metode

Dette delkapittelet har som hensikt å presentere metode knyttet til problemstillingen. Først skal jeg gjennomgå hvordan jeg har forsket for å finne empirien. Deretter blir det nødvendig å fortelle hvordan analysen har blitt utført.

Forskningsmetode

Tanken bak prosjektet var at vaskemaskinen kan ha vært den maskinen som i størst grad har påvirket husmødrenes hverdag med tanke på måten vi vasker klær på i dag. Det gikk fra å være en heldagsjobb til å bli en aktivitet som kun krever 15 minutter manuelt arbeid. Jeg

ble interessert i å vite hvordan og hvorfor denne utviklingen fant sted. For å kunne svare på problemstillingen for denne oppgaven har det vært nødvendig å se etter bøker og artikler om husmorrollen, klesvask og arbeid. Jeg har brukt Nasjonalbibliotekets nettside for flere av tekstene jeg har brukt i analysen. I tillegg har jeg besøkt selve biblioteket, da det var den eneste plassen som hadde det tidsskriftet jeg opprinnelig hadde tenkt å bruke.

Som kvinne har jeg mine forutinntatte tanker og holdninger rundt dette temaet. Jeg har forsøkt å forholde meg objektiv i forskningen, uten å dømme fortiden på dagens premisser. Jeg merket likevel at visse artikler eller reklamer vekket mer irritasjon enn andre artikler. Jeg fikk tanker om urettferdighet etter å ha lest kvinners historie, samtidig som jeg ble engasjert av kvinner som utrettet over store ting. Det ligger en mulighet for at oppgaven har blitt farget av dette. Norge har de siste 20-30 årene vært et land preget av høy grad av likestilling sammenlignet med andre land og tidligere tider. Dette kan ha farget min analyse ved at jeg har tatt ting for gitt.

Det tidsskriftet jeg har brukt mest er Gyldendals *Alle Kvinners Blad*, heretter kalt *AKB*. *AKB* kom ut annen hver til hver uke mellom 1937 og 1978.³ Redaktør i disse bladene var Johanna Oftedal og disponent var redaktør Olav Røgeberg. Dette var et tidsskrift som var skrevet for kvinner, både husmødre og arbeidskvinner, gifte og ugifte. I tillegg var de aller fleste artikler skrevet av kvinner, dermed var det av og for kvinner i samtiden. For å se på en utvikling bestemte jeg meg for å fokusere på noen årstall med jevne mellomrom. Jeg tok for meg 1946, da det var det første året etter andre verdenskrig på Nasjonalbiblioteket, samt 1950, 1955, 1960 og 1965. Nasjonalbiblioteket samlet *AKB* i permer etter årstall, og etter 1954 økte disse permene drastisk i volum, noe som kom av at Gyldendal ga ut bladet hver uke istedenfor annen hver uke. I disse bladene kom jeg over flere rådgivningsspalter, reklamer og artikler om husmødrenes arbeidsdag, klesvask og teknologiforbedring. Flere av utgavene hadde utklippede sider og spalter, fordi de trolig har vært eid av en aktiv husmor før de ble levert inn til Nasjonalbiblioteket. Det gjorde at det muligens er mye som ikke har kommet med som kunne ha vært med, men forhåpentligvis har jeg fått med meg tilstrekkelig materiale i tidsskriftene jeg hadde tilgang til. Jeg brukte appen Office Lens for å komme meg gjennom mest mulig på kort tid. Jeg noterte ned årstall, nummer og sidetall på alle bildene i en separat

³ Ytre-Arne, Brita. "Women's magazines and their readers: experiences, identity and everyday life." PhD., Universitetet i Bergen, 2014.

skrivebok. På den måten fikk jeg gått gjennom de utvalgte årstallene på fire dager. Flere av bladene mot 1965 hadde opp mot 80 og 90 sider.

I tillegg til AKB fikk jeg bruk for *Forbrukerrapporten (F-rapporten)* i samme tidsrom. Dette tidsskriftet kom ut fire ganger i året fra 1958 til 2010,⁴ og ble utgitt av Forbrukerrådets sekretariat og trykt i Drammen. Forbrukerrådet ble etablert i 1953 da forbruket i Norge og tilgangen på forbruksprodukter økte kraftig.⁵ Rapporten kan anses som en forløper til dagens «Forbrukerinspektørene» på NRK og «TV2 hjelper deg» på TV2. I starten var *Forbrukerrapporten* en mellomtjeneste fra Forbrukerrådet til andre instanser som ville formidle stoffet videre til forbrukerne. Dette endret seg i 1958, da *F-rapporten* skiftet navn til *Forbrukerrapporten* og ble tilgjengelig direkte for forbrukerne.⁶ Jeg har også sett på reaksjoner til innføring av heimkunnskap i flere utgaver av *Dagbladet*⁷ på 1960-tallet. Jeg valgte *Dagbladet* fordi det er en noenlunde landsdekkende avis som kunne avspeile landets holdninger til heimkunnskap.

I utgangspunktet tenkte jeg å se etter Evalet-maskinen på bakgrunn av Gro Hagemanns påstand om at det var den mest populære maskinen i Norge,⁸ men jeg fant også informasjon om andre maskiner. Mye av informasjonen jeg trengte fant jeg i vaskemiddelsreklamer og i artikler. Jeg fokuserte hovedsakelig på innslag som omtalte husmødre, menn og husarbeid, klesvaskvaner og yrkeskvinner.

Reklamer kan være interessant å studere fordi de viser hvordan reklameprodusenten og produktet ønsket å påvirke forbrukerne. Reklamene viste et ideal som kvinnen burde følge. Tidsskriftene fremstilte idealer innenfor skjønnhet, barneoppdragelse og familieidyll. 1950- og 60-tallet var slutten på en periode som skulle innlede dagens forbrukersamfunn.⁹ Med økt forbruk og materiell oppbygging etter andre

Figur 2 Reklame for Bio-Tex i 1972, Opphav: Norges kvinne- og familieforbund. Leverandør: Riksarkivet. Hentet fra <https://ndla.no/nb/node/151197>

⁴ Forbrukerrådet. «Om oss». Hentet 10.05.2019 fra <https://www.forbrukerradet.no/forside/om-oss/>

⁵ Forbrukerrådet. «Om oss».

⁶ F-rapporten, 1957, nr. 9/10, s. 1

⁷ *Dagbladet*. Oslo: AS Dagbladet, 1959-1970

⁸ Hagemann, Gro. "Kjøkkenet som samfunnsprosjekt." i *Tidsskrift for kjønnsforskning*, no. 04 (2010): 290-310.

⁹ Myrvang, Christine. *Forbruksagentene: slik vekket de kjøpelysten*. Oslo, Norway: Pax forlag, 2009

verdenskrigs ødeleggelser ble det også økt fokus på markedsføring rettet mot forbrukerne, som ble beregnet som middelklassen i samfunnet. «I stedet for skyldfølelse skulle man gjennom materielle ting selge troen på et godt liv».¹⁰ Som en følge av Marshallhjelpen og USAs ledende rolle i det vestlige samfunnet etter krigen ble Norge sterkt påvirket av amerikansk kultur. Dette kom synlig frem i de utgavene jeg har gjennomgått. Markedsføringskulturen var og er mer enn bare selve reklamen. Det handler om produksjonen og salget i tillegg. Hvorvidt kvinnene strevde for å holde titt med disse forbildene og idealene er imidlertid ikke lett å måle i ettertid.

Innholdsanalyse

Denne oppgaven utfører en kvalitativ innholdsanalyse av tidsskrifter fra den aktuelle tidsperioden. Jeg baserer meg på Klaus Krippendorff og hans *Content Analysis: An introduction to its methodology*.¹¹ Krippendorff skrev at begrepet 'innholdsanalyse' går 60 år tilbake i tid, da ordet for første gang ble inkludert i en engelsk ordbok. *Webster's Dictionary of the English Language* definerte innholdsanalyse som

analysis of the manifest and latent content of a body of communicated material (such as a book or film) through a classification, tabulation, and evaluation of its key symbols and themes in order to ascertain its meaning and probable effect.¹²

Det vil si at innholdsanalyse er å prøve å få en mening eller en konsekvens ut av innholdet til en formidlet tekst ved hjelp av gitte kategorier, tabelleringer og vurderinger av nøkkelsymboler og -tema. Det er et begrep som har vært brukt i flere tiår, men selve analyseformen har vært i bruk siden mennesker begynte å kommunisere med symboler. Innholdsanalyse ble en måte å tolke det som ble skrevet av andre på.¹³

Moderne innholdsanalyse har noen karakteristikk som er spesifikke for denne typen analyse. Den ene er at innholdsanalyse er empirisk basert. Analysen vil utforske hva som skjer i forholdet mellom de som kommuniserer med hverandre. Forskerne bak analysene vil prøve å forstå hva de ulike tekstene betyr for mennesker, hvordan de påvirker handling og hva informasjonen i tekstene gjør. En annen karakteristikk, ifølge Krippendorff, er at den overgår tradisjonell forståelse av symboler, innhold og hensikt. Ideene rundt kommunikasjon har endret seg oppgjennom årene til de forståelsene vi har i dag. Dagens digitale kommunikasjon

¹⁰ Myrvang, Christine. *Forbruksagentene*. S. 22

¹¹ Krippendorff, Klaus. *Content analysis: An introduction to its methodology*. 3rd ed. ed. Thousand Oaks, California: Sage, 2012.

¹² "content analysis." Merriam-Webster.com. Hentet 23.10.2018. [https://www.merriam-webster.com/dictionary/content analysis](https://www.merriam-webster.com/dictionary/content%20analysis).

¹³ Krippendorff, Klaus. *Content analysis*. s. 1

krever en ny grad av tillit og sterkere kildekritikk enn før, da korrekturlesning og redaktøransvaret har forsvunnet og terskelen for å publisere en tekst har blitt betydelig lavere. Den tredje og siste karakteristikken er at innholdsanalyse har måttet utviklet en egen metode. Det å drive med innholdsanalyse er noe annet enn å lese en avis eller se en film fordi det krever konsentrasjon og refleksjon på et annet nivå enn det som blir brukt i hverdagen. Metoden gjør det mulig å sette ord på forskningsprosessen.

Innholdsanalyse tar i bruk en systematisk lesing av tekst som ikke nødvendigvis skal være fra en lesers ståsted. Etter at trykkekunsten ble utviklet på 1500-tallet har antall bøker og andre skrifter økt drastisk og fått mulighet til å nå flere personer over større avstander. Kvalitative former for innholdsanalyse stammer fra litterære teorier, sosialvitenskap og kritisk forskning. Det at en forskning er kvalitativ vil si at den går i dybden på et smalt forskningsfelt for å prøve å forstå hvordan mennesker har oppfattet verden de lever i, og hvorfor de har oppført seg slik de har gjort. Kvalitativ innholdsanalyse krever at forskeren leser et relativt lite materiale nøye. Forskeren skal også komme med en tolkning av tekstene til en ny fortelling og kunne arbeide innenfor hermeneutiske kretser. Hermeneutikk «er læren om fortolkning av tekster».¹⁴ Hermeneutiske metoder går ut på å tolke tekster ut fra forutgående forståelser, eller fordommer. Disse forståelsene endrer seg etter hvert som forskningen beveger seg fremover. Hermeneutikk er viktig i historisk forskningsarbeid fordi empirien tolkes ut fra forskerens forhåndskunnskaper, som endrer seg ettersom forskeren tar til seg ny informasjon.

Innenfor innholdsanalyse er validitet og relabilitet viktig for at leserne skal kunne ta forskeren og avhandlingen seriøst. Validitet forteller noe om et instrument måler det den faktisk skal måle, som for eksempel at et litermål måler hvor mye vann eller vaskemiddel jeg har. For min oppgave er det viktig at det resultatet jeg kommer frem til utfra tidsskriftene og andre utsagn faktisk besvarer den valgte problemstillingen. Det er viktig at det materialet jeg fant i *AKB* og *Forbrukerrapporten* dannet et bilde av forholdet mellom husmødre og teknologi i etterkrigstiden. Det er også viktig at mine resultater kan brukes i lignende prosjekter. Relabilitet handler om hvor mye leseren kan stole på forskeren som profesjonell. Da er det viktig at empirien er det den hevder å være og det er betydningsfull å hente sekundærlitteratur fra flere hold. Det er noe jeg har forholdt meg til.

¹⁴ Alnes, Jan Harald. *Hermeneutikk*. I «Store norske leksikon». Hentet 2.05.2019 fra <https://snl.no/hermeneutikk> (2018, 20. februar).

1.3 Teori

Dette delkapittelet tar for seg forskningsstatus for oppgaven og grunnleggende begreper for analysen.

Tidligere forskning

Min oppgave om kjønnsroller i hjemmet har innslag av flere forskningsfelt innenfor historie og andre samfunnsvitenskaper. Hovedfeltet er kjønnsforskning, men arbeiderhistorie og forbrukerhistorie har vist seg å også være relevant for denne oppgaven.

Kjønnsforskning vokste frem på 1970-tallet, som en del av et økende søkelys på kvinner og deres rolle i samfunnet.¹⁵ Historiefaget begynte da å sette lys på samfunnets glemte grupper. Ida Blom kom frem til tre definisjoner av kvinnehistorie i 1977. En av de tre mulige definisjonene var at kvinnehistorie er «[...] et samlebegrep for all forskning som tar opp kvinners aktivitet i fortiden og problemer med særlig relevans for tidligere tiders kvinner».¹⁶ Denne definisjonen sidestiller metodene med annen historisk forskning. Målet var og er å få frem kvinners prestasjoner opp igjennom historien, og forskningsfeltet hadde nære bånd med kvinneorganisasjonene. Den opprinnelige oppgaven var «[...] å synliggjøre det usynliggjorte».¹⁷ Kjønns historie ble et viktig redskap for historiske kulturstudier. Forskningsfeltet har, i tillegg til fokuset på kjønn innenfor en nasjon, et større fokus på å få frem forskjellene mellom land. Eirinn Larsen så på kjønns historiefeltet som en utvikling fra kvinnen som studieobjekt til kjønn som et forskningsperspektiv.¹⁸ Denne oppgaven passer inn i de spesifikke forskningsområdene rundt husmoren og kjønnsdeling av samfunnet.

Forskning på fenomenet husmor vokste frem på 1970-tallet. Etter årtusenskiftet økte norske bidrag til temaet. Den voksende interessen kan ha sammenheng med et økt antall kvinner som historikere, som trolig har andre interesseområder enn menn. Et av de største internasjonale navnene innen dette feltet er Ruth Schwartz Cowan, som kom ut med *More work for mother* i 1985.¹⁹ Her prøvde Cowan å finne ut av hvorfor moderne kvinner fortsatte å bruke like mye tid på husarbeid i nyere tid som tidligere. Hun argumenterte for at moderne

¹⁵ Larsen, Eirinn. «Kvinne- og kjønns historiens fortellinger» in *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*. red. Heiret, Jan, Et. Al. (Oslo: Pax, 2013), s. 148-149

¹⁶ Blom, Ida. «Kvinnehistorie som forskningsfelt» in *Kvinner selv*. Ed. Hagemann, Gro, og Blom, Ida. (Oslo: Aschehoug, 1977). s. 13

¹⁷ Larsen, Eirinn. «Kvinne- og kjønns historiens fortellinger», s. 153

¹⁸ Larsen, Eirinn. «Kvinne- og kjønns historiens fortellinger», s. 151

¹⁹ Cowan, Ruth Schwartz. *More work for mother: The ironies of household technology from the open hearth to the microwave*. Ny utg. London: Free association books, 1989

bekvemmeligheter i første rekke hevet arbeidsklassekvinnene til middelklassen. I andre rekke medførte bekvemmelighetene et enormt press på husmoren og den tiden hun hadde til rådighet. Det ble, med andre ord, økte standarder og forventninger til renhet. En årsak til at husmødrene ikke fikk en fremtredende rolle i kjønns historie var at kjernefamilien lenge hadde blitt ansett som privat.²⁰ Det å trenge seg inn i denne private sfæren ble både vanskelig og tabubelagt. Det har allikevel vært en god del forsøk på å studere hustruens arbeid innenfor de fire veggene.

Norske bidrag til forskning på husmoren har blant annet sett på konseptualiseringen av husarbeid og husarbeideren.²¹ Det har blitt gjort forsøk på å forstå husmoren som produsent og forbruker. Det har også vært forsket på husmoren i flere samfunns- og kjønnsmessige dilemma på 1900-tallet. Forskning som har vært spesielt viktig for denne oppgaven har studert kjøkkenet som husmorens arbeidsplass etter andre verdenskrig og samarbeidene som ble inngått for å få best mulig arbeidsforhold for husmoren. Forfatteren Gro Hagemann hevdet at for å få best mulig resultat av forhandlingene var det ikke bare samfunnsorganisering og vareutvalg som måtte endres, også vanlige folks holdninger trengte å tilpasses de nye hjelpemidlene.²² Søkelyset på kjøkkenet var et forsøk på å gi yrket en høyere status, noe som startet før andre verdenskrig.²³ Finn Arne Jørgensen så på vitenskapeliggjøringen av husmorlivet og kjøkkenet som arbeidsplass før andre verdenskrig.

En bok som har vært relevant i forhold til denne oppgaven er *Husmorhistorier* av Hilde Danielsen.²⁴ Danielsen er utdannet etnolog og har forsket mye på sammenhenger mellom kvinneliv og industrialisering. Boken består av en rekke intervju utført av Danielsen i Odda blant kvinner som hadde vært både fulltidshusmødre og yrkeskvinner i løpet av livet sitt. Disse testamentene ble brukt for å danne et bilde av husmødres hverdag og utvikling i perioden. Jeg bruker boken for å danne et bilde av husmødres virke og hverdag i den aktuelle tidsperioden, med et forbehold om at all empiri i boken er tatt fra ett tettsted i

²⁰ Døving, Runar og Klepp, Ingun Grimstad. "Husarbeidets grenser: når kunnskap erstattes med skam." *Tidsskrift for kjønnsforskning (trykt utg.)*. 34(2010)nr 4 (2010):

²¹ Hagemann, Gro og Roll-Hansen, Hege. *Housewives: Meanings and implications of unpaid work*. Issues in Contemporary history. Oslo: Unipub Forl. - Oslo Academic Press, 2005.

²² Hagemann, Gro. «Kjøkkenet som samfunnsprosjekt»

²³ Jørgensen, Finn Arne. «Tidens krav: Fremveksten av det vitenskapelige husstellet i Norge 1900-1940». Hovedoppgave. F. A. Jørgensen. 2001

²⁴ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*.

Hardangerfjorden. Til tross for det snevre utvalget kunne den allikevel gi et troverdig bilde av husmødrene da de ulike kvinnene kom fra forskjellige miljø.

Selv om kategorien «kvinne» har vært fagområdets utgangspunkt, har innholdet i begrepet forandret seg over tid.²⁵ Det har blitt lagt ulik vekt på ulike sider ved kvinnen til ulike tider. Det ble like viktig å studere forskjellen mellom kvinner som å studere forskjellene mellom kjønn. Den homogene kvinnegruppen har vært sterkere i USA enn i Norge. Fokuset i norsk og amerikansk kjønnsforskning har vært forskjellig fordi akademia på den andre siden av Atlanterhavet var flere ganger større enn i Norge. Vesentlige interesser i kjønns historie er både hva det vil si å være kvinne og alt det innebar, samt hva kvinner har bidratt med i verden. Dette gjaldt blant annet hva som var forskjellen på menn og kvinner, med deres egenart og erfaringer. Eirinn Larsen argumenterte for at dette har vært elementært i kvinnehistoriens litteratur og emnevalg.²⁶

Forbrukerforskning i Norge går tilbake til opprettelsen av Statens forsøksvirksomhet i husstell i 1939 og Forbrukerrådet i 1953. I forbrukerforskning har forskerne vært interesserte i å finne ut av hvorfor mennesker har en trang til å kjøpe nye produkter selv om de egentlig ikke er en nødvendighet. Hva ligger bak denne trangen og hvem er ansvarlig for det dominerende forbrukersamfunnet i dag? Forbrukersamfunnet har blitt definert til å starte ved andre verdenskrig, men for å kunne svare på slike spørsmål var det nødvendig å gå lenger tilbake i tid.²⁷ Enkelte drar linjer helt tilbake til den industrielle revolusjonen. Med en økende andel penger i omløp, større vareutvalg og mer tid til å bruke penger fant kvinner og menn glede i å vise sin rikdom. Forsking på klær og klesvask hører i stor grad til hos forbruksforskningsinstituttet SiFO.²⁸ De benytter seg av samfunnsvitenskapelige metoder, spesielt Norsk etnologisk gransking, til å samle inn data rundt aktuelle tema, for dermed å skape et bilde av vanlige folks vaner. Et spørsmål de har fokusert på er hvorfor det nettopp er kvinner som utfører klesvasken. Husmoren ble brukt aktivt som en aktør i varepromotering med «home party» og gjennom husmorfilmene. De var spesielt aktuelle varepromotører til andre husmødre. Deres testament om hvor godt et produkt fungerte var lokkende for andre husmødre.

²⁵ Larsen, Eirinn, «Kvinne- og kjønnshistoriens fortellinger», s. 154

²⁶ Larsen, Eirinn, «Kvinne- og kjønnshistoriens fortellinger», s. 158-159

²⁷ Myrvang, Christine. *Forbruksagentene*. S. 15-20

²⁸ Klepp, Ingun Grimstad. *Skittentøyets kulturhistorie: Hvorfor kvinner vasker klær*. Oslo: Novus, 2006.

Arbeiderhistorie har vært utforsket siden 1970-tallet av noenlunde samme grunner som kjønnsforskning.²⁹ I innledningen til *Fortalt fortid: Norsk historieskrivning etter 1970* skrev forfatterne at arbeidslivshistorie stammer fra historieforskning på starten av 1900-tallet. Innenfor tidlig arbeidslivshistorie var Halvdan Koht samt både den eldre og den yngre Edvard Bull store navn.³⁰ Dette er et forskningsfelt som lett kan koples sammen med andre sjangre, som kjønns historie. Dette er fordi det i alle samfunn finnes arbeidere, og deres historie vil være vesentlig å kople sammen med samfunnets historie. I starten ville historikerne se på utviklingen av arbeiderklassen med den industrielle revolusjonen på 1800- og 1900-tallet. Feltet gikk senere inn på en offentlig sektor på 1990-tallet, med hovedfokus på etterkrigstiden. Ambisjonene har, ifølge Grove og Heiret, vært å analysere forholdet mellom de ulike partene i arbeidsprosessen.³¹ Etersom mange av historikerne som har skrevet arbeidslivshistorie har arbeidet på oppdrag, har historiene som er blitt fortalt vært fokusert på arbeidstakerne som privilegerte i historien. Historien blir dermed noe opphengt i ett perspektiv. Samtidig hadde fortellingene også nasjonalstaten som ramme, og var med på å få frem en felles nasjonal historie. Arbeiderklassens fremtredende rolle for utviklingen av nasjonalstaten etter andre verdenskrig kom frem i Arbeiderpartiets posisjon i samfunnet.

Arbeiderhistorie og kvinnehistorie kan enkelt sees i sammenheng. Gro Hagemanns hevdet at kvinnene har, fra starten av, vært den gruppen av arbeidere som ble mest utnyttet.³² Fra starten av industrialiseringen har kvinner blitt utnyttet i de arbeidsoppgavene menn ikke ville ha, og har dermed også jobbet under de verste lønnsforholdene. Generelt sett var det også kvinnene som hadde lavest andel av fagorganisering. I denne oppgaven anses husmoren som en arbeider i hjemmet, og dermed vil den ha en god plassering i både kjønns historie og i arbeiderhistorie. Husmødrenes viktige rolle i utviklingen av forbrukersamfunnet gjorde også at en form for forbrukerforskning har blitt inkludert i oppgaven.

Denne oppgaven om forholdet mellom husmødre og teknologi hører med i kjønns historie, arbeidshistorie og forbruksforskning. Med stor oppmerksomhet på forholdet mellom husmødre og yrkeskvinner vil den ha noe nytt å bidra med innen kjønns forskning, fordi det foreløpig er et lite utforsket felt. Bruken av *AKB* og *Forbrukerrapporten* i den

²⁹ Heiret, Jan, Ryymän, Teemu, og Skålevåg, Svein Atle. *Fortalt fortid: Norsk historieskrivning etter 1970*. Oslo: Pax, 2013, s. 11

³⁰ Grove, Knut and Heiret, Jan. «Fortid og form. Forteljinger om norsk arbeidslivshistorie» in *Fortalt fortid: Norsk historieskrivning etter 1970*. Ed. Heiret, Jan, Et.Al. (Oslo: Pax, 2013), s. 176

³¹ Grove, Knut and Heiret, Jan. «Fortid og form», s. 206

³² Hagemann, Gro, «Særvern av kvinner – arbeidsvern eller diskriminering?» in *Kvinner selv*, ed. Hagemann, Gro and Blom, Ida (Oslo: Aschehoug, 1977). s. 95

aktuelle tidsperioden er også en ny vinkling på feltet. Ettersom at jeg ikke har funnet så mye litteratur om kjønnsfordeling av arbeidsoppgaver i hjemmet kan det også være et bidrag til forskningsfeltet. Dermed blir mine største bidrag til historiefaget innenfor kjønnsforskning, både mellom kvinner og mellom kjønn.

Begreper

I dette delkapittelet skal jeg belyse noen av de begrepene jeg har brukt i analysen min. Valget her falt på kjønn, husmor og arbeidskraft. Disse begrepene er nært knyttet med forskningsfeltene. De er viktige for å danne et bilde av husmødrenes hverdag og kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene.

Kjønn

I utgangspunktet burde det ikke vært så vanskelig å definere kjønn. Bokmålsordboka ser på fem forskjellige definisjoner av kjønn, men denne oppgaven tar for seg to av dem. Den første definisjonen er relatert til det biologiske og sier at kjønn er «sum av fysiologiske egenskaper hos individ som produserer samme slags kjønnsceller».³³ Med andre ord er det naturen som forteller oss om vi er hankjønn eller hunkjønn, noe som blir bestemt i fosterstadiet. Den andre definisjonen av kjønn kan forstås på et mer kulturelt plan. Her blir kjønn en «gruppe av individer (organismer) som enten har hannkjønns- eller hunkjønnssegenskaper».³⁴ Disse egenskapene blir definert av samfunnet i tid og sted, og kan sette det enkelte kjønn i et positivt eller negativt lys.

Store deler av samfunnet har vært og er definert av kjønn. Det kulturelle kjønn er en tom kategori som fylles med innhold etter tid og sted. Arbeid har lenge blitt sterkt preget av kulturelt kjønn, som kommer til uttrykk gjennom arbeidsoppgaver. Eksempler på hvordan kvinner har blitt definert kulturelt er blant annet gjennom kvaliteter som omsorg, renslighet, kulinariske egenskaper og kroppsformer etter tidens krav. På samme tid kan mannen bli definert gjennom egenskaper som sterk, teknisk, ikke spesielt opptatt av ryddighet og renslighet, og matglad. De kulturelle kjønnene vil i slike omstendigheter være lagt opp til å representere rake motsetninger der kvinnen er til for å tjene mannen. Kildene jeg har gjennomgått i denne oppgaven har indikert på et slikt kjønnsmonster rundt andre verdenskrig,

³³ «Kjønn», *Ordbok.uib.no*. Hentet 10.05.2019 fra https://ordbok.uib.no/per/ordbok.cgi?OPP=kj%C3%B8nn&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge

³⁴ IBID

hvor kvinnen var ansett som det svakere kjønn. Innholdet i de ulike kulturelle kjønnene har de siste hundre årene, spesielt i Norge, vært i endring til å bli mer likeverdige.

Hovedfokuset i denne oppgaven, når det kommer til kjønn, vil være mer rettet mot det kulturelle perspektivet enn det biologiske. Hvorfor er det nettopp kvinner som tradisjonelt sett har ansvar for husarbeidet? Det vil ikke bli besvart direkte i denne oppgaven, men er noe som har ligget i bakhodet gjennom hele prosessen. Andre forskere, blant annet Ingun Grimstad Klepp, har studert dette spørsmålet mer direkte på enkelte arbeidsoppgaver i hjemmet.³⁵

Husmor

For å finne ut av hvordan husmoren har blitt påvirket av teknologiske forbedringer er det viktig å vite hva en husmor faktisk er, eller var. Med husmor menes en gift kvinne som har som yrke å stelle hjemme, med understrek på gift. Lenge ble det satt likhetstegn mellom det å være en gift kvinne og det å være husmor. I dag blir både jenter og gutter kalt husmoremner dersom de viser evner til huslige sysler som matlaging og håndarbeid. Begrepet blir brukt mer humoristisk nå enn før. Tidligere var det satt strengere krav for å gifte seg. Mannen måtte ha tilgang på eiendom og formue, mens kvinnen måtte ha tilgang på nok ressurser til å dekke medgiften.³⁶ Dette vises igjen i ordene hustru og det engelske ordet 'husband'. Begge disse begrepene er relatert til eiendom, noe som også refererer til de ressursene mannen må ha tilgang til for å gifte seg. De er begge bundet til et hus, eller annen eiendom, som de sammen må drive for å overleve.

Så lenge mennesker kan huske og så lenge kvinner og menn har giftet seg har hovedskillet mellom kvinnens og mannens arbeid vært mellom ute og inne. I gårdssamfunn var denne grensen ikke så markert som i senere tid. Der måtte kvinnene og barna delta på flere av jordbrukets mange arbeidsoppgaver for at driften skulle gå rundt.³⁷ Dette innebar også at menn måtte hjelpe til inne. Det arbeidet som foregikk inne i huset fikk et eget navn på 1800-tallet, nemlig husarbeid. Dette arbeidet var allerede tillagt kvinnen fra før av, uten at det var noe navn på det. Å gi noe et navn er med på å øke status og oppmerksomhet mot aktiviteten. Med industrialisering og urbanisering ble mannens arbeidskraft flyttet ut fra huset og inn i fabrikker, mens kvinnen ble overlatt til seg selv (og eventuelt tjenere) i huset.³⁸ Samtidig som hustruen ble mer og mer alene, ble det utviklet mer og mer maskiner til hjelp i

³⁵ Klepp, Ingun Grimstad. *Skittentøyets kulturhistorie*.

³⁶ Dyrvik, Ståle. *Den demografiske overgangen*. (Utsyn & Innsikt. Oslo: Samlaget, 2004). s. 84

³⁷ Cowan, Ruth Schwartz. *More work for mother*, s. 17-19

³⁸ IBID, s. 5

hjemmet. Disse skulle erstatte hushjelp og frigjøre tiden husmødrene brukte på husarbeid for å få tid til andre sysler. Det ble også stilt flere krav til henne om rasjonalitet og effektivitet, som en følge av industrialiseringen i hjemmet.

Bente Rosenbeck skrev i Cappelens Kvinnehistorie fra 1992 at de moderne husmødre var et resultat av den industrielle revolusjonen og urbaniseringen.³⁹ På en annen side ble både industrialisering og urbanisering oppfattet som en fare for hus- og hjemmearbeidet til husmoren. Ifølge Rosenbeck mente Friedrich Engels at en mor som arbeidet utenfor hjemmet ikke ville kunne elske eller ta vare på familien på samme måte som en hjemmeværende.⁴⁰ En ugift kvinne som arbeidet utenfor hjemmet kunne angivelig heller ikke lære seg husarbeid og dermed ikke kunne bli husmor. Han skulle imidlertid til en viss grad motbevises av seg selv da han skrev en bok om arbeidernes levevilkår i 1844.⁴¹

Med industrialisering ble skillet mellom menn og kvinner mer markert. Kvinner fikk egne husmorskoler og utbredelse av egne dukker og dukkehus for å lære jentene å bli husmødre. Husmorskolene kom på siste halvdel av 1800-tallet, med en egen skole for å utdanne husstellærerinner på Stabekk fra 1910.⁴² Opplæringen av husmødre på landet var bedre enn den i byene, mye på grunn av økende aktivitet i fabrikker. For å sikre lik kunnskap satset myndighetene på offentlige skoler med lærere og læreplan. Argumentene som forkjemperne kom med var knyttet til at de mulighetene menn hadde for utdanning innen spesifikke områder som også kvinnene burde få. Kvinnen skulle bli bevarer av hjemlige verdier som en engel i en verden der religion var på vei ut. «Hjemmet ble beskrevet som kvinnens plass og ble grunnlaget for moralsk orden i en umoralsk verden. Kvinners moralske verden skulle sørge for at mennene ikke gikk under der ute i verden».⁴³ Det ble altså lagt mye press på hustruen fra flere hold.

Industrialiseringen medførte også en endring i husholdninger og måten familiene fikk tak i livsnødvendige varer og tjenester på. Samfunnet gikk fra å være et system basert på selvforsynte husholdninger til å bli et forbrukersamfunn, og hustruen gikk fra å være matmor

³⁹Rosenbeck, Bente. «Husmoren» Kap. 26 i *Cappelens kvinnehistorie*, redigert av Blom, Ida. 462-75. Oslo: Cappelen, 1992. s. 462

⁴⁰ Rosenbeck, Bente. «Husmoren», s. 462

⁴¹ Engels, Friedrich og Wischnewetzky, Florence Kelley. *The Condition of the Working-Class in England In 1844: With Preface Written In 1892*. Cambridge Library Collection - British and Irish History, 19th Century. Ukjent utgivelsessted, 2010.

⁴² Danielsen, Hilde, Larsen, Eirinn og Ovesen, Ingeborg Winderen. *Norsk likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget, 2015. s. 138-139

⁴³ Rosenbeck, Bente. «Husmoren», s. 464-465

til å bli husmor.⁴⁴ Med økende grad av hjelpemidler og infrastruktur til husene ble hjemmene industrialiserte. Det medførte enklere husarbeid, som ofte kunne være tyngre enn mennenes arbeid før i tiden, men også en oppblomstring av nye arbeidsoppgaver for husmoren. De nye oppgavene satte mer fokus på familien og dens velferd i form av barneoppdragelse, hygiene og renhold. Den nye hverdagen førte etter hvert til at flere og flere kvinner fikk innpass i arbeidslivet, da det ble lettere å vedlikeholde en husholdning samtidig.

Arbeid og arbeidskraft

Språkrådets bokmålsordbok definerer arbeid som «[...] det å bruke kropps- eller åndskraft og eventuelle tekniske hjelpemidler med tanke på et visst (nyttig) mål eller resultat».⁴⁵ Det vil si at for at en aktivitet skal kategoriseres som et arbeid må det være et endelig mål med i bildet, noe som kan være lønn i form av penger eller lykke i form av en fornøyd familie. Ifølge norsk lov fra 1956 ble en arbeider definert som «[...] enhver som utenfor sitt hjem utfører arbeid i annen manns tjeneste».⁴⁶ Loven pekte på kjønn og krav om at arbeidet måtte foregå utenfor hjemmet. Arbeidskraft er evnen en person har til å utføre dette arbeidet.

Det å sette målet for arbeidet som bare lønn ekskluderer hjemmeværende husmødre fra dette begrepet, da hun som oftest ikke fikk penger av en arbeidsgiver for den jobben hun utførte. Allikevel kan det argumenteres for at hun arbeidet på lik linje med ektemannen som arbeidet utenfor hjemmet. Hun brukte egen kroppskraft for å utføre oppgaver i hjemmet med hjelp av tekniske hjelpemidler, som det etter hvert ble flere av. Ida Blom har utvidet definisjonen av arbeid ved å si at arbeid er «[...] den aktivitet som må til for å opprettholde egen og andres eksistens både rent fysisk og på det psykiske plan».⁴⁷ Med denne definisjonen vil det være store deler av historien som har blitt utforsket eller ikke inkludert i arbeiderhistorie i løpet av årene. I denne oppgaven er Bloms definisjon vesentlig for at husmødrenes innsats ikke skal bli nedvurdert og dermed likestilt med ektemannens innsats for å underholde familien.

Det finnes flere måter å forsørge seg selv på, gjennom betalt arbeid, trygder eller gjennom ektefellen. I løpet av 1960- og 1970-tallet økte antall kvinner i arbeidslivet hvor 70

⁴⁴ Rosenbeck, Bente, «Husmoren», s. 463

⁴⁵ «Arbeid», *Ordbok.uib.no*. Hentet 10.05.2019 fra

https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=arbeid&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge

⁴⁶ «Gamle arbeidervernlov (opph.)», §2 (1956) <https://lovdata.no/pro/NLO/lov/1956-12-07-2/§2>

⁴⁷ Blom, Ida. "Brudd og kontinuitet: Fra 1950 Mot Årtusenskiftet." In *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, red. av Blom, Ida og Sogner, Sølvi, 299-344. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag as. 1999. s. 312

% av skattebetalende ektepar i 1970 hadde inntekter fra to personer.⁴⁸ Det var mulig med teknologiske hjelpemidler i hjemmet, men krevde også omstilling av kjønnsbildet og arbeidsfordelingen. Med skolereformer og flere mennesker inne på arbeidsmarkedet ble det satt høyere krav til utdanning, noe som førte til at alderen på nyankomne på arbeidsmarkedet økte. Samtidig ble hjemmene mer og mer etterlatt til seg selv.

1.4 Disposisjon

De neste kapitlene av denne oppgaven vil ta for seg *AKB, Forbrukerrapporten* og *Husmorhistorier* for å forsøke å svare på forskningsspørsmålene som kom innledningsvis. Hva gikk husmorrollen ut på mot 1970-tallet? Hvilken rolle spilte familien i dette forholdet? Hvilke konsekvenser fikk dette forholdet for utviklingen av husmorrollen? Kapittel 2, «Grunnfortellingen om husarbeidet», handler om husarbeidet og husmorens hverdag. Kapittelet har blitt todelt, der første del handler om den generelle arbeidsdagen til husmødrene, mens den andre delen av kapittel 2 handler mer spesifikt om vaskevaner og utvikling av klesvasken. Kapittel 3, «Kjønnsdelt husarbeid», ser på kjønnsroller i hjemmet, hvilke arbeidsoppgaver ektemannen hadde og fikk og hva barna i familien bidro med i hjemmet. Kapittel 4, «Kvinnerens identitetsbilde i yrkesliv og husmorlivet», tar for seg kvinneidentitet og arbeid samt hvordan forholdet mellom fulltidshusmødre og yrkeskvinner utviklet seg og hva som skulle til for at en gift kvinne kunne ta seg arbeid utenfor hjemmet. Alle disse tre kapitlene avsluttes med en oppsummering. I kapittel 5 blir det trukket en konklusjon der jeg har forsket å svare på hva som var forholdet mellom ny teknologi, som vaskemaskinen, og endret husmorrolle fra slutten av andre verdenskrig frem til 1970.

⁴⁸ Blom, Ida. «Brudd og kontinuitet», s. 313

2. Grunnfortelling om husarbeidet

Mellomkrigstiden i Norge var en utviklingstid for husmødrene. Flere og flere gifte kvinner fikk virke som husmødre etter en vanskelig økonomisk periode. Andre verdenskrig satte utviklingen på pause da flere menn måtte eller ville delta i krigen, samtidig som at kvinnene måtte ut i arbeid for å opprettholde det økonomiske nivået. Da krigen sluttet kom mennene hjem og krevde jobbene tilbake. Staten satset dermed på en politikk som gjorde det gunstig å la mannen arbeide ute mens kvinnen var hjemme med barna ved å tilby gunstige skatteordninger.⁴⁹ Det ga gifte kvinner mer tid til å prioritere hjemmet og familien. Fra tidlig av var en av de mest tidkrevende arbeidsoppgavene til husmoren å vaske klær. Ny teknologi førte til endrede arbeidsmetoder, dette gjaldt spesielt klesvasken. Hva ville det si å være en husmor? Hvordan fungerte en arbeidsdag for en fulltidshusmor? Hvordan foregikk klesvasken i løpet av etterkrigstiden? Hva gikk husmorrollen ut på mot 1970-tallet? For å svare på disse spørsmålene vil det være spesielt fokus på klesvaskevaner og vitnesbyrd om husarbeidet. Først vil kapittelet ta for seg selve arbeidsdagen før den går videre til vaskevaner og utviklingen av dem.

2.1 Arbeidsdagen

En åttetimers arbeidsdag?

I Norge ble det innført lov om arbeidsvern og åttetimers arbeidsdag etter første verdenskrig.⁵⁰ Disse reglene gjaldt for det meste industriarbeidere. I første rekke inkluderte reglene fire dagers ferie, og var et resultat av en lang kamp om arbeiderrettigheter fra 1800-tallet.⁵¹ Industriarbeidere var ofte menn, og dersom de hadde relativ gode inntekter kunne hustruen arbeide som fulltidshusmor hjemme med eller uten hjelp. Hvordan var hennes arbeidsdag? Hadde hun krav på åtte timers arbeidsdag? Det skulle vise seg at hennes arbeidsdag var betydelig mye lenger. Et tema som ofte ble tatt opp i *AKB* i perioden mellom

⁴⁹ Dersom kvinnene gikk ut i arbeid ble mesteparten av denne lønnen brukt til å betale skatt. Skatten økte dersom to personer førte penger inn i husholdningen. Ekteparet ble ansett som en enhet, og denne enheten måtte samlet betale etter inntekt. Fra 1960 kunne ektepar søke om særskilt ligning i utregningen av skatten.

Hagemann, Gro. «Skattebetaling som rettighet» i *Norgeshistorie.no*. Hentet 16.05.2019 fra <https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/artikler/1820-skattebetaling-som-rettighet.html>

⁵⁰ Jakhelln, Henning. «åttetimersdag» i *Store Norske Leksikon*. Sist endret 19. mai 2014. URL: <https://snl.no/%C3%A5ttetimersdag>

⁵¹ Frifagbevegelse.no «Arbeidervern gjennom 100 år» *Fri fagbevegelse*. Hentet 10.05.2019 fra: <https://frifagbevegelse.no/arbeidervern-gjennom-100-ar-6.158.37845.5d2c04e0ec>

1946 og 1965 var diskusjoner rundt husmorens arbeidsdag. Det kan ha vært en respons på uenighetene knyttet til hvordan en arbeidsdag skulle være.

Figur 3 En godt planlagt arbeidsuke. Hentet fra Chambers, Selma Lola. *The little golden book of words*. Wisconsin: Western publishing co. 1948

samarbeides om forskjellige oppgaver, både for det sosiale og for muligheten til lettere arbeid. En husmor burde ikke ha noe mot å erverve hjelp fra barn og ektemenn, spesielt om de ville hjelpe. Barna kunne få ansvar for småærender som handel eller tørking etter oppvask, som igjen hjalp dem med å utvikle en ansvarsfølelse frem mot voksenlivet. Hun burde heller ikke undervurdere tiden som burde brukes på familien for at barna skulle få en best mulig barndom.

De tre kvinnene bak de tre artiklene kom fra forskjellige typer hjem med forskjellige omstendigheter. Den ene husmoren var en legefrue i Bergen som hadde mye tid og hjelp i hjemmet. Den andre husmoren var også en legefrue, men på Svalbard der hun også arbeidet noe som sykepleier. Her var mulighetene mer begrenset enn i Bergen. Den siste av de tre var en bondekone fra Valdres som hadde betydelig flere arbeidsoppgaver enn de to andre, men

Gjennom et utvalg av tre artikler ble det tydelig at husmorens arbeidsdag varte fra hun stod opp om morgenen til hun la seg om kvelden, med et variert program av arbeidsoppgaver i løpet av den tiden.⁵² Husmoren var «oppe først og sist til sengs».⁵³ Disse tre artiklene ble skrevet i 1946, før vaskemaskinene hadde rukket å komme på markedet. For å kunne arbeide effektivt i løpet av en slik lang arbeidsdag var det flere som anbefalte å planlegge arbeidsdagen. En måte å planlegge arbeidsdagen sin på var å ha én dag til én aktivitet, som for eksempel én klesvaskdag, én dag på å vaske én etasje, én bakedag etc. Med en slik ordning kunne det også la seg gjøre å ta søndagen fri. Dersom husmoren bodde i et område med flere husmødre, som for eksempel en boligblokk eller gate, kunne det

⁵² *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 13-14, s. 15 & *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 21-22, s. 14-15 & *Alle kvinners blad*, 1946, 25-26, s. 21, 24-35

⁵³ Avdem, Anna Jorunn, og Melby, Kari. *Oppe først og sist i seng: Husarbeid i Norge fra 1850 til i dag*. Oslo: Universitetsforlaget, 1985.

som til gjengjeld fikk en god del mer hjelp fra familiemedlemmene. Det later til at jo flere arbeidsoppgaver hun hadde i løpet av en dag, jo mindre mulighet hadde hun til å ta seg fri.

Kunne disse tre beretningene være nyttige for produsentene til å få et bilde av forbrukernes behov og ønsker for fremtidige vaskemaskiner og annet utstyr? Kunne husmødre aktivt prøve å påvirke produsentene gjennom slike beretninger? Selv om disse spørsmålene viser seg å være vanskelige å besvare, kan det ha vært både en mulighet og et tilfelle for produsentene. Det ville vært naivt å anta at produsentene ikke fulgte med på de mest populære tidsskriftene til forbrukergruppen. Dersom minst én husmor hadde skrevet at hun syntes at en eller flere av funksjonene til en bestemt vaskemaskin, for eksempel Evalet, var helt mot sin hensikt og gjorde klesvask-jobben mer tungvint, ville trolig Emaljeverket, som produserte Evalet, ta til seg denne kritikken og prøve å forbedre dette. Tidsskrift der lesere hadde mulighet for å skrive artikler eller leserinnlegg var et forum der forbrukerne hadde en anledning til å påvirke produsentene. Produsentene ønsket å selge produktene sine, noe som hadde nære relasjoner til fornøyde kunder. Fornøyde kunder ga igjen mer fornøyde kunder, som en dominoeffekt. På samme måte var et dårlig rykte og en dårlig omtale skjebnesvangert. Flere vaskepulvermerker og maskinmerker lanserte konkurranser for å vite hva husmødrene foretrakk og hvordan de gjennomførte klesvasken på daglig basis. Dette viser en interesse fra produsentenes side for å vite hva forbrukerne hadde behov for. Før *Forbrukerrapporten* var et tidsskrift som opererte som et mellomledd mellom produsentene og forbrukerne inneholdt det oppfordringer til produsentene om hva forbrukerne trengte.⁵⁴ Dersom produsenten ikke endret på eller forsvarte det som ble anklaget, kunne det i verste fall føre til konkurs eller omorganisering.

⁵⁴ *F-rapporten*, 1957, nr. 9/10, s. 12-14

Med tanke på egen kropp

Lange arbeidsdager og tunge arbeidsoppgaver kunne fort gå utover både kropp og sjel. AKB var veldig opptatte av at husmødrene ikke skulle ødelegge kroppene sine ved uheldige arbeidsstillinger. I 1946 kom flere profesjonelle helsearbeidere med råd om hvordan å unngå overanstrengelse i husarbeidet.⁵⁵

Doktor Henrik Seyffarth fortalte om konsekvensene av feilstillinger i et så krevende arbeid, med overanstrengelse av muskler og ledd. Flere husmødre arbeidet seg gjennom smertene til de til slutt endte opp med å bli arbeidsuføre. Det var bedre for både husmoren og familien at hun klarte å gjennomføre sine arbeidsoppgaver og plikter i lengden enn å brenne ut

kruttet for tidlig. Dersom hun merket tegn til overanstrengelse burde hun ta det med ro i en liten periode og heller be om hjelp til det gikk over. To fysioterapeuter var enige med legen om å ikke anspenne ledd og muskler.⁵⁶ Massasje og leddgymnastikk fungerte godt for leddene, men det essensielle var å ta tiden til rådighet. Det viktigste rådet legen ga var å ikke holde på for lenge på med én oppgave eller én bevegelse, spesielt dersom hun utførte arbeidet i anspenhet, samt å avslutte når husmoren blir trett av en oppgave. For å kunne få til forandring var det viktig å ta tak tidlig i læreprosessen. Dr. Seyffarth gjorde husmorskolen oppmerksomme på å fokusere på riktig arbeidsteknikk og -stilling, ikke bare resultatene av arbeidet elevene lærte, fordi gammel vane var 'vond å vende'. «Ved klesvask er det således riktig å bevege kroppen opp og ned mens det er uheldig å la kroppen stivne i en bestemt stilling. Og la det ikke gå for lenge mellom hver gang De retter Dem opp og slapper av».⁵⁷ Han kom med gode råd til hvordan en husmor skulle kunne unngå å falle sammen som en følge av feilstillinger slik at hun kunne ha mulighet til å arbeide lenger og være der for familien.

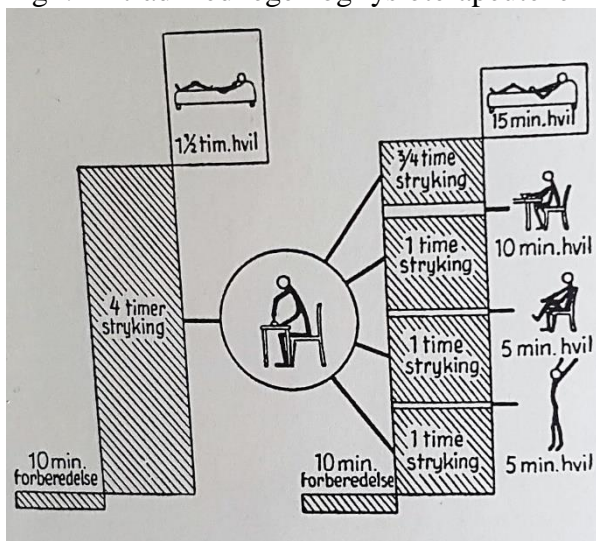
Figur 4 En husmors arbeidsdag. Hentet fra <https://hubpages.com/relationships/Housewife-What-do-housewives-do>

⁵⁵ *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 23-24, s. 13-14, 31 & nr. 25-26, s. 22-23

⁵⁶ Originalt en sykegymnast som tilsvarer dagens fysioterapeut.

⁵⁷ *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 23-24, s. 14

Det å endre arbeidet var å endre vaner, noe som tar både tid og krefter, men som burde tjene husmoren i lengden. Husmoren var selv sin egen sjef og bestemte selv hvordan hun ville jobbe innenfor sine vegger, men kunne ta imot råd fra andre. Forenkling var en viktig del av rasjonaliseringsprosessen. «Ingen krever det av oss, men vår familie vil ha stort utbytte av at vi også holder oss i kontakt med datidens utvikling».⁵⁸ I tråd med legen og fysioterapeutene anbefalte *Husmorbladet*-forfatterne Hader og Solbraa-Bay å bruke de hjelpemidlene og forenklingene som var tilgjengelige, som for eksempel hjul under bord.⁵⁹ Det anbefaltes å tenke over energibruken, da det å sitte eller ligge krevde mindre energi enn å stå eller bøye seg. De kom også med gode tips om arbeidsrekkevidde og å ha rasjonalisert arbeidsplassen slik at husmoren trengte minst mulig bevegelse. Dersom husmoren var villig til å endre gamle vaner var det fullt mulig å få tilgang til tips på hvordan hun kunne verne seg selv mot å bli uføre.

Figur 5 Hvordan ta seg pauser i strykingen. Hentet fra Solbraa-Bay og Haader: "Skap overskudd med forenkling av husarbeidet"

I 1946 ble hjelpemidler ansett som et viktig bidrag til forenklingen av arbeidsdagen. Frem mot 1950-tallet ble det innført flere og flere maskiner som var til for å hjelpe husmoren i hennes arbeid. Det gjaldt spesielt med tanke på overanstrengelse og utslitthet slik at hun ville ha overskudd til familiens velbehag. Flere artikler og reklamer refererte til denne funksjonen til de nye hjelpemidlene. Noen av de eksemplene dette gjaldt var reklamer for bløtleggingsmidler som Burnus og Henko. I 1946 hadde Burnus en reklame med overskriften «De har ikke råd til å slite Dem ut!».⁶⁰ Reklamen hevdet at de store og tunge arbeidsoppgavene som opptok store deler av en husmors arbeidsdag ble lettere av Burnus. En slik forenkling av arbeidet burde mottas av husmødrene med entusiasme. Burnus skulle være med på å spare husmoren for «[...] unødig slit».⁶¹ Det ble nemlig mindre tid på koking, mindre såpe og så klart mindre slit. De hevdet også at bløtleggingen var det viktigste leddet i

⁵⁸ IBID, s. 7

⁵⁹ Hader, Mathilde og Solbraa-Bay, Juliane. *Skap overskudd ved forenkling av husarbeidet*. (Husmorbladet, Norges Husmorforbund, 1962).

⁶⁰ *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 45-46, s. 3

⁶¹ IBID

vaskeprosessen. Burnus anbefalte så klart kunden å prøve produktet selv for å se resultatet, og da forhåpentligvis selge mer.

2.2 Vaskevaner

For å se på hvordan forholdet mellom husmor og vaskemaskinen var i etterkrigstiden vil det å skissere et bakteppe for utviklingen av klesvasken være hensiktsmessig. Hvordan fungerte klesvasken før vaskemaskinen? Var vaskemaskinen det eneste hjelpemiddelet som kom i tiden før andre verdenskrig? Hvilke hensyn måtte husmoren ta for å investere i en vaskemaskin? En viktig faktor her er å se på utviklingen av vaskemaskinen i disse årene jeg har valgt å fokusere på.

Utvikling av klesvask

For å kunne se en utvikling eller en påvirkning fra et produkt vil det være fornuftig å vite hva utgangspunktet for vaskeprosessen var. Det forekom sosiale og geografiske forskjeller når det kom til vaskevaner, men en generell praksis kan likevel antas. På 1800-tallet tok det gjerne en uke fra tøyet ble lagt i vaskevann til det ble hengt opp til tørk.⁶² Dersom familiene hadde god råd kunne de ansette personer til å hjelpe i klesvasken, fordi behovet var stort. De fattigere samfunnslag hadde ikke så mye tøy å vaske, og kunne dermed i større grad klare seg på egenhånd. Hele storvasken kunne ta en hel måned, så forståelig nok ble ikke dette gjort veldig ofte. De fattige hadde mindre tøy som ble brukt lenger enn vi gjør i dag. Dermed hadde de ikke mye å rotere på.

Eilert Sundt, en samfunns- og kulturforsker født i 1817, ble bevilget midler fra Stortinget for å få «Kjenskab til de lavere Klassers Forholde og Fattigvæsenets Anliggender».⁶³ Han ønsket å få en bedre oppfattelse av det norske folkeliv. Han ble oppmerksom på de generelt vanskelige kårene nordmenn levde under. På grunn av ham vet vi i dag en god del om fortidens vaskevaner. Selv om han fikk midler til å forske på de lavere klassene i samfunnet fokuserte han mye på de mer velstående og mente at de som måtte vaske klærne sine skjorteløse ikke hadde nok tøy til en storvask.⁶⁴ Lin, som var en av de vanligste stoffene, ble vasket i flere trinn. Hele vaskeprosessen startet med bløtlegging med eller uten en form for tilsetningsstoff, så kom selve vaskingen der det ble tatt i bruk såpe eller kokende lut. Til slutt ble vasken behandlet med lut. Her var aske en viktig ingrediens, på grunn av dens

⁶² Klepp, Ingunn Grimstad. *Skittentøyets kulturhistorie*. S. 25-26

⁶³ Sundt, Eilert. *Om Rensligheds-Stellet i Norge: til Oplysning om Flid og Fremskridt i Landet*. Oslo, Norway: Abelsted, 1869. s. 9

⁶⁴ Klepp, Ingunn Grimstad. *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 26

molekylsammensetning. Ettersom at lut var etsende og kunne ødelegge tøyet måtte det skylles og bankes etter vasken for å få stoffene ut. Det var ikke uten grunn at et banketre og mangletre var vanlige forlovelsesgaver på 1800-tallet.⁶⁵ Behandling med lut var ødeleggende for ullen. Ull skulle heller bli behandlet i melk, fiskevann eller gjæret urin, for så å blekes (helst) i solen. Mot slutten av århundret ble behandling med lut erstattet med såpe. Denne såpen ble for det meste fremstilt av husmoren selv med aske og fett, noe som var en tidkrevende prosess. I starten av 1950 hadde *AKB* en oppskrift på egenlaget vaskesåpe til klesvasken som bestod av fett, vann, kaustisk soda og salmiakk.⁶⁶ Dette viser at det var fullt mulig å lage sin egen såpe om husmødrene hadde tid, overskudd og behov for det. Idealet i denne prosessen var å holde det hvite tøyet hvitt. I dag er målet med klesvasken å få tøyet hvitt, lukt- og flekkfritt.

Med innføring av bomull viste det seg at lut ikke lenger var et tilstrekkelig vaskemiddel da det slet mer på stoffet enn med lin. I tillegg var bomullen ofte farget, noe som krevde en annen behandling med såpe istedenfor lut. Flere og flere stortekstiler i bomull ble innført frem mot 1900-tallet, noe som satte større behov for storvasken. Med innføring av mer og mer automatiske vaskemaskiner ble det mindre og mindre variasjon på måten å vaske klær på, utenom vaskeprogram og vaskemidler. Vaskemaskinen var allikevel ikke den første tekniske forbedringen i klesvasken.⁶⁷ Vaskebrettet kom sammen med sinkbøtten rundt 1870, og gjorde vannbæringen lettere og storvaskens tunge arbeid noe enklere. Etter vaskebrettet og sinkbøtten kom det flere små innovasjoner som banet veien frem mot vaskemaskinen. Noen av disse var vasketrakten og håndvaskeapparater. Disse erstattet kun en liten del av vaskeprosessen frem til den første elektriske vaskeautomaten kom i USA i 1925. Den første helautomatiske maskinen kom i 1949. Da var konkurransen i gang, og statlige instanser kom etter hvert inn for å hjelpe forbrukerne velge den rette maskinen.

Rundt om i landet ble klesvasken utført på forskjellige måter. I 1955 skrev spalten «Kjøkkenkroken» i *AKB* om klesvask, med overskriften «Hvordan tar De klesvasken?».⁶⁸ Her hevdet husstellærerinnen Elsebeth Kleppa, som var forfatteren av innlegget, at halvparten av husmødrene i Norge hadde tilgang til eget eller et felles vaskeanlegg. I tillegg priste hun vaskemidlene for å ta seg av mye av den vanskelige jobben med klesvask. Hun refererte til

⁶⁵ *IBID*, s. 26

⁶⁶ *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 3-4, p. 22

⁶⁷ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 39

⁶⁸ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 26, s. 3-5

Statens forsøksvirksomhet i Husstell som hadde og holdt på å utføre en test av ulike maskiner og annen vasketeknologi som hadde kommet på markedet. Statens forsøksvirksomhet i husstell ble formelt opprettet i 1939 sammen med Statens opplysningskontor i husstell i 1940.⁶⁹ Disse to virksomhetene skulle teste ut og opplyse norske husmødre om ny teknologi og annen innovasjon innenfor husstell, som for eksempel vaskemaskiner. Kleppa ville kommentere brosjyrene utgitt av Statens forsøksvirksomhet i Husstell med bakgrunn i sin erfaring med vaskemaskinen. «Kanskje går det an å bli enda mer fornøyd, når vi lærer mere om maskinen og vaskemidlene?».⁷⁰ Hun skrev at store og dyre maskiner, som var helautomatiske, var de beste da de gjorde all jobben. «Når så tøyet er vasket, skyllet og sentrifugert, stopper maskinen av seg selv, og det rene tøyet kan tas ut».⁷¹ Det at maskinen stopper automatisk er en viktig del av maskinenes funksjon som vi i dag ikke tenker nøye over, men som var viktig da den kom for å ikke ødelegge tøyet. Med de helautomatiske maskinene behøvde husmoren kun å tenke på riktig innstilling. En liten maskin gjorde kun vaskearbeidet, noe som ikke var den tyngste oppgaven. Det var nemlig vriingen, og dermed anbefalte Kleppa å investere i enten en elektrisk vrirmaskin, presstørrer eller sentrifuge. Hoover Spinarins er et eksempel på en sentrifuge som var tilgjengelig fra 1960.

En viktig del av vaskeprosessen gikk ut på det å tørke tøyet etter vasken. *AKB* kom i 1960 med en artikkel om anbefalinger rundt klestørk.⁷² De hevdet i artikkelen at selv om husmødrene hadde og brukte sentrifuge eller vrirmaskin så måtte tøyet ettertørkes før eventuell stryking eller rulling. Dette var fordi sentrifugen og vrirmaskinen ikke ville fjerne alt av vann som var igjen i tøyet. Det manuelle arbeidet med å vri tøyet kunne være tungt og krevende. Manuell vriing ville ikke klare å få så mye vann som vrirmaskin, og i begge tilfellene måtte tøyet henge i en del timer for å få ut alt vann. Statens forsøksvirksomhet i husstell kom frem til at det beste tørkeresultatet ville komme fra en sentrifuge.⁷³ Tøyet kunne inneholde mellom 0,1 og 0,25 kg vann per kilo tøy når det skulle strykes, men ikke mer. Skulle tøyet tørkes ut om sommeren måtte husmoren være påpasselig med eventuelle regnskur og at bleking fra solen ville slite på tøyfibrene. Allikevel oppfordret de til å tørke ute om det var mulighet for det. Artikkelen opplyste også om et alternativ til tørk i vaskemaskinen som allerede fantes, nemlig tørketrommelen. Det ble forklart for leserne hva tørkemaskinen faktisk gjorde for å få

⁶⁹ Klepp, *Skittentøyets kulturhistorie*. S. 12

⁷⁰ *IBID.* s. 3

⁷¹ *IBID.* s. 3

⁷² *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 46, s. 5-6

⁷³ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 46, s. 5

tøyet tørt. Det var viktig å sørge for god ventilasjon i det rommet som skulle romme en tørketrommel. Tørketrommelen kunne plasseres oppå en helautomatisk vaskemaskin, og anbefaltes å ha i nærheten av vaskemaskinen. Det var også viktig å ikke ha for mye tøy i maskinen da den ville brukt mer tid. Husmødrene burde høre på råd og anvisninger om hvilke plagg og stoffer som burde og ikke burde tørkes i tørketrommel, hvis ikke kunne det gå kraftig utover tøyet.

Forskjellige vaskemaskiner

I perioden da vaskemaskinen var relativt ny hadde husmødrene et behov for å vite noe om hvilke typer som fantes og hvilken de trengte. Før *Forbrukerrapporten* ble et tidsskrift for allmennheten inneholdt de blant annet innslag fra foredrag holdt på Forbrukerrådets årsmøte. I 1955 handlet ett av disse foredragene om husmødre og vaskemaskinen, og hvordan Forbrukerrådet kunne bidra til å innføre denne maskinen som et hjelpemiddel for de husmødrene som ikke hadde satt seg inn i ny teknologi.⁷⁴ Informasjonen i de forskjellige reklamene for vaskemaskiner ga mange lovord om kortere og lettere arbeid for husmoren. Kunne husmoren stole på disse løftene under et slikt valg? Noen husmødre var så heldige å få tilgang til demonstrasjoner av vaskemaskiner. Dette var en fordel, fordi disse demonstrasjonene fikk frem mer av sannheten bak løftene. Dersom kjøpet kun var basert på salgsbrosjyren var det flere husmødre som opplevde å bli skuffet. Dette var i stor grad bakgrunnen for at Forbrukerrådet og Statens forsøksvirksomhet i husstell bestemte seg for å komme med en mer uavhengig og saklig vurdering av disse maskinene. Frem til 1955 hadde forsøksvirksomheten i noen grad hatt samarbeid med produsenter for å komme frem til den perfekte maskinen for husmødrene. De ønsket likevel et bedre samarbeid med flere av de eksisterende produsentene. De satte seg inn for å teste tøymengde, tid, vannforbruk og strømforbruk. I tillegg var de opptatt av ting som støyforhold, arbeidshøyde, sølemengde og betjening av maskinen. De ønsket også å kunne måle slitasje på tøyet, selv om det kunne vise seg å være vanskelig å måle. Resultatene ble gitt ut i en brosjyre med navn *Vask og vaskemaskiner* i 1954.⁷⁵ Både denne og prøverapporten var lett tilgjengelig for husmødrene slik at de enkelt kunne bestemme seg for hvilken maskin de ville ha. Dermed var Forbrukerrådet og Norsk forsøksvirksomhet i husstell bestemt på å hjelpe forbrukerne til å ta

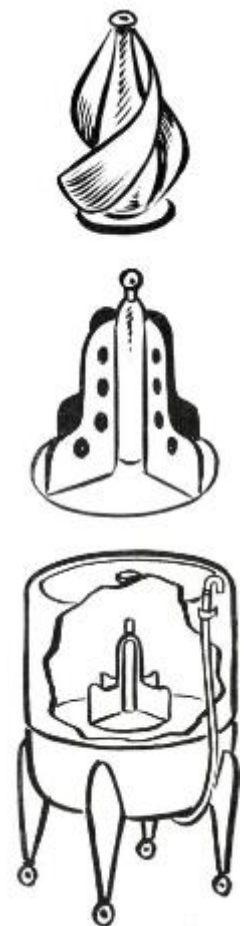
⁷⁴ *F-rapporten*, 1955, nr. 8, s. 2-5

⁷⁵ Emanuelsen, Helga Kringlebotn og Jenssen, Gunvor Øverby. *Vask og vaskemaskiner*. Oslo: Statens Forsøksvirksomhet i Husstell, 1954.

et passende valg for deres behov uten å bli lokket av reklame og subjektive vurderinger, slik at maskinen faktisk ble et hjelpemiddel og ikke en ekstra byrde.

En vaskemaskin var ikke bare en vaskemaskin. Spesielt i starten fantes det flere forskjellige typer maskiner på markedet. Husmødrene kunne velge mellom ulike systemer i en maskin, som for eksempel trommelmaskiner, vingemaskiner, rotormaskiner og automatiske maskiner. Maskinene var ikke enten/eller, men den kunne være både automatisk og trommel. For å kunne vite forskjellen på de ulike maskinene ga *Forbrukerrapporten* ut en artikkel om de ulike valgmulighetene i 1958.⁷⁶ Dette skjedde midt i oppgangen til vaskemaskinenes utbredelse. En trommelmaskin var en maskin som hadde en «[...] gjennomhullet trommel som roterer om en horisontal akse i en ytterbeholder».⁷⁷ Disse maskinene tok fra fire kg tøy, og det ble vasket kun én porsjon med tøy hver vask. Hele vasketiden for en hvitvask kunne ta alt fra 50 til 90 minutter. En vingemaskin brukte en agitator på en loddrett akse som stadig skiftet rotasjonsretning. De ulike størrelsene på agitatorene gjorde at tøyet ble beveget forskjellig. Disse maskinene hadde en kapasitet på 2,5 til seks kg tøy, og én maskin tok mellom 60 og 90 minutter, utenom oppvarmingstiden. Rotormaskinene hadde en propell i bunnen av beholderen som satte vannet i kraftig bevegelse. Disse maskinene var betydelig mindre, og tok 1,5 til fire kg tørt tøy per omgang. Fordelen her var at en porsjon vaskevann kunne ta tre fyllinger med tøy, og disse tre omgangene tok opp mot 90 minutter. Automatiske maskiner var enten trommel-, rotor- eller vingemaskin, og hadde ulik grad av automatikk som det skal bli sett på senere i analysen. I 1960 ble det utført en test av og oversikt over automatiske maskiner, i regi av Statens forsøksvirksomhet i husstell. De definerte automatikk i vaskemaskin som: «Vi kan ikke si at en startet pumpe på en vaskemaskin tømmer automatisk maskinen for vann. Det er først når tømningen startes, gjennomføres og avbrytes automatisk at det er berettiget å snakke om automatisk tømning av maskinen».⁷⁸

De automatiske maskinene i 1960 var ikke automatiske i den grad de vanlige maskinene er i dag. Maskinene ble delt inn i fire kategorier, som handlet om i hvilken grad de

Figur 6 Ulike vinger.
Hentet fra
Forbrukerrapporten
1958, nr. 3, s.89

⁷⁶ *Forbrukerrapporten*, 1958, nr. 3, s. 88-98

⁷⁷ *Forbrukerrapporten*, 1958, nr. 3, s. 88

⁷⁸ *Forbrukerrapporten*, 1960, nr. 3, s. 96

Figur 7 Ulike vaskeprinsipper i automatiske vaskemaskiner. Hentet fra Forbrukerrapporten 1957, nr. 8, s. 32

var automatisert. Den første kategorien, der maskinen kun hadde et koblingsur, var med på å gi husmoren noe mer uavhengighet, men tiden hun måtte bruke på klesvasken ble ikke betydelig redusert. Der ville motoren gå i de antall minuttene uret var innstilt på, men alt annet med maskinen måtte gjøres manuelt. En manuell vaskemaskin måtte stoppes manuelt. Det som kunne være positivt med denne ordningen var at maskinens driftstid ble perfektionert, og dermed trengte ikke husmoren bekymre seg over at klærne skulle slites ut av for mye vask eller at hun måtte være påpasselig med

tiden. Den andre kategorien var maskiner som startet etter at vannet var nådd en viss temperatur. Den tredje kategorien var trommelmaskiner med automatisk vasking og skylling, altså ett skritt videre i prosessen. Denne ga både stor uavhengighet og kortere arbeidstid til klesvasken, da skylling var noe av det som tok lengst tid. Skyllingprosessen, som skjedde underveis i vaskeprosessen, ble slått av automatisk. Tiden som skulle bli brukt til manuelt arbeid gikk da fra 20 til åtte minutter per maskinomgang.⁷⁹ Den siste kategorien av automatiske maskiner som *Forbrukerrapporten* testet var de helautomatiske maskinene, som både gjorde forvasken, skylling og sentrifugeringen. Denne maskinen kunne arbeide alene i hele 65 minutter, noe som gjorde at husmoren fikk mer tid til andre aktiviteter. De to siste prisklassene var betydelig høyere enn de første, men om tiden som ble spart på dem var verdt det, var en annen sak. Jo mer automatiske maskinene var, jo mer strøm trengte de for å fungere, noe som ville gå utover utgiftene. De anbefalte å forhøre seg med en rørlegger og elektriker før et eventuelt innkjøp av en ny vaskemaskin. Når det kommer til spørsmålet om det lønnet seg med en automatisk maskin ville svaret komme an på familiens og husmorens behov og økonomi. Dersom den frigitte tiden gjorde at hun kunne bruke tid på andre nødvendige arbeidsoppgaver eller arbeidsoppgaver som hun kunne tjene midler på ville de mest avanserte maskinene lønne seg i lengden.

⁷⁹ *Forbrukerrapporten*, 1960, nr. 3, s. 98

Klesvaskeprosessen gikk ut på mer enn bare vaskingen i maskin eller koking for hånd. Det forelå maskiner for å presse ut vannet fra tøyet, pumpe for å tømme maskinen, og etter hvert bedre maskiner for selve tørkingen. *Forbrukerrapporten* og Statens forsøksvirksomhet i husstell så på forskjellige forhold rundt de ulike maskinene. Blant annet så de på farer knyttet til vaskemaskinene. Våtrom, et rom som var beregnet på damp, som skulle bruke elektriske maskiner var påbudt å ha jording, med unntak for maskiner med dobbel isolasjon. Disse var merket med et spesielt symbol. *Forbrukerrapporten* kom med en sterk anbefaling om å holde barna borte fra maskinen under drift. Det var fare for både velting, søl og løsning av ledninger e.l. Det var også viktig å stanse vrimaskinene før tøyet ble tatt ut av den, da det fort kunne gå ut over fingre om den fortsatt var i gang. Med vaskemaskin ble bløtlegging ansett som unødvendig, utenom å fjerne vanskelige flekker. Funksjonen forvask på maskinen kunne erstatte bløtleggingen. Med et godt vaskemiddel og få flekker kunne vaskevannet senkes ned til 65 grader. Forskjellen mellom hvitvask/kokvask og kolørtvask ble definert som 85 grader for den første og 60-65 grader for den andre. Testen i denne sammenhengen ble utført på 58 ulike maskiner, selv om kun 20 av dem var på markedet i 1958. Ved riktig bruk vasket alle de ulike maskinene tøyet tilfredsstillende rent.⁸⁰ Hvorvidt tøyet ble slitt av vaskingen kom an på sømmene og alder på stoffet. Artikkelen hevdet også at tiden de ulike reklamene for vaskemaskiner oppga som vasketid var utelatt forvask og skylling, noe det kunne være lurt å være klar over.⁸¹ For eksempel hevdet Hoover i 1950 at «Hvitt og kulørt tøy vaskes ferdig på 4 minutter, ull og silke maks. 1 minutt».⁸² Denne påstanden referer til selve vaskingen, men hele vaskeprosessen tok betydelig mye lenger tid. Hvilken maskin hver enkelt husholdning endte opp med var mer avhengig av økonomi enn av ønske. Det beste var automatiske maskiner, men dessverre var de også de dyreste maskinene. Valget ville da bli hvilke funksjoner og tidsbesparelser husmoren kunne unnvære.

Den mest populære vaskemaskinen i Norge i etterkrigstiden var Evalet fra Emaljeverket.⁸³ Dette ble tydelig i *AKB* fra 1955, der Evalet hadde en hel dobbeltside med reklame. Her utlyste de en konkurranse om å vinne en maskin, og ville vite hvordan husmødre uten vaskemaskin utførte klesvasken. Deretter fulgte en tekst om hvorfor Evalet var best, under tittelen «Evalet arbeider med 4 kg tøy».⁸⁴ Evalet sammen med presstørreren skulle ha

⁸⁰ *Forbrukerrapporten*, 1958, nr. 3, s. 92

⁸¹ *IBID*, s. 94

⁸² *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 41-42, s. 22

⁸³ Hagemann, Gro. «Med kjøkkenet som samfunnsprosjekt»

⁸⁴ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 7, s. 38-39

gjort hele vaskejobben på én og en halv time. Reklamen fikk også en husmorsekspert til å hjelpe leserne til å velge Evalet ved å appellere til småvasken så vel som storvasken. «Kjøp ikke en maskin etter størrelsen».⁸⁵ Med et stort bilde av en mor og et barn rettet reklamen seg også til morsinnstinktet, og tiden som nå kunne brukes på den dyrebare barndommen. Maskinen kostet fra 480 til 860 kroner, noe som tilsvarte 7200 til 12 900 kroner i 2018.⁸⁶ Dette var mye penger på den tiden, men fremdeles mindre enn andre tilsvarende maskiner i 1955. Det tyder på at vaskemaskin var en investering som forhåpentligvis ville vare i lenger tid, som også kunne tjenes inn på andre områder. Neste dobbeltsidige reklame hadde tittelen «Hva er riktig bilde av Evalet?».⁸⁷ Her viste de to bilder av en husmor med to forskjellige vaskemaskiner. Det første bildet fikk frem at Evalet var så liten at den fikk plass under kjøkkenbenken når den ikke var i bruk. Det andre bildet viste større maskin som skulle symbolisere vaskekapasiteten til maskinen. Vaskemaskinen og tørkeren kunne arbeide med fire kilo tøy til sammen, «[...] fordi maskinen og presstørreeren arbeider uavhengig».⁸⁸ Reklamen fortalte også om husmødre som skrev inn til Emaljeverket for å fortelle om positive opplevelser med maskinen. Deres erfaringer ble brukt som et testament for Evalets kvalitet, som også kan koples til dens popularitet.

I 1965 begynte vaskemaskinene å se mer ut som de fleste maskinene gjør i dag. Evalet Haka Fullmatic var en helautomatisk vaskemaskin.⁸⁹ Den hadde kvaliteter som såpedispenser på fremsiden, slik at maskinen kunne stå permanent under en benk. Den var også uten vibrasjoner. I en reklame refererte Evalet til den ekstra tiden husmoren fikk av den helautomatiske maskinen: «[...] mens fruene kan ta en tur på byen».⁹⁰ Hun hadde flere handlinger og arbeidsoppgaver som ikke kunne erstattes av en maskin. En slik maskin ville gi henne overskudd til å ta seg av «[...] godnattklem, bestemme middagsmenyen, blåse på skrubbsår, være vertinne, velge fornuftig tøy til barna»,⁹¹ de handlingene som var viktige for henne som mor. Denne formen for vaskemaskin har tilsynelatende vært den som flest foretrakk, fordi det er denne formen for vaskemaskin som det kan sees mest av i butikkene i dag.

⁸⁵ IBID

⁸⁶ Regnet ved hjelp av Statistisk Sentralbyrås Konsumprisindeks.

⁸⁷ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 35, s. 6-7

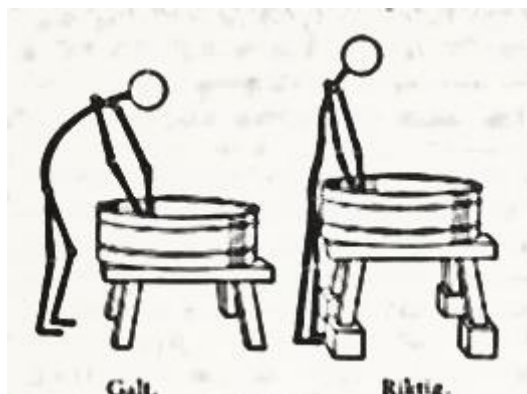
⁸⁸ IBID, s. 6

⁸⁹ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 13, s. 58

⁹⁰ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 35, s. 64

⁹¹ IBID, s. 64

En av de viktigste kildene til oppdatert kunnskap for husmødrene var *Husmorboka*.⁹² *Husmorboka* var i første rekke en viktig lærebok på husmorskolene, og i andre rekke viktig for ferdigutdannede husmødre for å oppdatere kunnskapen. Boken kom ut tolv ganger mellom 1930 og 1967, med større og mindre endringer underveis. Ettersom at klesvask var en viktig og tidkrevende arbeidsoppgave for husmødrene, tok alle utgavene opp dette temaet. De første utgavene av boken skrev mer om selve klesvasken som en mer manuell arbeidsoppgave, men de nevnte den elektriske maskinen som et alternativ. «Elektrisiteten gjer det lettare på mange vis, med [...] turkerom, vaskemaskine o. m; ein kan spara mykje tid um ein råder seg til sumt av dette t. d. ei god vaskemaskine».⁹³ Kapitlene i de siste utgavene hadde et noenlunde likt oppsett, men betydelig mer om vaskemaskinen. Blant annet hadde de en oversikt over de ulike valgene.⁹⁴ De ulike utgavene hadde også gode oversikter over metoder for flere ledd i klesvaskprosessen og forslag til plantegninger av hjem. *Husmorboka* hadde også stort fokus på riktig arbeidsteknikk.

Figur 8 Arbeidsteknikk, Hentet fra: *Husmorboka* 1952, s. 94

Samtidig som vaskemaskinene var under utvikling var ikke alle ‘oppfinnelser’ på 1960-tallet like godt mottatt. En innringer til spalten «2 minutter bare – ved Aud» uttrykte sin frustrasjon med den nye ferievaskeeren som reklamene så stolt hevdet var en lettelse for sommerferien.⁹⁵ Hun hevdet at denne innretningen ikke gjorde mer enn hun kunne fått til med en plastbøtte. Denne innretningen var nærmere lik de manuelle maskinene som var populære på begynnelsen av 1950-tallet. Vannet måtte varmes utenom maskinen, og maskinen ble drevet for hånd. Til og med de ‘manuelle’ maskinene på 1950-tallet hadde en form for automatikk. I tillegg var den for liten for sengetøysvask. «Vi er ikke motstandere av reklamen, men vi tror det er usigelig dumt av en produsent å forsøke å markedsføre en så lite gjennomtenkt og gjennomarbeidet «nyhet»».⁹⁶ Oppfinnelser behøvet ikke alltid å bety at det gikk mot det bedre. Hoover-reklamen som hevdet at maskinen kun tok ett til fire minutter kan også være et eksempel på en reklame som markedsførte noe mer enn produktet var i stand til.

⁹² Ambjørnrud, Olga, og Landslaget for Husstell-lærere. *Husmorboka*. Ny Utg., 12. Oppl. ed. Oslo: Cappelen, 1967.

⁹³ Ambjørnrud, Olga, og Landslaget for Husstell-lærere. *Husmorboka*. 1. oppl. Ed. Oslo: Cappelen, 1932

⁹⁴ Ambjørnrud, Olga, og Landslaget for Husstell-lærere. *Husmorboka*. Ny Utg., 12. Oppl. ed. Oslo: Cappelen, 1967. s. 199

⁹⁵ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 22, s. 54

⁹⁶ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 22, s. 54

Det kan få oss i ettertid å stille spørsmål ved hvor mye produsentene visste eller brydde seg om forbrukernes behov og kompetanse.

Det kan være lett å se at reklamene påvirket husmødre til å kjøpe nye produkter som maskiner eller vaskemidler, men kan påvirkningen også ha gått fra husmødrene til produsentene? Et tegn på at dette kan ha skjedd kom av en reklame for Vaskebjørn vaskemaskiner, produsert av Termolux fabrikk i Skien.⁹⁷ Med undertittelen «Konstruert i samarbeid med husmødrene selv»,⁹⁸ tyder det på at den nyeste maskinen til Vaskebjørn i 1960 ble til i samarbeid med husmødrene. Det hentyder at Termolux ble påvirket av forbrukerne. Selv om prisen var ganske høy, var det mye maskin i én, noe som kommer frem i reklameteksten: «[...] en vaskemaskin med alle de fordeler husmødre flest ønsker seg – til en **rimelig** pris».⁹⁹ Senere samme året hevdet de at Vaskebjørn var den maskinen som «nærmer [...] seg det største vaskemaskinsalg i landet [...] til enda lavere pris».¹⁰⁰ Det indikerer at maskinen hadde klart å bli både mer populær og billigere på kort tid.

Reklamene om de nye vaskemaskinene viste at det var normalt å fortelle husmødrene hvordan vaskemaskinen fungerte for å appellere til deres praktiske sans. For husmødre som ikke før hadde opplevd en hverdag med vaskemaskin kan det lett tenkes at de var skeptiske til at en maskin kunne gjøre den samme jobben like godt. Hoover er et eksempel på en maskin som reklamerte med å forklare hvordan den arbeidet.¹⁰¹ Det samme gjaldt også i stor grad for vaskemidlene, i et forsøk på å få frem hvorfor de hadde det beste produktet for husmoren. Et eksempel på det er OMO i 1965.¹⁰² OMO er et vaskemaskin-middel som kom på det norske markedet i 1961, og var en av storsatsingene til Lilleborg utover 1960-tallet.¹⁰³ De brukte både utsagn fra husmødre og informasjon om produktet. Det ble mindre skum på, og mer vaskekraft i, vannet, «[...] gir renere tøy og lettere skylling».¹⁰⁴ Hvordan dette gikk inn på husmødrene forblir uvisst. Reklamene hadde nok en rolle i OMOs vei mot den ledende rollen vaskemiddel har i dag.

⁹⁷ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 6, s. 56

⁹⁸ IBID

⁹⁹ IBID

¹⁰⁰ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 16, s. 53

¹⁰¹ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 35, s. 42

¹⁰² *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 3, s. 6

¹⁰³ Lund, Ellen Cathrine. «Soap war: Marketing of housewives 1950-1970» i *Twentieth century housewives: Meaning and implications of unpaid work*. Red. Hagemann, Gro & Roll-Hansen, Hege. Oslo, Unipub forlag, 2005, s. 139

¹⁰⁴ IBID

En oftest integrert del av vaskemaskinene i dag er sentrifugen, men det var ikke alle vaskemaskiner eller husholdninger som hadde det i 1960. Hoover hadde en reklame om deres Spinarians sentrifuge som skulle bidra med å modernisere vaskemaskinen.¹⁰⁵ Denne sentrifugen skulle koples direkte til vaskemaskinen, og pumpet såpevannet som kom fra det våte tøyet tilbake til vaskemaskinen for gjenbruk. Det ble både økonomisk og miljøvennlig, selv om miljøet ikke var et aktuelt tema på den tiden. Det var også en effektiv maskin som sparte husmoren for enda mer tid, som ellers ville ha gått til vriing og tømning. Tøyet ble, ifølge reklamen, 'stryketørt' på fire minutter, og maskinen behandlet tøyet på en måte som gjorde at det kunne leve lenger. Hoover sin Hoovermatic var en helautomatisk vaskemaskin med sentrifuge som kunne avgrense klesvasken fra en vaskedag til kun en halv time.¹⁰⁶ De to delene av maskinen arbeidet uavhengige av hverandre, og gjorde at tøyet ble behandlet skånsomt. Dermed kan det sies at Hoover reklamerte for et fremskritt for husmoren som kunne gjøre hverdagen lettere og dermed mer tid til de tingene i livet som betydde mer.

Ny teknologi, nye forventninger

Et viktig spørsmål rundt klesvask var hvor ofte klesvasken skulle tas. Ingunn Grimstad Klepp hevdet at i perioden etter 1850 økte mengden tøy som skulle bli vasket, da stoffer som bomull og lin i stor grad tok over for skinn og ull.¹⁰⁷ Ruth Schwartz Cowan var enig i at klær som ble brukt før industrialiseringen praktisk talt ikke var mulig å vaske, og dermed var behovet for klesvask sjeldent. Disse nye stoffene var lettere å vaske uten at det gikk utover tøyet. Cowan påpekte at på 1800-tallet ble klesvask for første gang omtalt i skriftlige kilder som en ukentlig husarbeidsoppgave.¹⁰⁸ Det var også en av de mindre attraktive arbeidsoppgavene blant flere, mye på grunn av de tunge bevegelsene og fraværende mulighet for hjelp fra barna. De kvinnene som var så heldige å få hjelp av tjenestepiker eller et fellesskap kunne i det minste slippe å slite seg ut i ensomhet.

Lettere materialer medførte også et betydelig større behov for klesvask og klesbehandling. Frem mot 1960-tallet ble det mindre behov for etterarbeid og mer bruk av engangsartikler. Dette medførte mindre tid på klesvask, både fordi selve tøyet blir lettere og fordi det ble brukt mindre klær. Samtidig førte de større tekstilene med seg økt vaskemengde. De vanlige klesplaggene var fortsatt kostbare og dermed for dyre til å bli vasket ofte.

¹⁰⁵ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 3, s. 49

¹⁰⁶ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 4, s. 56

¹⁰⁷ Klepp, Ingunn Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 30-31

¹⁰⁸ Cowan, Ruth Schwartz, *More Work for Mother*. S. 65

Undertøy har gått fra å bli vasket en gang i uken på starten av 1900-tallet, til å bli vasket hver dag.¹⁰⁹ Undertøy ble ansett som småvask, noe de fleste i starten av vaskemaskinens tid ikke valgte å bruke maskinen på. Den var først og fremst forbeholdt storvasken. Blodtilsølte truseinnlegg og barnebleier var en del av småvasken på 1900-tallet. De kunne lages selv eller kjøpes ferdiglagde, men disse kostet mer. Dermed ble store deler av den manuelle tøyvasken undertøy og annet tøy som lå direkte på huden.

Elsebeth Kleppa anbefalte å ta minst én maskin i uken for å ikke la haugen hope seg opp, noe flere husmødre støttet opp om. Med vaskemaskin var det ikke store arbeidet å skifte klær litt oftere og ikke la smusset feste seg godt i tøyet. Gniing og for mye vasking fikk følger for klærne i form av slitasje. På den tiden var det stort fokus på hygiene og viktigheten av å skifte klær ofte.¹¹⁰ Sykepleieren på Svalbard tok heller daglige småvasker, som ble lagt i bløt dagen før, enn én ukevask. De gangene hun hadde storvask sendte hun den bort for å bli vasket. Skyllingen av småvasken ble gjort mens den minste sønnen i flokken sov.¹¹¹

For å kunne vaske klær er det nødvendig med et godt vaskemiddel. Dersom husmoren ikke ville ta seg tid til å lage egen såpe kom det flere og flere kjemiske vaskemidler på markedet. Med en stor mengde produkter å velge mellom ble de ulike merkene nødt til å reklamere for sine produkter der forbrukerne kunne ønske å finne slik informasjon. Hvordan fungerte vaskesåpen og vaskemiddelet? Såpen løste smusset fra tøyet, brøt det opp og lot det ligge i vannet, og på enkelte stoffer måtte det tilsettes alkalier for å hjelpe såpen. Da var det viktig å skylle tøyet slik at smusset ikke satte seg i tøyet igjen. Ferdige vaskepulvere hadde en bruksanvisning som burde følges nøye. Natriumperborat bleket tøy under oppvarming og vask og optiske hvitemidler fikk tøyet til å se hvitere ut, uten å bleke det. Syntetiske vaskemidler var uten såpe, fjernet fett og annet smuss, og kalket ikke ved hardt vann. Vannets hardhet¹¹² hadde også mye å si for såpen sin del. Dersom vannet var såkalt 'hardt' ville såpen gjøres om til kalksåpe som hverken vasket eller skummet, men snarere forverret klærnes tilstand. Vannet kunne bløtgjøres med riktige midler for at det skulle fungere. Selvvirkende vaskemidler angrep flekker uten å skade tøyet ved hjelp av beskyttende stoffer, dermed var det ingen grunn til å bekymre seg.

¹⁰⁹ IBID, s. 32-35

¹¹⁰ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 35

¹¹¹ *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 21-22, s. 15

¹¹² Vannets hardhet handler om innholdet av kalsium og magnesium, og kan bløtes med salt. Grunnvann er hardere enn kildevann. For mer informasjon, se: IVAR, *Vannkvalitet*. Hentet 15.05.2019 fra <https://www.ivar.no/vannkvalitet/>

Husmødre som målgruppe

Fra den tid vaskemiddelprodusentene begynte å reklamere for produktene sine var de rettet mot husmødre.¹¹³ En av disse merkene var Persil. Persil hadde en reklameserie om hvorfor Persil var det beste vaskemiddelet i 1950.¹¹⁴ Persil var best fordi de var først til å bruke surstoff for å løse opp det skitne i tøyet. Selv om andre produsenter hadde fulgt etter i dette, var Persil først og dermed best. Et godt vaskemiddel var med på å forkorte arbeidsdagen, eller frigjøre tid til andre oppgaver. Den største vaskemiddelkonkurrenten til Persil frem mot de internasjonale produktenes inntog var Lilleborgs produkt Blenda.¹¹⁵ «Etter 9 lange år har norske husmødre fått igjen den fremragende vaskehjelpen sin fra før krigen – Blenda surstoffvaskeren fra Lilleborg».¹¹⁶ Her spilte Blenda på krigen som en ventetid på å få igjen det kjære produktet sitt. Resultatet ved å bruke Blenda var, ifølge reklamen, en hvit vask. Blenda var det eneste produktet med solium. Blenda arrangerte og gjennomførte flere demonstrasjoner av varene, og på 50- og 60-tallet var det ytterst få husmødre som ikke hadde deltatt på en av disse.¹¹⁷ Ifølge Ellen Cathrine Lund var Blenda en viktig deltaker til å utvikle husmødrenes vaskevaner etter andre verdenskrig.¹¹⁸ I starten var Blenda mindre egnet for vaskemaskinen enn søsteren OMO var, noe som kan komme frem i Blenda sin tidlige start og utbredelse blant norske husmødre.

Hvorfor var så mange husmødre portrettert og sitert i reklamer for husholdningsprodukter? Ifølge Christine Myrvang var ofte menn ansett som bedre egnet til å drive med reklame og markedsføring enn kvinner, men de «[...] manglet kunnskap om hvordan husmødrene faktisk fungerte i hjemmene og hvordan husarbeid i praksis ble utført».¹¹⁹ Kvinnene viste seg dermed å være bedre egnet til å føre markedsføring om nye produkter som var relatert til deres hverdag. Det kan være innlysende at en mulig forbruker heller vil høre om produktet av en som hadde større sannsynlighet å ha erfaring med produktet. En husmor ble da ansett som sakkyndig, om ikke en ekspert, som ville kreve mer autoritet og om mulig en mer rettet utdannelse.¹²⁰ Disse kvinnene kom inn som en del av modernisering i hjemmet og skulle erstatte kunnskapen som ble overført fra mor til datter med

¹¹³ Lund, Ellen Cathrine. «Soap war», s. 136

¹¹⁴ *Alle kvinners blad*. 1950, nr. 13-14, s. 34

¹¹⁵ Lund, Ellen Cathrine. «Soap war», s. 139

¹¹⁶ *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 9-10, s. 4

¹¹⁷ Lund, Ellen Cathrine. «Soap war». S. 136

¹¹⁸ IBID

¹¹⁹ Myrvang, Christine. *Forbruksagentene*. S. 153

¹²⁰ Myrvang, Christine. *Forbruksagentene*. S. 156

kunnskap om husarbeid etter moderne prinsipper. «En moderne husmor skulle både være en effektiv arbeider og en framskrittssvennlig konsument».¹²¹ Denne form for markedsføring kan ha vært en viktig deltaker i utviklingen av idealbildet som var relatert til husmoren ved å bidra med å gjøre det mer naturlig. Hjemmet gikk fra å være kun et fritidssted for familien til å bli en fabrikk og arbeidsplass for husmoren. Det kunne også bety at hjemmet mistet sin status som en privat sfære, og ble en gjenstand for vitenskap og offentligheten.

I 1946 fantes det kun reklamer om bløtleggingsmidler, og ikke vaskemidler, mens i 1950 hadde så å si alle utgaver minst én reklame for vaskemidler og/eller bløtleggingsmidler. Vaskemidler trengte ikke bety at vaskemaskinene var kommet på markedet, men tydet på et lettere arbeid knyttet til klesvask. Dette indikerte at på fire år hadde vasketeknologien kommet langt på veien mot å ha en vaskemaskin i norske hjem. De ulike reklamene spilte på ulike ingredienser som bakgrunnen for deres suksess. Produktene hadde også ulike symboler knyttet til seg. Blenda var et produkt som ble forbundet med prestisje, mens OMO hadde relasjoner til personlige erfaringer.¹²² Med Norges deltakelse i EØS-avtalen åpnet konkurransen for internasjonale merker seg. Konkurransen mellom de ulike merkene var i full sving i 1967 med innføringen av Tag- og Ajax-vaskepulver i henholdsvis Vestfold og Buskerud.¹²³ På den tiden var bruken av vaskepulver i Norge relativ lav i forhold til nabolandet Sverige. Produsentene av de nye merkene var likevel optimistiske til den mulige utviklingen. Med innføringen av amerikanske produkter ble det også i større grad en amerikansk markedsføring bredde seg ut i avisene. Den nye konkurransen fikk OMO til å bli mer betydningsfull hos Lilleborg. OMO og Blenda førte en tilnærmet lik markedsføring. Innen midten av 1970-tallet var de nyankomne merkene forsvunnet fra det norske markedet på grunn av for høye forventinger og for stor markedsføring. De norske husmødrene foretrakk norske produkter.

Plassering av vaskemaskin

Flere leiligheter som ble bygget i etterkrigstiden la opp planløsningen til at det skulle være mulig å plassere en vaskemaskin enten på kjøkkenet eller, etter hvert, på badet. Var dette juridisk sett lovlig? Forskningsrådet i Forskningsrapporten tok opp dette spørsmålet i 1960.¹²⁴ De kom frem til at det ikke fantes noe generelt forbud mot å plassere vaskemaskin i leilighetene, men forskjellige betingelser kunne begrense dette. Det var også flere

¹²¹ IBID, s. 156

¹²² IBID, s. 140

¹²³ IBID, s. 140

¹²⁴ *Forbrukerrapporten*, 1960, nr. 1, s. 27

innskrenkninger og krav til selve maskinen om planen var å plassere den på badet. I 1960 var det ingen flyttbare vaskemaskiner med varmeelement som var godkjent for bruk på badet. Dersom husmødrene skulle installere en vaskemaskin på badet måtte denne være fast montert og installert av profesjonelle. Det måtte også være en stikkontakt i samme rom som ikke behøvde skjøteledning, da det ikke var lov å trekke en ledning ut av rommet. Bygninger av tre kunne fort utvikle råte dersom vaskemaskinen produserte mye damp, og i den anledning kunne det være lurt å ha vaskemaskinen i et våtrom. Betongbygg kunne få noe mer ytre skader av damp, men selve skjelettet til bygningen var mer sikret. En leietaker burde få tillatelse av utleier for å installere dette, og eieren burde forhøre seg med bygningseksperter før et eventuelt innkjøp av vaskemaskin. Rådet fra Oslo kommune var at vaskemaskinen burde plasseres på plasser der gulvet var vanntett, hadde ett sluk og ventilasjon, som et baderom. De fleste av disse rådene førte til en oppfordring til å ha en eventuell vaskemaskin plassert på badet, og dermed investere i en som var godkjent for våtrom. Utviklingen av vaskemaskinene videre har ført til en naturlig plassering av vaskemaskin og tørketrommel i egne vaskerom eller på badet. Det var dermed lov til å ha vaskemaskin i leilighet om det var plass og riktige forhold rundt maskinen.

I dag er det, etter egne erfaringer, vanlig å plassere vaskemaskinen i et separat vaskerom eller på badet. På 50-tallet ble maskinene ofte brukt på kjøkkenet der de måtte plugges til vasken for hver gang. Husstellærerinne Kleppa stilte spørsmål om kjøkkenet var den beste plassen å ha maskinen på. Plassering var avhengig av hvor mye husmoren måtte passe på maskinen og dermed hvordan det gikk utover resten av hennes arbeidsoppgaver. Drømmen var et vaskerom eller grovkjøkken med plass til disse maskinene, som kunne lukkes for lyd og innsyn. Dermed kunne husmødrene ha sin arbeidsplass og mulighet for å legge den fra seg med besøk og uten forstyrrelser fra hver sin side av døren. Badet kunne være farlig på grunn av vannet, og dermed var Elektrisitetsverket skeptiske til å tillate maskiner der. Syntetiske vaskemidler hadde de ikke samme problemene med hardt vann som vaskesåpe, og dermed var det enda en god grunn til å velge syntetiske vaskemidler fremfor vaskesåpe.

For de flere tusen husmødrene som bodde i boligblokker med felles vaskeri kunne organiseringen av dette vaskeriet ha mye å si for utnyttelsen av hennes arbeidsdag som var satt av til klesvask. *F-rapporten* hadde i 1957 en artikkel om klesvask og slitasje der de skrev

en del om hvordan et vaskeri kunne legges opp effektivt for å spare mest mulig tid.¹²⁵ Her ble det hevdet at et vaskeri burde være lagt opp til å kunne utføre de ulike delene av vaskeprosessen på samme tid. Her gjaldt det å ha en best mulig tørkekapasitet og -effektivitet slik at når den neste omgangen med tøyvask er ferdig vasket er den forrige tørr. Tilgang til fellesvaskeri var også essensielt for tidsbesparelse. Sjelden tilgang til en vaskemaskin økte tiden brukt på tøybehandling snarere enn å minske den. En uke mellom hver tilgang mente *Forbrukerrapporten* var det beste. Artikkelen refererte til en svensk undersøkelse som sa at husmødre brukte 1/3 av arbeidstiden sin på tekstilbehandling.¹²⁶ Dette innebar åtte timer til klesvask i uken, samt åtte timer til reparasjoner og annen vedlikeholdsbehandling. Artikkelen anslo også at omtrent halvparten av alt tøy i Norge ble vasket i maskin, med en tro på at dette antallet ville øke. Fordelen med vaskemaskinen på 1960-tallet var at arbeidet som falt på husmoren ble lettere, mens tiden som selve tøyet fikk brukt i vasken ble lite påvirket. En faktor som ville vært med på å begrense tidsbruken betraktelig var kontinuerlig skylling. Med mindre manuell tid brukt på klesvasken kunne tiden spares mer når det kom til etterbehandling av tøyet. Her handlet det om hvordan husmoren innrettet dagen sin. Artikkelen stilte spørsmål om det var nødvendig å ha tøy som måtte strykes og rulles. For at en husmors tid brukt på tøybehandling skulle bli mest mulig effektiv var relativt hyppig tilgang til vaskemaskin og mulighet for kontinuerlig skylling vesentlig.

For å vite hvordan husmødrene utførte klesvasken på 1960-tallet ville det vært mest gunstig å kunne ta en undersøkelse av deres vaskevaner, noe som er vanskelig å gjøre i ettertid. Heldigvis utførte NTNU en undersøkelse i 1962 med et mål om å kunne komme med tips til hvordan best mulig å utføre klesvasken.¹²⁷ Med 50 husmødre fra Trondheim fordelt på ni grupper fikk de et variert utvalg av svar på spørsmålene sine. Målet var å gi et bilde av forskjellige menneskers vaskevaner. Det gjaldt mennesker i forskjellige livsstadier og livssituasjoner.

Ut fra disse 50 husmødrene var det ganske klart at økonomi hadde mye å si for hvilke maskiner og utstyr de hadde til rådighet, og hvor godt arbeidsplassen var gjennomtenkt for de arbeidsoppgavene hun hadde i løpet av dagen. De damene som bodde i eneboliger hadde alt de følte de trengte for å kunne utføre klesvasken, og trengte dermed ikke bruke store krefter

¹²⁵ *F-rapporten*, 1957, nr. 9/10, s. 12-14

¹²⁶ *IBID*, s. 12

¹²⁷ Svare, Sidsel. *Om Vask : Undersøkelse Blant 50 Husmødre I Trondheim*. Trondheim: Norges tekniske høgskole, Arkitektavdelingen, Institutt for byggekunst III, 1962.

og mye tid på denne arbeidsoppgaven. De som bodde i blokker hadde mer varierte forhold på klesvasken sin, med sjelden tilgang på vaskekjellere og dårlige planløsninger på leilighetene. Flere av damene hadde tilgang til tørkeskap, noe de ga uttrykk for at var en «[...] himmelsk åpenbaring».¹²⁸ Husmødrene i rekkehus hadde mer plass og mer muligheter enn blokkdamene, men hadde mer begrensninger enn enebolighusmødrene. Selv om økonomi og tilgjengelighet var med på å påvirke husmorens behov for manuell arbeid, var hun selv også i stor grad med på å bestemme hvor mye hun ville gjøre. En undersøkelse av folks vaner ville ikke føre til endelige konklusjoner innenfor gitte kategorier, fordi «[...] de innretter seg presis som de selv vil – uten smålige hensyn til boligundersøkerens intense ønsker om, for enkelthets skyld, å kunne plassere dem i båser».¹²⁹ Vi liker ikke å være forutsigbare og i den forbindelse bli plassert i båser.

Undersøkelsen prøvde å komme med noen konklusjoner og løsninger som kunne fungere for en større gruppe husmødre i Norge på den tiden. Med nye vaskemaskiner ga husmødrene uttrykk for at de nesten ikke utførte flekkfjerning lenger, i håp om at vaskemaskinen ville ta hånd om dem. Dersom de måtte ta seg av noe form for flekkfjerning foregikk dette på steder med godt dagslys.¹³⁰ Alle husmødrene i undersøkelsen som tok småvasken la denne i bløt før vaskingen for å gjøre arbeidet lettere, mens 27 av de 45 husmødrene med tilgang til vaskemaskin måtte bløtlegge tøy for å få det skikkelig rent. Dermed var et kar som kunne brukes til denne arbeidsoppgaven et nødvendig hjelpemiddel i vaskeprosessen. Svare hadde stor tro på at maskiner i senere tid ville bli mer og mer automatiske og dermed ville skyllingen bli mer integrert i maskinene. Vasketøymengden var også vanskelig å fastslå ettersom at husmødrene selv ikke var fullt klar over hvor ofte de tok småvasken og hvor mye de lastet maskinene med hver gang den ble brukt. Eventuelle spedbarn hadde påvirkning på mengden og hyppighet av vask, da de måtte vaske bleiene. Frem mot 1970 var de eneste bleiemulighetene av tøy eller papir på rull, og disse måtte behandles etter hver bruk.¹³¹ Engangsalternativene kom på 1970-tallet, som gjorde flere husmødres barnestell og klesvask flere trinn lettere. Svare kunne klart se en sammenheng mellom barnetall og vaskemengde. Som nevnt tidligere sendte et fåtall av kvinnene bort tøy for vask, og da gjerne kun storvasken som sengetøy og duker. De resterende kvinnene ble

¹²⁸ Svare, Sidsel. *Om vask*, s. 2

¹²⁹ IBID, s. 36

¹³⁰ IBID, s. 40

¹³¹ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*. S. 37

imidlertid nærmest fornærmet da de ble spurt om de sendte bort klær for vask, med kommentarer som «Nei, aldri!» og «[...] hva tar De meg for!».¹³² Dette henger sammen med Klepp sine bemerkninger om skam relatert til klesvask og assosiasjoner knyttet til intimitet.¹³³ Klesvask var en tung byrde som husmoren skulle ta selv!

2.3 Sammenfatning av kapittel 2

Hva gikk husmorrollen ut på mot 1970-tallet og hvordan foregikk klesvasken i etterkrigstiden? Klesvasken gikk fra å måtte utføres ved hjelp av lut og aske én gang i måneden til å være for det meste utført av hel- eller halvautomatiske vaskemaskiner opptil flere ganger i uken på relativt kort tid, historisk sett. Dette medførte en endring i vaskevaner og i husmorens arbeidsdag frem mot 1970. Hun måtte bruke mer tid på å handle inn nye kjemiske produkter til vaskingen, og kunne bruke tid til å handle klær som kunne tåle maskinvask. Selv om en vaskemaskin ville minske tiden husmoren brukte på selve klesvasken ville det fortsatt gå minst én hel dag på denne arbeidsoppgaven på grunn av alle oppgavene som i etterkrigstiden ble gjort rundt selve vasken. Vaskemiddel- og vaskemaskinprodusentene viste en interesse for å vite hvordan forbrukerne utførte klesvasken sin, og gjennom ulike konkurranser og leserinnlegg kunne de endre tilbudet etter det forbrukerne etterspurte. Dette kan tyde på at forbrukerne hadde en stemme i hvordan industrien utviklet seg.

¹³² Svare, Sidsel, *Om vask*, s. 47

¹³³ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 29

3. Kjønnsdelt husarbeid

Hvilken rolle spilte familien i forholdet mellom husmødrene og teknologien? For at en kvinne skulle bli kalt en husmor var det nødvendig å gifte seg. Det å være husmor og det å være gift ble av mange ansett som to sider av samme sak. «Gjennom å binde seg til ein mann kunne kvinnene få fridom til å styre sitt eige hushald».¹³⁴ Flere kvinner levde nærmest på strøjobber før de fikk frihet da de bosatte seg med en ektemann og etter hvert fikk barn å ta hånd om. Før et par kunne gifte seg var det viktig å ha tilgang til både fast inntekt og et sted å bo, noe som tradisjonelt sett var ektemannens ansvar. Dette kapittelet vil derfor ta for seg ektefellens og barnas rolle i husarbeidet.

Historien om menn i husarbeid har blitt inkludert som en del av fortellingen om husarbeidet og veien mot likestilling i hjemmet. Ingun Grimstad Klepp diskuterte ektemennenes rolle i husarbeidet, da boken hennes handlet om hvorfor kvinner tradisjonelt sett er dem som står for klesvasken.¹³⁵ Da var det nødvendig å se historien fra ektemennenes side. Hun har også skrevet et essay sammen med Runar Døving i *Tidsskrift for kjønnsforskning* i 2010 om husarbeidets grenser, der kjønn og kultur definerte skiller i husarbeidet. De hevdet at den heterogene kjernefamilien har vært for privat til å bli nøye studert, og at det dermed vil være vanskelig å si mye om ektemannens rolle.¹³⁶ Ruth Schwartz Cowan forsket på hvordan industrialiseringen endret de amerikanske hjemmene, og hvordan utviklingen tok forskjellige retninger etter kjønn.¹³⁷ Med fokus på industri så hun at menn beveget seg mer og mer ut av hjemmet, mens kvinnen ble mer innestengt i hjemmet. Boel Berner, fortsatt ei av Sveriges ledende forskere innen husarbeid, har sett på hvordan kjønn spilte inn på den tekniske utviklingen i hjemmet på 1900-tallet. I den forbindelse var grenser en viktig innfallsvinkel.¹³⁸

En viktig forutsetning for dette kapittelet om husarbeid og kjønn er en forståelse av sammenhengen mellom kjønnsidentitet og arbeid. Tradisjonelt sett ble kvinner assosiert med omsorgsoppgaver mens menn hadde arbeidsoppgaver i hjemmet og på gården av en mer fysisk art. Han hadde ansvar for vedlikehold av selve huset, mens hun hadde ansvar for innholdet i huset. Hva som kom først i denne sammenhengen er ikke lett å si. I følge Cowan

¹³⁴ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*. s. 37

¹³⁵ Klepp, Ingun Grimstad. *Skittentøyets kulturhistorie*.

¹³⁶ Døving, Runar. «Husarbeidets grenser».

¹³⁷ Cowan, Ruth Schwartz. *More work for mother*.

¹³⁸ Berner, Boel. *Sakarnas tillstånd: Kön, Klass, Teknisk Expertis*. Stockholm: Carlsson, 1996.

ble arbeid, på en annen side, assosiert med menn på grunn av forbindelser til det hardbarka og aggressive ytre.¹³⁹ Ble kvinnen tildelt omsorgsarbeidet på grunn av hennes naturlige 'funksjon' å føde barn? Hvorfor skulle det bety at hun ikke kunne utføre mer fysiske og tunge arbeidsoppgaver? I flere tidlige og østlige antikke samfunn var kvinnene tildelt en mer fysisk posisjon enn menn, og i naturen finnes det også flere eksempler på at hunnene gjør grovarbeidet. Etterhvert har det utviklet seg et sterkt patriarkat med kirken i spissen hvor menn har definert kvinners posisjon i samfunnet. En person blir i stor grad definert av handlinger og hva andre forventer av henne eller ham. Arbeid og aktivitet er i stor grad knyttet sammen med identitet. Arbeidsfordelingen i husarbeidet kan i den sammenheng ha blitt definert av menn og vedvart i generasjon etter generasjon. «Männern hade makt över definitionen av vad som var värdefullt kulturellt kapital. Då gavs deras egen duglighet prioritet».¹⁴⁰ Av den grunn har hun måttet tilegnet seg kompetanse relatert til sine respektive arbeidsoppgaver, som var nedprioritert ovenfor mannens områder.

3.1 Menn og husarbeid

Eksisterende arbeid

Konen hadde ventet i syv lange og syv brede på at mannen skulle komme og rope hjem til middag; men det varte og det rakk, og ikke ble det til noe. Til sist syntes hun det drygde vel lenge og gikk hjem. Da hun fikk se at kua hang så stygt til, gikk hun bort og hugg av repet med ljaen; i det samme falt mannen ned igjennom peispipa, og da kjerringa kom inn, sto han på hodet i grautgryten.¹⁴¹

Dette er avslutningen på fortellingen om «Mannen som skulle stelle hjemme»,¹⁴² som er velkjent for både voksne og barn. Fortellingen har blitt brukt i en eller annen form i husmorfilmene og -bladene for å latterliggjøre ektemennenes kompetanse i husarbeid. Som Anne Marit Myrstad påpekte i «Dumme menn og troll til kjærringer. Hva husmødre fikk le av i norske husmorfilmer»,¹⁴³ var det hovedsakelig menn som trådte utover sin maskulinitet for kvinners latters skyld. Eventyret om mannen som skulle stelle hjemme «[...] illustrerer at hovmod står for fall og latterliggjør en overmodig mann».¹⁴⁴ Slike fremstillinger var med på å nedgradere hennes arbeid og bygge opp mennenes selvbilde. Allikevel var de underholdning

¹³⁹ Cowan, Ruth Schwartz. *More work for mother*. S. 20-26

¹⁴⁰ Berner, Boel. *Sakarnas tillstånd*. S. 20

¹⁴¹ «Mannen som skulle stelle hjemme» I: K. Nedrelid (red.), *Asbjørnsen og Moe's norske folkeeventyr*. Hentet 07.05.2019 fra html <http://runeberg.org/folkeven/010.html>

¹⁴² IBID

¹⁴³ Myrstad, Anne Marie. «Dumme menn og troll til kjærringer. Hva husmødre fikk le av i norske husmorfilmer» i *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 2010, nr. 4, s. 311-332

¹⁴⁴ IBID, s. 317

for husmødrene, som fikk en anledning til å ta en pause i hverdagen. På en latterlig måte illustrerte disse filmene samfunnet slik det var, med en kjønnsdeling som var nokså tydelig.

Det norske samfunnet var lagt opp til at gifte kvinner skulle bli husmødre mens ektemennene gikk ut i arbeid, gjennom støtteordninger for eneforsørgere.¹⁴⁵ Dermed skulle kona være hjemme hele dagen og ta seg av forholdene hjemme samtidig som at ektemannen skulle ut å tjene penger. Denne fordelingen kan spores tilbake til industrialiseringen da kjernefamilien ble skilt fra sine respektive familier, og barna trengte mer omsorg på grunn av økende fare i samfunnet.¹⁴⁶ Noen burde være hjemme med barna, og dermed krevdes det også at noen måtte ut å tjene til livets opphold. Arbeidsplassen ble skilt fra hjemmet, og kvinnen skulle sørge for at mannen håndterte dette skillet. Hun ble også da avhengig av ektemannens gunst for å kunne underholde både mann og barn. Han var også avhengig av en harmonisk stemning i hjemmet, om ikke bare for å holde vedlike omdømmet. Et godt samarbeid mellom ektefellene var viktig for å kunne klare seg til neste lønning. De huslige oppgavene han hadde ansvar for var i større grad ansett som fritid enn som en jobb, mest fordi hans arbeid innebar å tjene penger. Da kunne ikke oppgavene hjemme også være arbeid. For kona, derimot, ble hennes arbeid definert i hjemmet. Noe som kommer tydelig frem i neste kapittel er at hun også hadde arbeidsoppgaver som kunne anses som hobby, og som kunne dyrkes frem dersom hun fikk mer tid.

Ingun Grimstad Klepp hevdet at menn ikke gjorde husarbeid som å vaske toalettet og skifte bleie på grunn av reaksjoner knyttet til skam og kvalme.¹⁴⁷ Dette gjaldt imidlertid ikke alle menn, noe Hilde Danielsen fant ut av gjennom sine intervju. «Gerd syntes at han var flink med ungane, han bytte bleier, bada dei, gav dei mat og gjekk turar med dei»,¹⁴⁸ og ettersom at han var en mann trillet han barnevognen med én hånd. Dette viser en viss velvilje til å delta i barnestell, men lite om husarbeidet. I samme avsnitt ga den intervjuede uttrykk for at ektemannen skiftet bleiene, men lot dem ligge til kona kom hjem. Han var mer som en kamerat til barna enn det moren var, fordi

Figur 9 Reklame for Burnus i 1946: "Det er ingen hjelp å få av mannfolkene". Hentet fra *Alle kvinners blad*, nr. 49-50 1946, s. 3

¹⁴⁵ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*. S. 47

¹⁴⁶ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 100

¹⁴⁷ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*, s.79-81

¹⁴⁸ Danielsen, Hilde *Husmorhistorier* s. 89

hennes rolle var mer ansvarlig for oppdragelsen. I 1946 hadde *Burnus*, som var et bløtleggingsmiddel, en reklame med teksten «Det er ingen hjelp å få av mannfolkene».¹⁴⁹ Her hevdet de at det ikke var mulig å overbevise mennene om å hjelpe dem i den tunge klesvasken, fordi de var fast bestemt på at det var ‘kvinnfolksarbeid’.

Mot slutten av 1940-tallet fantes det menn som deltok i husarbeidet. Flere av disse så på husarbeid som en fritidsaktivitet eller småsyssel i motsetning til arbeidet utenfor. Dette kom frem i en boligundersøkelse fra 1948.¹⁵⁰ Undersøkelsen ble gjennomført av Selskapet for Oslo Byes Vel for å finne ut av hvilke behov det norske folk hadde for boliger etter andre verdenskrig. Den ble påbegynt med en komité under selve krigen i 1942. Dette andre bindet var en undersøkelse av boforhold og familielivet i boligene. Her var det tidlig påpekt at familien innrettet sin arbeidsdag rundt husfaren. Undersøkelsen kartla hvilke aktiviteter og interesser han hadde utenom måltidene og hvilene. 22 av de 185 fedrene som ble spurt svarte husflid som en interesse, og det var den aktiviteten som hadde flest svar.¹⁵¹ *Bokmålsordboka* fra Språkrådet definerer ‘husflid’ til «[...] hjemmeproduksjon av nytte- eller pryding som bygger på nasjonale tradisjoner»,¹⁵² altså ikke det samme som husarbeid, men fortsatt en del av husmorens arbeidsdag. Ellers var husfedrene hjelpsomme og deltakende alt etter hvilken familiesammensetning og boligtype de hadde. I ektepar uten barn var ektemannen mer deltakende, og i små ettromsleiligheter var han mer villig til å hjelpe der det trengtes. Det viste seg å være i de familiene der det var størst behov for hjelp at ektemannen ikke deltok. Der hvor det var flest barn og/eller størst boligenhet. Det trengte ikke bety at han ikke gjorde en innsats for familiens velbefinnende, men snarere at han fokuserte på andre områder. De gjorde mer ‘maskuline’ arbeidsoppgaver, som å fikse sko, lage bokhyller og andre aktiviteter som var i relasjon med dagsarbeidet deres. Det hang sammen med hans interesse for husflid, men den tunge arbeidsoppgaven med klesvask var fortsatt kvinnens ansvar. Ofte kunne mennene trenge et eget rom, som for eksempel en garasje eller bod, der han ikke skulle bli forstyrret. Hans deltakelse i husarbeidet fikk ikke en stor plass i boligundersøkelsen, noe som

¹⁴⁹ *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 49-50, s. 3

¹⁵⁰ Brochmann, Odd, Nic Waal, Fredrik Størmer, and Carl Anonsen. *Mennesker Og Boliger: Familieundersøkelsens Resultater*. Vol. Bd. 2. Oslo Byes Vels Boligundersøkelser (trykt Utg.). Oslo: Tanum, 1948.

¹⁵¹ *IBID*, s. 263

¹⁵² «Husflid». *Ordbok.uib.no*. Hentet 07.05.2019.

https://ordbok.uib.no/per/ordbok.cgi?OPP=+husflid&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=bo kmaal

også kan tyde på en allerede laber innsats innen dette feltet. Hadde de gjort samme undersøkelse ti år etter ville de nok fått et annerledes resultat.

Giftede kvinner og giftede menn hadde større status i samfunnet enn ugifte, spesielt kvinner. Selv om det kan tenkes i dag at ekteskap var begrensende for livet hennes og livet hans, var det på 1950-tallet ansett som befriende og som en dør til et mer selvstendig liv. Kvinnen skulle tjene andre, og legge sine egne interesser til side. «Kvinna representerer heimen som mannen vil fri seg frå, eller som han elsker og lengtar tilbake til».¹⁵³ Kvinnen var både sønnens utgangspunkt som mor og destinasjon som fremtidig kone. Kvinnen kunne, for mange, bli selve definisjonen for hjemmet. Mannen skulle ut å tjene penger slik at hjemmet i større grad ble en ukjent plass som et fristed fra ansvaret.¹⁵⁴ Det var fruen som skulle ha kontroll over hva som foregikk i hjemmet.

AKB hadde overraskende lite om menn og husarbeid. Dersom noe ble nevnt var det i hovedsak for å lovprise/hylle mennenes sjeldne innsats i husarbeidet eller henge dem ut som noen latsabber eller fylliker. Et eksempel på en lovprisning av en ektemann kom i 1965. Her hadde *AKB* funnet frem til en ektemann som hadde fått tildelt 'husmannsforkle', en oppmerksomhet til de ektemenn som bidro på kjøkkenfronten.¹⁵⁵ Det var hustruen som hadde sendt inn brev til *AKB* for å gjøre dem oppmerksomme på ham. Hustruen fikk seg en jobb der hun skulle være borte fra familien i to uker, og da ble han nødt til å ta seg av barna. På den korte tiden fikk han mer forståelse for all den jobben en hjemmeværende husmor hadde på én dag. Det motsatte var også dessverre et vanlig tilfelle. I 1955 spurte en 50 år gammel husmor frustrert hva hun kunne finne seg i hos sin ektemann.¹⁵⁶ «Min mann er så fryktelig til å drikke [...] Til meg leverer han en 10 kr. dagen og det skal jeg ha til alt i huset til 3 personer»,¹⁵⁷ noe som knapt nok rakk til det mest nødvendige. Hun fikk ikke råd til å kjøpe klær, sengetøy eller være med sine venninner. Hun var utslitt i både armer og ben, noe som gjorde at hun ikke hadde overskudd til å ta seg en betalt jobb utenfor hjemmet. Mannen var ofte borte hele natten, og drakk til pengene var slutt. Hun følte hun måtte bli for barnas skyld, men gikk konstant rundt og var engstelig for ham og om de ville klare seg til neste uke. Kan forholdet

¹⁵³ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*. S. 49

¹⁵⁴ *IBID*, s. 50

¹⁵⁵ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 5, s. 31

¹⁵⁶ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 34, s. 23

¹⁵⁷ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 34, s. 23

mellom husarbeid og menn være relatert til klasser? Var mennene i middel- og borgerklassen mer tilbøyelige til å delta i husarbeidet? Det kan virke slik.

Den mest vanlige fordelingen av arbeidsoppgavene i hjemmet ble satt mellom mannen og kvinnen basert på dørterskelen. Med den markeringen av husarbeid vil det ikke være helt entydig hva som tilfaller mannen og hva som tilfaller kvinnen. En mann som var ute på camping kunne lett lage mat og vaske klær uten at han mistet sin maskulinitet.¹⁵⁸ Det kan tyde på at det feminine og det maskuline ble bestemt av arbeidsplassen, ikke arbeidsoppgaven. I en diskusjon i *AKB* om gutter mistet sin maskulinitet ved å hjelpe til hjemme var det en av innsenderne, «Soge», som lurte på hvorfor dette ikke skulle være tilfellet. Ut ifra språkbruken, som «[...] andre koselige menn»,¹⁵⁹ vil jeg si at «Soge» var en kvinne, da det ikke er så tydelig ut fra navnet. Hun skrev om en friluftslivsmann som utstrålte en trivelig atmosfære både ute og hjemme. Han tok like gjerne i bruk vaskekluten som fiskestangen og hjalp gjerne til med matlaging dersom kona ble sengeliggende. «Soge» skrev også at hun selv hadde to døtre og én sønn som delte på huslige plikter i hjemmet. Hun ga dem også innblikk i husholdningens regnskap for at de skulle kunne utvikle en noenlunde økonomisk sans og respekt for egen og andres verdi i fremtiden. Hun sa seg enig i det at en mann kunne huslige arbeidsoppgaver var med på å skape et bedre og mer likeverdig hjem. «Bortskjemte mannfolk er en dårlig garanti for et ekteskaps holdbarhet».¹⁶⁰

Var det fortsatt slik at menn ikke hjalp til i husarbeid fordi kvinnene ikke tillot mennenes deltakelse? Hadde kvinnene skjemt bort mennene ved å ikke la dem delta i husarbeidet? Det var flere artikler og undersøkelser som tydet på det. Ifølge Klepp var flere menn åpne om at den delen av klesvasken de var mest aktive i var strekking av tøy, noe som kunne falle bort uten mennenes tilstedeværelse.¹⁶¹ Var det slik at mennene ikke ville være i veien for kvinnene, eller lot ikke kvinnene dem komme til? En mann fortalte at han konstruerte en egen vaskemaskin til sin kone, da de som var tilgjengelige var for dyre.¹⁶² Selve klesvasken var fortsatt forbeholdt henne. En annen fortalte at for å ikke få sine hvite skjorter ødelagt av kona bestemte han at hun ikke måtte vaske farger og hvitt sammen.¹⁶³ Han

¹⁵⁸ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 63-68.

¹⁵⁹ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 34, s. 23

¹⁶⁰ IBID

¹⁶¹ Klepp, Ingun Grimstad, *Fra Rent Til Nyvasket: Skittent Og Rent Tøy*. Vol. Nr 2-2003. Fagrapport (Statens Institutt for Forbruksforskning: Online). Oslo: Statens Institutt for Forbruksforskning, k 2003.

¹⁶² Klepp, *Fra rent til nyvasket*. S. 110

¹⁶³ IBID, s. 127

befalte, og hun adlød. Kan også tidsskriftene ha vært skyldige i å opprettholde en kjønnsdelt arbeidsfordeling i hjemmene? De kan ikke ha hjulpet saken. Reklamen ga uttrykk for at Burnus var både «bedre og villigere»¹⁶⁴ enn menn. «Resultatet av bløtlegging med Burnus er kortere koketid, lettere såpevask og mindre slit».¹⁶⁵ Dette var en reklame som skulle selge et produkt, men allikevel viste det forbrukeren, som var husmoren, at det var hjelp å få i et godt middel dersom ektemannen ikke var villig til å bidra. Mot slutten av 1950-tallet vokste det frem en generasjon med nygifte par der ektemannen bidro mer i husarbeidet enn det de eldre generasjonene hadde gjort fra før.

Flere kvinner var frustrerte over at ektemannen ikke ville delta i klesvask og annet husarbeid, noe som de kunne få uttrykt i Klara Klok. Klara Klok (heretter KK) var en fast seksjon av *AKB* der leserne kunne sende inn sine spørsmål til en rådgiver og få svar i bladet eller personlig. Her ble det spurt spørsmål om alt fra vasketips til venninneproblemer. Et spørsmål som kom ut i 1955 var «Hvordan skal jeg får mannen til å hjelpe?». ¹⁶⁶ Her var det en 30 år gammel bondekone som hadde fem barn og en gammel mann å stelle, samt en gård som hun også hadde arbeidsoppgaver på. Ektemannen insisterte allikevel på at barn og husstell var hennes ansvar, i tråd med Klepps teori,¹⁶⁷ og han innrømmet aldri eller sjelden feil. Han ville heller at hun skulle la oppvasken stå enn å be om hjelpen hans. Dersom hun ble syk stod oppvasken til det var tomt i skapet. Han skulle visst være vant til et litt kaotisk hus fra barndommen, da moren hans ikke var så opptatt av å ha det ryddig. Bondekonen ønsket å få mer trivsel i hjemmet ved at begge kunne hjelpe hverandre, ikke bare den ene veien. Hun spurte KK om hva hun skulle gjøre. KK startet responsen med å si at det ikke nyttet å ta opp kampen med ektemannen når hun selv var «[...] på bristepunktet».¹⁶⁸ KK anbefalte Bondekone å vente til hun hadde overskudd og humør til å forhandle, om mulig appellere til hans lyster for å få frem budskapet. Hun anbefalte å spille på en mann i nabolaget som var 'verre'. «Slike karer som din, så bra så bra, og så overanstrengende tungvinte må en behandle med kvinneligste kvinnelist».¹⁶⁹ Det å spille på bebreidelser og tårer ville være som parafin på bålet. Ei av husmødrene i *Husmorhistorier* fortalte at diskusjonen om arbeidsfordelingen i

¹⁶⁴ *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 49-50, s. 3

¹⁶⁵ *IBID*, s. 3

¹⁶⁶ *Alle kvinners blad*, 1955, 28, p. 36

¹⁶⁷ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 79-81

¹⁶⁸ *Alle kvinners blad*, 1955, 28, p. 3

¹⁶⁹ *IBID*

hjemmet ikke var åpen for forhandling.¹⁷⁰ Ektemannen tok seg tid til å hjelpe venner og kjente med påfallende oppgaver, men kunne ikke hjelpe kona med for eksempel klesvasken.

Økende krav og nødtilfeller

De hjelpemidlene som var kommet i løpet av denne tidsperioden kan enten sies å være til for å hjelpe husmoren eller for å avlaste ektemannens arbeid i hjemmet. Det var han som skulle stå for anskaffelsen av maskiner, da det var han som tjente penger. Dette var noe reklamene ofte refererte til. Noen reklamer spilte på at maskinene var så enkle å anvende at til og med en mann kunne bruke dem,¹⁷¹ men var de egentlig det? Andre reklamer tok med vitnesbyrd fra ektemenn om hvor fornøyde deres kone var med det gitte produktet.¹⁷² Dette hentydet igjen til at en fornøyd kone skapte et fornøyd hjem. Da kan et viktig spørsmål være om maskinene kom mest for å lette mannens ansvarsoppgaver eller mest for å hjelpe hustruen i hennes arbeid? Flere av artiklene, reklamene og litteraturen tyder på at mannens mål om å slippe husarbeid var en reell mulighet, men det har vist seg vanskelig å si noe definitivt. I en leserinnleggsspalte kalt «Takk for brevet» skrev «Kone til oppofrende mann» om hvordan nye og dyre elektriske apparater ikke kunne erstatte den sosiale kontakten hun hadde da hun kunne gjøre oppvasken eller klesvasken med ektemannen.¹⁷³ Hun skrev at selv om klesvasken ble lettere med vaskemaskinen kunne den ikke fylle hennes behov for å ha tid med ektemannen sin. Han arbeidet mye overtid for å få råd til vaskemaskinen som hun selv ville klart seg uten. «Jeg synes at alle disse maskinene våre snille menn kjøper, bare gjør oss konene enda mere ensomme på våre kjøkkener!».¹⁷⁴ Et spørsmål er om han hadde hjulpet til med klesvasken uten vaskemaskinen. Når ektemennene kom hjem om kveldene var de mer og mer utslitte på grunn av ekstraarbeidet som skulle lette hennes arbeid. Det å jobbe for å tjene penger til disse maskinene ble hans måte å bidra til husarbeidet på, som han, ifølge henne, var klar over at han burde.

Det kunne være lett for en mann å anta at ettersom husarbeidet tradisjonelt tilfalt kvinnen var det lettere arbeid enn hans. Dersom de fikk prøve seg på noen av de forskjellige oppgavene i hjemmet, kunne de imidlertid oppdage at husarbeid ikke var så lett som det så ut til. En av intervjukvinnene til Danielsen fortalte om da ektemannen skulle støvsuge huset, og hevdet at «Det er jo ikkje for et kvinnfolk til å støvsuge. Det er jo så tungt». ¹⁷⁵ Han fikk seg

¹⁷⁰ Danielsen, Hilde, *Husmorhistorier*. S. 161

¹⁷¹ Berner, Boel. *Sakernas Tillstånd*: s. 288

¹⁷² *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 11, s. 54

¹⁷³ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 5, s. 2

¹⁷⁴ IBID

¹⁷⁵ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 159

en øyeåpner om at konas arbeid kunne være minst like tungt som hans arbeid utenfor hjemmet. Det kunne tyde på at skillet mellom hva som var mannens oppgave og hva som var kvinnens oppgave var basert på sted, ikke oppgave. *Husmorhistorier* refererte til *Husmorbladet* fra 1951 om menn som viste seg å være flinke 'husmødre', med fremragende prestasjoner på kjøkkenet.¹⁷⁶ De mente at husmødrene burde passe seg for å ikke miste jobben sin. *Husmorbladet* kritiserte husmødrenes tendens til å akseptere forholdene slik de var, mens mennene var flinkere til å rette opp i dette fortere. Fortsatt var husarbeid noe som menn deltok i når de følte for det, ikke som en plikt.

En del av rasjonaliseringsprosjektet for husmødrene handlet om hvordan hun kunne effektivisere dagen sin gjennom god planlegging, og dermed unngå å miste all sin energi som kunne vært brukt på familien. Utpå 1950-tallet var flere det flere ukeblad som oppfordret husmoren til å inkludere barn og ektemann i husarbeidet, da det var godt for både hennes egen livskvalitet og familiesamholdet. Dette kom frem i en internasjonal husstellkongress i 1953.¹⁷⁷ Det var ikke nødvendigvis bare en lettelse for henne, men et ansvar for at alle skulle delta og lære noe av det. Dersom hun i tillegg var perfeksjonist kunne det også føre til at hun gikk over alt familien gjorde for å få arbeidet perfekt utført. Dersom dette ble en brå overgang måtte både barn og mann læres opp i de respektive oppgavene de skulle få ansvar for, som kunne ta ekstra tid for husmoren. Forhåpentligvis ville det gå seg til i lengden.

En viktig del av enhver arbeidsdag er pausen eller fritiden som kom i løpet av dagen. Fritiden som ble tildelt arbeidsmenn og skolebarn i helger ble ikke uten videre gitt husmødrene. For å få fri burde hun ta imot hjelp av andre i de oppgavene som kunne overtas midlertidig, av for eksempel ektemannen. Hvorvidt han likte eller godtok denne arbeidsoppgaven, var en annen sak. «Husfar» fra 1965 mente at det å glede seg til fritiden han ville fått i helgen forsvant av konens forventninger til ham i husarbeidet for at hun også skulle få seg litt fritid.¹⁷⁸ «[...] det ville bli månelyst hvis mannen bare gikk og drev mens kona strevet!».¹⁷⁹ Han lurte fælt på hvor fridagen forsvant hen. Andre familier ga uttrykk for at de frydet seg over disse fridagene, og brukte muligheten for å tilbringe tiden sammen på et felles prosjekt uten å tenke over husarbeidet. Enkelte hevdet at de ekstra timene det krevdes for å tjene inn til langhelg gjorde dem ekstra trøtte i helgen, slik at de ikke hadde overskudd til å hjelpe til i husarbeidet. Det at mannen, og muligens barna, gikk hjemme en hel dag mens

¹⁷⁶ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* S. 164

¹⁷⁷ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 105

¹⁷⁸ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 13, s. 30

¹⁷⁹ *IBID*, s. 30

husfruen fortsatt hadde sin arbeidsdag kunne føre til enda mer jobb for henne, i og med at de tok seg til rette på fridagen. Samtidig var det viktig at hustruen satte pris på at hun hadde en ektemann som kom hjem og som kunne hjelpe til.

En konsekvens av å ikke ta seg fri kunne være utmattelse eller andre sykdommer. Dette gjaldt også for husmoren. Hva ville da skje med huset og barneomsorgen om hun skulle være sengeliggende over en viss tid? I *Husmorhistorier* fortalte spesielt én kvinne at ektemannen fint kunne steppe inn i husarbeidet om hun var syk. «Han utførte dei fleste syslene i huset, som å vaske golv og ta oppvasken».¹⁸⁰ Det gjaldt også med barnestellet, og han tok dem gjerne med på tur. Rundt 1950 var ikke dette vanlig. Ellers hadde dette ekteparet en fleksibel arbeidsfordeling i en tid da det ikke var blitt vanlig at ektemannen tok lett på husarbeid. 1950-tallet bar preg av å være en tid i endring, spesielt i forhold til arbeidsfordeling i hjemmet. Noen kvinner var fornøyde, mens andre ønsket sterkt at mennene skulle være mer med i aktivitetene hjemme. En mann som jobbet skift kunne bidra mens han var hjemme uten at det gikk utover jobben. Flere kvinner opplevde det som urettferdig at han fikk fri hele ettermiddagen etter jobb, mens hun måtte stå på fra morgen til kveld. Flere av hennes arbeidsoppgaver var minst like tunge som industriarbeidernes arbeidsoppgaver.

Det kan tyde på at flere husmødre ønsket seg en mer deltakende mann i hjemmet slik at ikke alle arbeidsoppgaver relatert til renhold og omsorg falt på henne. På en annen side kunne det også virke som at kvinnene var tilfreds over å ha kontroll over boligen og hvor klær og renholdsartikler var plassert. For de kvinnene som genuint ønsket en forandring i kjønnsmonsteret i samfunnet kunne kvinnesaksforkjemperne være gode støttespillere. Ville det da være nødvendig med et totalt kjønnsrollebytte, eller holdt det med en utjevning av rollene? Harriet Holter, en sosiolog og pioner innen kjønnsforskning, ble spurt av *AKB* om hennes mening om dette spørsmålet.¹⁸¹ Holter forsket på kjønnsforskjellen i holdninger til arbeid og arbeidsmiljø. Hun hevdet at det norske samfunn var kommet ganske langt i 1965 i forhold til kjønnsroller, med en mer tolerant definisjon på hva det ville si å være en mann og en kvinne. Veien var fortsatt lang, men forkjemperne var kommet et godt stykke frem. Hun anbefalte en utjevning av kjønnsroller fremfor et brutalt bytte.¹⁸² Dette var husmødre i Hilde Danielsen sin bok *Husmorhistorier* helt enige i. Forhandlingene om arbeidsfordelingen i hjemmet var i full gang på 1950-tallet.¹⁸³ Det kunne være interessant for en mann å se på

¹⁸⁰ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 161

¹⁸¹ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 1, s. 34-35

¹⁸² *IBID*, s. 35

¹⁸³ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 158

hvordan kvinnen faktisk hadde det i hjemmet og i samfunnet, men på en annen side satt mannen og kvinnen på forskjellige kompetanser slik at det ville kreve en del skoling før det lot seg gjøre. Saken var også avhengig av samfunnet ellers og hva som var akseptert i samtiden for om kvinnen kunne gå ut i arbeid mens mannen tok seg av barna hjemme. Hvordan påvirket dette mennenes rolle i husarbeidet?

Et hjem i uorden gikk hardere utover husmoren enn det gikk utover ektemannen. I en periode kunne det virke som om dette fokuset gikk utover omsorgen til barna. Alle rådene og idealene som kom til uttrykk utover på 1950- og 1960-tallet kunne føre husmoren ut i et galt fokus, som igjen kunne føre til en ulykkelig familie. Etter hvert ble det heller oppfordret å la støvet ligge enn å la familien gå under.¹⁸⁴ Tanken var at barna skulle få en bedre barndom enn foreldrene sin. Dette kunne føre til overdreven oppmerksomhet på én side av oppdragelsen fremfor andre. For mange husmødre kunne denne oppmerksomheten ligge på selve huset. Det var huset fremmede møtte før de kunne bedømme husmorens forhold til familien. Hjemmets utseende ble en måte å måle seg selv opp mot andre husmødre.

Velstående menn i et lokalsamfunn kunne bidra til en lettere hverdag for husmødrene som en gruppe. Ville det da si at han bidro i husarbeidet? Det ville vært et indirekte bidrag. Et eksempel på dette kom fra Nes i Hedmark fylkeskommune hvor en bonde stod bak innføringen av en rekke installasjoner i bygda som kunne komme til gode for kvinnene.¹⁸⁵ Gjorde han dette for å frigjøre seg selv eller for å hjelpe husmødrene primært i sitt arbeid? «Det nytter lite at mannen på gården får rasjonalisert sitt arbeid hvis konen ikke får samme hjelpen».¹⁸⁶ Han hevdet at han ville hjelpe husmødre ut fra egen interesse. «På en gård er mannens og konens arbeid akkurat like viktig for bedriftens trivsel».¹⁸⁷ Han opererte fortsatt med en kjønnsdeling av arbeidsoppgavene på gården og i bygda, men var fullt klar over at frafallet av folk på bygda også rammet kvinnene og deres arbeid. Mer maskinell hjelp ville ikke nødvendigvis bety isolering av husfruen. Oppgaver som klesvask kunne være en sosial arbeidsoppgave der husmødre samarbeidet om én oppgave. Ved å installere et mer moderne vaskeri kunne kvinnene fortsatt møtes og samarbeide, uten å slite seg ut i samme grad som før. Alle husstandene bidro med det økonomiske på de forskjellige innretningene, slik at ingen skulle få høyere utgifter på felles goder.

¹⁸⁴ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 67

¹⁸⁵ *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 33-34, s. 5-7

¹⁸⁶ *IBID*, s. 5

¹⁸⁷ *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 33-34, s. 5

Skulle husmødrene tvinge ektemennene til å hjelpe dem? I KK-seksjonen kom en respons på et innlegg som leseren kalte «Apropos mannfolk og oppvask».¹⁸⁸ Hun syntes at en ektemann burde hjelpe til i hjemmet om han hadde mulighet til det, men ikke dersom det ble ut av tvang. Hun synes allikevel at det forrige innlegget gikk for hardt ut i å påstå at en ektemann måtte hjelpe til uansett. Det ble ingen koselig familiestund om husmoren måtte mase på ektemannen. Dersom familiene hadde barn over en viss alder kunne de også være til god hjelp i huset. I et senere leserinnlegg skrev 'A.L.' at dersom en mann hadde bestemte krav til hvordan det skulle se ut i hjemmet burde han være villig til å bidra for å få dette til.¹⁸⁹ Denne 'A.L.' skrev at det ikke burde være skammelig å hjelpe til i hjemmet, men snarere en plikt som ikke gikk ut over manndommen. I slutten av det korte leserinnlegget kom det frem at 'A.L.' var en mann som ofte hjalp sin hustru hjemme selv om han hadde en 'åtte til fire'-jobb. Det hendte at kvinnene mislikte at mannen gjorde konas oppgaver, noe som kom frem i samme seksjon. En kvinne klagde på at mannen gjorde noen av hennes arbeidsoppgaver som småsysse. Hun syntes det var unødvendig at han tok i et tak hjemme med hennes oppgaver når han hadde betalt arbeid som skulle bringe penger inn i husholdningen. Hun ønsket en delt arbeidsmengde, og at de heller bruke tid på hverandre utenom hver sin arbeidstid. Han skulle tjene penger som hun kunne få nytte av. Disse tre innleggene viser at det var uenigheter blant kvinnene om mennene burde hjelpe til.

I *Skap overskudd ved forenkling av husarbeidet* skrev forfatterne en artikkel om familiens bidrag til husarbeidet.¹⁹⁰ Her anbefaltes det å begynne rasjonaliseringsarbeid med å inkludere barna tidlig i husarbeidet. Ektemennene var lite inkludert i boken, men i én sammenheng ble de omtalt.

Forhåpentligvis er våre menn ikke så bundet av gammel skikk og bruk at de ikke forstår at opphenging av klesvask i mange tilfeller passer godt for en mann. Men for å frigjøre seg fra gamle normer er det nødvendig å kjenne bakgrunnen for dem. Er klæsvask kvinnearbeide fra dengang det var mange kvinner om arbeidet i et hus?¹⁹¹

Her ble det stilt et veldig viktig spørsmål. Hvorfor var det kvinner som skulle ta seg av klesvasken? Og hvorfor var det en praksis som fortsatt eksisterte i samfunnet på 1960-tallet? 1950 og 1960-årene var en periode der det gamle samfunnet ble byttet ut med et nytt og mer likestilt samfunn, og en slik overgang kom til forskjellige tider på forskjellige områder.

¹⁸⁸ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 39, s. 35

¹⁸⁹ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 5, s. 58

¹⁹⁰ Hader, Mathilde, and Juliane Solbraa-Bay. *Skap Overskudd Ved Forenkling Av Husarbeidet*. Husmorbladet, Norges Husmorforbund, 1962. s. 45

¹⁹¹ *IBID*, s. 45

Kanskje ville husarbeidet vise seg å være en av de siste områdene der de fleste ektepar var likestilt?

Enslig i en ekteskapelig verden

Til nå har det vært stort søkelys på ektemennenes rolle i husarbeidet, men hva med ungarne eller andre som ikke bodde sammen med en kone? De hadde også klær som trengte å vaskes og hus som måtte vedlikeholdes. Historisk sett har menn hatt færre klær enn kvinner og dermed mindre behov for å vaske dem enn kvinnene.¹⁹² Det finnes nok av fortellinger om menn som kjøpte nytt tøy når de klærne de hadde ble skitne, eller fikk hjelp av kvinnelige slektninger når omstendighetene hadde behov for det. Norsk Etnologisk Gransking-materialet fra 2003 om menn og husarbeid ga et uttrykk om at de fleste menn ikke gikk lenge mellom eget barndomshjem og giftermål, og dermed ikke hadde et stort behov for å klare seg selv.¹⁹³

Det var imidlertid ikke slik at ungarer som bodde alene ikke fantes i etterkrigstiden. Det kan forstås delvis på grunn av at flere boligblokker som ble bygget etter andre verdenskrig fortsatt har samme konstruksjon med en andel små 'ungkarsleiligheter'. Flere av disse ungarleilighetene finnes i blokker med vaskekjellere. Det at disse leilighetene finnes betyr at det var et behov for dem. Mye kan tyde på at single menn, som ikke bodde hos foreldrene sine, sendte klesvasken sin bort, slik at de slapp å gjøre den selv. Dette er ikke bevist i spesifikke kilder, utenom indikasjoner på at vaskerier var til for single menn og institusjoner. Å sende vasken ut kunne være billigere enn å få noen inn for å vaske. En ungkar som ikke bodde hos foreldrene var ofte en mann med en jobb der det å ikke ha familieforpliktelser var en fordel. Det kunne for eksempel være sjømenn. Dersom de sjelden var hjemme, ble dette arbeidet trolig tatt hånd om av andre eller i kummerlige omstendigheter om bord.

Fast ansettelse var et tegn på at en var ferdig med rotløsheten, med flakking og med ungarens fleksibilitet, også om man *ikke* hadde familieforpliktelser. Den faste ansettelsen ble en verdi i seg selv, ved at den ga trygghet og forutsigbarhet. Begrepet om fast arbeid ble dermed brukt for å karakterisere den voksne, ansvarlige mannen.¹⁹⁴

Den fleksible ungarer var fri til å flytte på seg slik han ville, men ville han finne et hjem dersom normen var at kvinnen utgjorde hjemmet?

¹⁹² Klepp, Ingun Grimstad. *Skittentøyets kulturhistorie*, s. 60

¹⁹³ Moestue, Anne. *Menn og husarbeid: Fra svarene på NEGs spørreliste nr. 197*. Oslo, Norway: Universitetet i Oslo. 2003

¹⁹⁴ Slottemo, Hilde Gunn. "Ansvarlighetens menn – Normer for maskulinitet i etterkrigstidas industrisamfunn." *Tidsskrift for Kjønnforskning*, no. 01-02 (2009): 64-81.

Flere av de mennene som store deler av livet hadde hatt en kvinne til å ta seg av 'kvinnfolkarbeidet', enten det var en mor, søster eller en kone, kunne få problemer dersom han overlevde dem.¹⁹⁵ Det er noe som kan kjennes igjen i flere eldre menn i dag. Dersom de gjennom livet ikke har fått, eller ikke har villet, lært seg hvordan vaskemaskinen fungerer eller hvordan å rengjøre teppene ville det ikke komme av seg selv bare fordi de var alene. Det fantes også de husholdningene der ektemannen absolutt ikke skulle bidra med noe arbeid inne, selv om de oppgavene tradisjonelt falt under kategorien av maskuline oppgaver.¹⁹⁶ Det ville føre til total hjelpeløshet, med større behov for hjelp utenfra. I visse tilfeller kunne det føre til at han måtte flytte inn hos barna sine, eller eventuelt en institusjon, fordi han ikke klarte seg alene.¹⁹⁷ I etterkrigstiden gjaldt det mest de eldre mennene, mens de som var og ble voksne rundt 1950/1960-tallet utviklet en mer liberal vinkling på husarbeid. De var ikke, ifølge kildene i denne oppgaven, helt motstandere av å kunne litt av de forskjellige arbeidsoppgavene som skulle bli gjort i hjemmet. Kanskje de hadde lært av sine hjelpeløse fedre at det til syvende og sist ikke nyttet å nekte?

Skolens bidrag til endring

En viktig bidragsyter til opprettholdelse eller endring av kjønnsmonster i samfunnet var og er skolevesenet. Mellom 1936 og 1959 fikk jentene i byskolen opplæring i husstell, mens guttene fikk opplæring i realfag. Flere familier satset mer på sønnenes utdanning på grunn av deres fremtidige jobb som familiens forsørger og kvinnenes arbeid som husmor, noe som kunne oppleves som urettferdig. Skolens ansvar for opplæring i husstell endret seg i 1959, da faget heimkunnskap ble obligatorisk for både jenter og gutter.¹⁹⁸ Da hadde ikke guttene lenger noen unnskyldning for å ikke lære seg basisferdighetene innen husstell. De fikk den samme kompetanse innen husarbeid som kvinnene, og kunne dermed ikke argumentere for kvinners 'naturlige' arbeidsoppgaver i hjemmet. Også de fremtidige ungdørene fikk lært seg husarbeid.

Hvordan ble denne endringen mottatt i samfunnet? I avisen *Dagbladet* var det for det meste husmødre, husmororganisasjoner og lærere som hadde noe å si om saken. Mellom 1959 og 1970 var det 155 artikler som nevnte begrepet 'heimkunnskap' i skolesammenheng. I

¹⁹⁵ Moestue, Anne. *Menn og husarbeid: Fra svarene på NEGs spørreliste nr. 197*. Oslo, Norway: Universitetet i Oslo. 2003 s. 18?

¹⁹⁶ Moestue, Anne. *Menn og husarbeid*, s. 18-19

¹⁹⁷ Moestue, Anne. *Menn og husarbeid*, s. 20

¹⁹⁸ Landslaget for lærere i heimkunnskap. *2-årsmedling for Landslaget for Lærere I Heimkunnskap: I Tiden 1.7.1968-30.6.1970*. Oslo: Landslaget for Lærere I Heimkunnskap, 1970. s. 7

1959, etter vedtaket ble bestemt, hadde *Dagbladet* en liten artikkel uten forfatter om håndarbeid og heimkunnskap der «Forming omfatter også heimkunnskap, som ikke må forveksles med heimstedslære. Heimkunnskap er faget om familiens plass i samfunnet og de enkeltes plass i familien».¹⁹⁹ Dette kan tyde på at det var lite kunnskap på forhånd om hva faget skulle gå ut på og hva elevene skulle få ut av det. Alette Engelhart, leder av Norges Husmorforbund, skrev i *Dagbladet* at «Innføringen av faget Heimkunnskap blir et veldig løft for skolen».²⁰⁰ Hun var i første omgang positivt innstilt til det nye faget.

Skolekjøkkeninspektør Gunn Skeie, var derimot mer kritisk til de dårlige planene og muligens lite gjennomtenkte planene til faget.²⁰¹ Hun kritiserte at planen var å starte undervisningen i fjerde klasse, fordi elevene ikke var modne nok for en slik opplæring.

Skolekjøkkenlærerinne Anne Marie Langfeldt fra lærerskolen i Tromsø skrev en artikkel i *Dagbladet* tidlig i 1960 om Heimkunnskap som et nytt fag på lærerskolen.²⁰² Hun hevdet at diskusjonen rundt det nye faget i den norske skolen var godt i gang i hovedstaden. Viktigheten av å få linjen opp til Nord-Norge var enorm slik at lærerne slapp å reise sørover til Stabekk eller Bergen. I og med at faget nå var blitt obligatorisk for både gutter og jenter var det behov for kvalifiserte lærere. I 1961 sende Norske Kvinners Nasjonalråd et telegram til *Dagbladet* om det forsømte skolekjøkkenet i enhetsskolen.²⁰³ De hevdet at store deler av faget hørte hjemme i andre fag i skolen, og at elevtallet i timene burde minkes. Det gikk sterkt utover jentes opplæring til et fremtidig liv som husmor. Et problem som dukket opp var mangelen på gode lærebøker i faget.²⁰⁴ Allikevel lå det en tro på at faget kunne bli et levende og aktivt fag som kunne gi elevene et positivt forhold til faget og til husarbeidet. De skulle lære om skatt og budsjett, der elevene fikk et innblikk i forskjellene på lønning for menn og kvinner.²⁰⁵ Faget var en lærdom i voksenlivet på flere måter. Stort sett var det positive reaksjoner på faget, så lenge lærerne, lærebøkene og organisering lå til rette for en bra gjennomført undervisning. Et godt samarbeid mellom de ulike inkluderte instanser ville også være gunstig.

¹⁹⁹ *Dagbladet*, 1959, 19.okt, nr. 213, årgang 91. s.12

²⁰⁰ *Dagbladet*, 1959, 24.jan, nr. 20, årgang 91, s.9

²⁰¹ *Dagbladet*, 1959, 2.nov, nr. 255, årgang 91, s. 13

²⁰² *Dagbladet*, 1960, 12.feb, nr. 36, årgang 92. s. 9

²⁰³ *Dagbladet*, 1961, 31.mai, nr. 122, årgang 93, s. 6

²⁰⁴ *Dagbladet*, 1963, 20.des, nr. 296, årgang 95, s. 5

²⁰⁵ *Dagbladet*, 1963, 16.feb, nr. 40, årgang 95, s. 7

3.2 Med hjelp av barna

Truer husarbeidet guttenes manndom?

Det fantes og finnes ulike oppfatninger om hva som gjør en gutt til en mann, og hva som kan være en fare for denne overgangen. En leserinnleggsspalte i *AKB* fra 1965 handlet om nettopp dette. Her kom ulike lesere frem med sine synspunkt på ett bestemt tema. I denne spesifikke utgaven var temaet hvorvidt gutter skulle ha plikter i hjemmet.²⁰⁶ Disse innleggene var et svar på et tidligere innlegg eller en artikkel om en bestefar som hevdet at en mann som gjorde husarbeid hadde mistet sin maskulinitet. I den anledning fikk redaksjonen i *AKB* store mengder protestbrev som svar på dette synspunktet. Det første brevet var skrevet av en bestemor som var helt uenig i hans påstander.²⁰⁷ Bestemoren mente at det skulle bare mangle at alle tok i et tak og at det var noe som alle hadde godt av. Det at barnebarna mistet sin manndom ved å hjelpe foreldrene sine mente bestemoren var bare tøv. En annen leser som kalte seg for 'gymnasiast' skrev at han ikke ville delta i huslige oppgaver som oppvasken fordi det tok for mye tid, ikke fordi han mister sin manndom. Til tross for at han ikke hadde lyst hjalp han sine trøtte foreldre med disse arbeidsoppgavene, samtidig som at han drømte seg vekk til andre aktiviteter. Dette viser at manndom ikke er like viktig i beslutningen om å delta i husarbeid som fritidsaktiviteter og skole for flere i den yngre generasjonen.

Ei 'ung kone fra Voss', derimot, var enig med Bestefaren om at «Guttane skal ha mannfolksarbeid og gjentene skal ha kvinnearbeid!».²⁰⁸ Hun syntes at dette ikke kunne endres på, og at oppvask og husvask alltid burde falle under kvinnearbeid. Hun som mor kunne få hjelp av datteren ettersom at hun var gammel nok, og sønnen skulle kunne hjelpe faren når han ble gammel nok. Denne unge kvinnen mente at resultatet av at gutter gjorde jentenes arbeid og omvendt ble «[...] disse pop-ungdommane! Gutar med langt hår og gjenter med guttefrisyre»,²⁰⁹ som om det var verdens undergang! Dette ser imidlertid ikke ut til å være en helt vanlig oppfatning på 60-tallet, fordi etterpå skriver en 'yrkeshusmor' at det nettopp var husarbeid som gjorde gutter til mannfolk. Dersom gutter var med å hjelpe i huset som barn ville det være større sannsynlighet for at han ville bidra i hjemmet som voksen og dermed bidra til et mer harmonisk hjem. Selv arbeidet hun flere timer til dagen og ofte sent. Dette var mulig fordi ektemannen hjalp mye til hjemme slik at ikke alt falt på henne når hun kom hjem.

²⁰⁶ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 35, s. 44

²⁰⁷ IBID

²⁰⁸ IBID

²⁰⁹ IBID

‘Villa’ skrev om at de kjekkeste mennene var de som kunne husarbeid, noe hennes dattersønn var et godt eksempel på.²¹⁰ ‘Villa’ var tilsynelatende en bestemor, ettersom hun både hadde en datter og en dattersønn på 18 år. Dette vil også indikere at hun var omtrent på samme alder som bestefaren som skrev det originale innlegget. Dersom dette er tilfelle kan jeg ikke dra alle fra én generasjon under én kam, da både ‘Villa’ og ‘Bestemor’ fra tidligere er uenige med ham. Det samme kan sies om ‘Ung kone’, ‘Voss’ og ‘Yrkeshusmor’ som har forskjellige meninger om dette, men som også tilsynelatende tilhørte samme generasjon. ‘Mor til tre’ skrev at ‘Bestefars’ innlegg var «[...] epistel fra en svunnen tid»,²¹¹ og at hun moret seg mens hun leste det. Hun mente at det i 1965 var rimelig at en mann også skulle hjelpe til i hjemmet, og dette ville kunne komme godt med senere i livet. Dermed var hun enig med ‘yrkeshusmor’ i at det er plikter og ansvar i hjemmet som er med på å gjøre mannfolk av guttungene. ‘Storesøster, Nordland’ på 14 år skrev at hun og lillebroren på 13 delte på oppvasken og hadde koselige søskenstunder med denne oppgaven. Hun skrev at broren var en «sporty gutt» uansett hjemmeoppgavene, også muligens mer enn andre gutter i nærområdet. Dette skrev hun som et ‘ha!’ i ansiktet på ‘Bestefar’.

Det siste brevet som kom med i denne utgaven var skrevet av ‘Joh. Fana’.²¹² Han var en ung mann som argumenterte for husarbeid, da alle hans skipperkollegaer gjorde husarbeid i egne lugarer og mannlige kokker lagde mat til hele mannskapet. Dersom husarbeid gjorde at du mistet din maskulinitet, hva da med disse skipperne? Var de ikke mannfolk fordi de måtte gjøre husarbeid? Eller hadde dette sammenheng med det at husarbeid utført utenfor hjemmet blir og ble ansett som maskulint?²¹³ Som gutt måtte han og brødrene utføre husarbeid fordi faren var ute på sjøen og moren drev butikk utenfor hjemmet. Både han og de andre brødrene ville ikke vært foruten den erfaringen husarbeidet ga dem. Alle disse brevene viser at det var ulike oppfatninger rundt om husarbeid gjorde gutter til menn. De fleste skribentene mente at 1960-tallet var en tid der husarbeid kunne utføres av begge kjønn uten å gå utover kjønn.

Lære å bli ansvarlige voksne

Det kan virke som at barna både skulle være barn og forberede seg på sitt eget voksenliv med å lære sine respektive arbeidsoppgaver tidlig. I et familieforhold var barna underlagt foreldrene hierarkisk, samtidig som at husmoren i stor grad ‘var til’ for å tjene

²¹⁰ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 35, s. 44

²¹¹ IBID

²¹² IBID

²¹³ Klepp, Ingun Grimstad, *Skittentøyets kulturhistorie*. S. 64

familiens interesser. Det vokste frem en oppfatning i etterkrigstiden at barnas personlighet var nært knyttet til miljøet de vokste opp i. Dermed kunne de forholdene barnet var vant med som liten bli måten de levde på som voksne.²¹⁴ Det var viktig at barnet skulle bli ansett som en egen person med rett til å gjøre feil og å lære av dem, og ikke få kjeft for hver minste feiltrinn. Gode vaner for livet kom snarere av egen interesse og lærdom enn av tvang utenfra. Flere barn kunne oppleve huslige oppgaver som mer eller mindre frivillige, noe som gjorde at moren fikk mer å gjøre dersom hun ikke tok i bruk straff.²¹⁵

Debatten om barna skal hjelpe til med husstellet var langvarig. I 1965 spurte *AKB* «Når skal barna begynne å hjelpe til hjemme?».²¹⁶ De tre damene som svarte var enige om at barna burde få oppgaver for at mødrene skulle få litt fritid.²¹⁷ Her var det snakk om barn i et generelt begrep, uten å skille mellom gutter og jenter. Dermed kan det være rimelig å anta at disse fruene var positive til å kreve at sønnene også skulle bidra med sitt i hjemmet. I tillegg var det gunstig for at barna skulle bli klar for voksenlivet. Dette var tre kvinner som var relativt enige med hverandre, og det vil ikke være mulig å dra en generell konklusjon ut fra kun denne spalten. Spørsmålet om lønn var det noe mer uenighet om. Brukte de lønn i form av penger? Den ene var i utgangspunktet mot lønn, men brukte det som et middel for å slippe å mase, der hun utelatte lønnen når sønnen ikke gjorde det han skulle. Den andre fruene sa at hun ville vise barna sine hvordan det var å drive et hushold gjennom å ikke få belønning for alle småoppgavene de gjorde. Hun sa at foreldre som ikke krevde at barna skulle gjøre arbeid i hjemmet gjorde barna en bjørnetjeneste som de ville svi for senere i livet. Det finnes kun utgifter og ikke inntekter for husarbeid.

Det var ikke bare et spørsmål om barna skulle hjelpe til hjemme, men også et spørsmål om hvordan å få barna til å like å hjelpe moren i husarbeidet. Aimée Sommerfelt anbefalte leserne av *AKB* å tidlig innlemme barna i husarbeidet.²¹⁸ Jo fortere barna lærte de ulike oppgavene, jo lettere ville det være for dem å automatisere dem til et ungdoms- og voksenliv med selvtillit. Da ville det også være viktig for mor å vise tillitt til barnas evne og vilje til å hjelpe. Uten denne tilliten kunne barna utvikle en mindreverdigfølelse. «Følelsen av å kunne utrette noe er en sunn og lykkegivende følelse i alle aldre».²¹⁹ Å la barna oppleve en følelse av å være like god som moren ville kunne utvikle evnene i husarbeid. Alle uttrykk

²¹⁴ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 84

²¹⁵ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 88

²¹⁶ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 32, s. 50

²¹⁷ IBID

²¹⁸ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 50, s. 27, 42

²¹⁹ IBID, s. 27

barna kom med om å ville hjelpe burde følges. Allikevel burde ikke det å lære seg huslige arbeidsoppgaver gå utover leken og skolegangen. For noen kunne skolearbeide vike for de huslige oppgavene som kunne være en større fornøyelse, mens for andre var forholdene omvendt. Dette gjaldt både jenter og gutter, og «Hvis gutter ikke møter fordommer mot «jentearbeid» i sitt eget hjem, går de som regel lykkelig fri for det tøvet. Til glede for både seg selv og sine vordende koner».²²⁰ Dermed var det tanker om at menns deltakelse i husarbeidet var noe positivt som ville tjene ekteskapet. Disse holdningene hos guttene ville komme lettere dersom de tidlig ble innlemmet i husarbeidet.

Spirende husmødre

Flere av etterkrigstidens husmødre var vant til å hjelpe foreldrene hjemme med påfallende oppgaver i oppveksten, spesielt moren. På den måten lærte de seg tidlig å utføre de forskjellige oppgavene, samtidig som at de fikk et nærere forhold til moren.²²¹ Det ble tidlig satt forventninger til de ulike rollene jentene og guttene skulle fylle da de vokste opp. Det ble også et økende press på husmoren om å opprettholde et godt samhold i familien. Dette samholdet kunne styrkes gjennom samarbeid om husarbeidet der barna lærte sine respektive oppgaver. Guttene ble oftest satt til å hjelpe faren i hans hjemmeoppgaver, mens jentene ble satt til å hjelpe moren. De fikk se for seg sine fremtidige liv basert på hvordan de voksne tedde seg. De kunne også lære seg hva de burde unngå som voksne. Jentene som lærte håndarbeid av mødrene sine kunne forberede seg på et fremtidig ekteskap ved å strikke, hekle, sy og brodere ulike tekstiler som kunne benyttes i eget hjem, samtidig som hun hjalp moren og holdt henne med selskap.

Jentenes oppvekst kunne oppleves som strengere og mer beskyttet enn guttenes, da de fikk mer å lære. «*Hos guttene blir sinne, egenrådighet, voldsomhet og pågang langt lettere akseptert*».²²² Samtidig måtte guttene ta avstand fra å vise følelser og svakhet. Jenter møtte også større press til å leve opp til sine forventninger. Hun skulle la seg bli 'forført' av en mannlig frier, uten å ta initiativ selv.²²³ Dersom to jenter ble sett ute på et vanlig stevnemøtested kunne folk tenke «Stakkar, dei har ikkje flaks».²²⁴ Det tyder på at jenter uten utsikter til ekteskap var stakkarlige og uheldige, og en større byrde for familien enn de som

²²⁰ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 50, s. 42

²²¹ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*: s.17

²²² IBID, s. 18

²²³ IBID, s. 37

²²⁴ IBID, s. 38

var lovet og ektet bort til menn. Samtidig som at hun måtte vente på at en gutt tok initiativ til et forhold, var hun ansvarlig for å skaffe «[...] det utstyret som ei hushaldning trong».²²⁵

Mannen skulle stå for møbler på grunn av høyere inntekt. Flere av kvinnene i Odda opplevde at det ble gitt dårlig med informasjon til kvinnene om hva som ventet seg i et ekteskap.²²⁶ Var ekteskapet strengt tatt nødvendig?

Rundt midten av 1900-tallet kom flere leker som skulle bidra til å utvikle de ulike kjønnsrollene. Jentene fikk dukker og bamser som de kunne bruke for å lære å bli en mor, og guttene fikk biler og andre tekniske leketøy for å lære å bli en mann etter datidens standarder. Jentenes ofte begrensede utdannelse kunne oppleves som urettferdig, noe som kunne bøtes på fremtidige generasjoner med å la dem få en utdannelse. Med husmorskolene, som kom på starten av århundret, ble kunnskapen mer organisert og profesjonalisert. Kunnskapene blant de forskjellige husmødrene var forskjellige på grunn av ulike prioriteringer og ulik oppvekst. Dette gjaldt også opplæring i hva døtrene kunne forvente av ekteskapet. Husmorskolene var en innsats fra statens side for å gi husmødrene større status i samfunnet og sikre en noenlunde lik oppvekst for barna.

3.3 Sammenfatning av kapittel 3

Hvilken rolle spilte familien i forholdet mellom husmødre og teknologien? Mannens rolle i husarbeidet var, i den første tiden etter krigen, først og fremst den husmoren skulle rette dagene og arbeidsoppgavene sine etter. Hun skulle tilrettelegge for at han kunne gå ut i arbeid og tjene penger til familien, som husmoren skulle administrere for hele familien. Han skulle få servert maten først, få lagt frem rene arbeidsklær til neste dag og komme hjem til et perfekt hjem. Han skulle ikke bli forstyrret av hverken barn eller kone dersom han ikke ville det, noe som betød at kone og barn måtte styre sin dag rundt ham. Det var allikevel ikke 'farlig' for en mann å utføre husarbeid utenfor husets vegger, dersom han var ute på camping eller fisketur. Han risikerte da ikke å miste sin maskulinitet, snarere ble det en form for manndomsprøve. De fleste menn gikk rett fra barndomshjemmet til livet som gift, og behøvde dermed ikke ta stilling til hvordan de skulle utføre de ulike oppgavene alene. Dersom de hadde hatt denne erfaringen ville det kanskje fått dem til å sette større pris på husmødrenes arbeid og latt dem bidra mer i husarbeidet. Det fantes flere unntak til regelen, der ektemannen med glede deltok i husarbeid og matlagingen hjemme. De menn som tidlig var med på husarbeidet ble prisgitt som noen helgener. Dette igjen ble mer normalt mot 1960- og 1970-tallet. Selv om de nye

²²⁵ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 39

²²⁶ IBID

maskinene tilsynelatende kom for å avløse mannens tilstedeværelse i husarbeidet, fikk de fort oppdage at det ikke var helt enkelt å manøvrere dem om de prøvde.

I etterkrigstiden skulle husmoren sørge for et godt samhold i familien, og dermed var det å inkludere barna i husarbeidet en måte for dem å lære sine respektive fremtidige arbeidsoppgaver på, samt styrke forholdet mellom foreldre og barn. Døtrene fikk lære å drive et hushold og de oppgavene det medførte, mens guttene fikk være med faren for å blant annet lære å fikse ødelagte maskiner eller rør. Dermed var barndommen en viktig opprettholder av kjønnsmønstrene i hjemmet. Jentene fikk en strengere oppvekst enn guttene, og hadde ofte mer å lære enn sine brødre. Deres forventninger til og av ekteskapet var ofte basert på det de fikk vite av foreldrene. Skolevesenet gjorde faget Heimkunnskap obligatorisk for jenter og gutter i 1959, noe som bidro til at også menn kunne lære seg husarbeid og dermed delta mer hjemme. På den måten bidro skolevesenet til mer likestilling i hjemmet. Det fantes flere eldre husmødre som fortalte om svigersønner som var så flinke til husarbeidet at de nærmest overgikk døtrenes evner, noe som kunne være en svigermors drøm.

4. Kvinners identitetsbilde i yrkesliv og husmorlivet

Hvilke konsekvenser fikk forholdet mellom teknologi og husmorrollen for utviklingen av husmorrollen? Vaskemaskinen lettet det tidkrevende arbeidet med klesvasken, noe som frigjorde tid til andre aktiviteter. Åpnet dette for å ta seg arbeid? Medførte denne frigitte tiden at andre husarbeidsoppgaver fikk større oppmerksomhet? Ble det satt av mer tid til barna? Hvordan reagerte barna på de mødre som prioriterte arbeidslivet? Var husmoren og yrkeskvinnen rake motsetninger? Selv i de familiene som hadde en arbeidende mor var det ofte hun som hadde ansvaret for husarbeidet. En husmors yrke var å stelle hjemme, men kunne bestemme seg for å ta arbeid utenfor husets vegger. Selv om hun valgte å arbeide utenfor hjemmet var ansvaret for husarbeidet fortsatt på henne slik at det også ble et yrke. Det kan allikevel tyde på at forholdet mellom husmødre og yrkeskvinner var noe bittert, eller i det minste markert.

4.1 Yrkeskvinnen versus husmoren

I analysen av forholdet mellom husmoren og yrkeskvinnen i etterkrigstiden er det flere sider som vil være relevante for analysen. *AKB* var et ukeblad rettet mot kvinner, og ikke bare husmødre. Med andre ord var det ikke bare hjemmeværende husmødre som leste bladet. Hvilken stemme fikk de kvinnene som ikke var fulltidshusmødre? Hva syntes de om husmødre og hva måtte til for at en fulltidshusmor skulle bli yrkeskvinne?

I jordbruksamfunnet måtte mann og kvinne samarbeide om gårdsdriften. Da krevdes det både en kjønnsdeling av arbeidet og et samarbeid på visse områder. Etter hvert som jordbruket ble overtatt av maskiner, og flere og flere familier flyttet til byene, ble kjønnsdelingen enda større. Mot andre verdenskrig ble også hjemmene, kvinnenes domene, forsøkt å industrialiseres. Hva skulle kvinnene gjøre da? Tidligere hadde jentene i byen måttet ta seg arbeid i butikker eller i huspost før de ble gift. På arbeidsmarkedet var ikke ungkarskvinnen sidestilt med den gifte kvinnen. Ungkarskvinnene ble antatt at skulle gifte seg og bli husmødre, og dermed ikke bli værende i jobben lenge. Idealet var at hun skulle vedlikeholde hjemmet mens mannen arbeidet ute. Ikke alle familier hadde råd til denne fordelingen, og ikke alle kvinner ønsket eller egnet seg til å være fulltidshusmor. Høydepunktet i husmorsalderen var på 1950-tallet, men etter hvert som barna av babyboomen som fulgte andre verdenskrig vokste opp, ble det gjort et opprør med de etablerte kjønns mønstrene i samfunnet. Kvinnesaksforkjemperne arbeidet for å gi kvinner innpass og

like rettigheter i arbeidet. Da 1970 kom var det flere kvinner i arbeid enn fulltidshusmødre. Det er derfor naturlig å avslutte denne oppgaven med inngangen til 1970-tallet.

Synet på husmødrene

I etterkrigstiden ble gifte kvinner ansett som husmødre. Noen kvinner ble i tillegg ansett som yrkeskvinner. Utover mot 1970-tallet var det flere og flere kvinner som falt under den andre kategorien. Det å være husmor var kun én av alle de forskjellige rollene kvinnene skulle fylle. Hilde Danielsen spurte to fruer, en husmor og en yrkeskvinne, om hvordan de selv opplevde det å være husmødre.²²⁷ Til og med hun som var yrkeskvinne hadde husmoraktige plikter å ta seg av i hjemmet. Husmoren så tilbake på denne tiden med gode minner, og mente at yrket var en mulighet for selvrealisering. Yrkeskvinnen derimot, så på husarbeid som unødvendig tidsbruk, og ville heller ha hushjelp enn å utføre arbeidet selv. Disse to kvinnene var uenige i hva som brakte frihet og selvrealisering. Husmoren anså rådighet over egen tid som frihet, mens yrkeskvinnen verdsatte økonomisk frihet høyere enn husarbeidet. Husmorsidentiteten hang med fra barndommen, da jenter og gutter fikk forskjellige plikter og lærdom i hjemmet, mens en yrkesidentitet utenfor hjemmet endret seg etter hvor kvinnen fikk ansettelse. «Om kveldene er det nå helt lovløse tilstander – da ryker det alltid noen nye inn på en enemerker – disse yrkeskvinnene selvfølgelig!»²²⁸ Denne kommentaren hentyder til en spenning i boligblokken mellom kvinnene. Det var ulike grunner til at en kvinne gikk ut i yrkeslivet og flere enslige mødre måtte kunne forsørge familien. «Å vere husmor handla om å ha hovudansvaret for heim og barn, men det var mange måtar å forvalte ansvaret på».²²⁹ Flere så på seg selv først som en mor og dernest en kone, og lojaliteten til barna var for mange sterkere enn lojaliteten til ektemannen.

Husmoryrket var et av de mest debatterte yrkene i samfunnet i etterkrigstiden. Mange individer og organisasjoner hadde en mening om hvordan hun skulle gjennomføre en arbeidsdag på best mulig måte. Det var personer i lokalmiljøet, familien og statlige organisasjoner som hadde en mening om hva som var best. Hva betød det? Hva var egentlig best når det kom til husmoryrket? Var det å tilfredsstille ektemannen? Eller sørge for at barna fikk en trygg og god oppvekst? Kom huset i første rekke på bekostning av fokuset som kunne brukes på barn og mann? Husmoren var et reformprosjekt i Norge, en overgang fra det gamle bondedominerte samfunnet til industrisamfunnet. Hun var enten for lite eller for mye av

²²⁷ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*. S. 9

²²⁸ Svare, Sidsel. *Om vask*. S. 4

²²⁹ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*. S. 10

omtrent alt hun prøvde seg på. «Same kva ho gjorde, kunne det frå ein eller annan synsvinkel oppfattast som gale». ²³⁰

I 1955 startet en diskusjon om hvorvidt husmødre var kjedelige, og hva som eventuelt gjorde dem kjedelige. Denne diskusjonen begynte tidlig i 1955, men fortsatte jevnt utover året med flere leserinnlegg fra kvinner som reagerte på dette diskusjonsinnlegget. Det første innlegget var skrevet av en viss 'Mo'. ²³¹ Hun argumenterte for at det å være husmor hørtes så uendelig kjedelig ut i sosiale tilsetninger. Det kom ikke nødvendigvis av at det arbeidet de gjorde var kjedelig for dem, men at det yrkeskvinnene kunne fortelle om i sosiale tilsetninger var så mye mer spennende. Hun overhørte noen på trikken som snakket om nettopp dette. Selv syntes hun at hun hadde en givende jobb der tiden ikke alltid strakk til. Noe av problemet, mente hun, var at utenforstående ikke visste nok om hva som faktisk foregikk i hjemmet etter at ektemannen var gått på arbeid. Da var husmoren alene med seg selv og barna som ikke gikk på skolen enda. Det stiltes stadig nye krav til husmoren og til barneoppdragelse som det ikke alltid var så lett å følge med på. Hele ansvaret for oppdragelsen falt på husmoren.

Andre husmødre var enige om at det å komme utenfra og inn på en samtale mellom husmødre om hverdagen deres kunne være «redselsfullt». ²³² 'Husmor, 2 barn' var enig i at samtaler om husmorproblemer ikke trengte å frontes når andre utenforstående var tilstede. Hun mente at yrkeskvinnene ga husmoryrket skylden for at utenforstående så på husmødre som kjedelige. «Har du noen gang tenkt over hvordan det er å være husmor i dag?». ²³³ Med stadig økende krav om renslighet og barneoppdragelse trengte også husmødrene noen å prate med, når de store deler av dagen var alene hjemme og arbeidet uten kollegaer. Hun kritiserte yrkeskvinnens påstander om at «[...] åndelig og legemlig forfall skulle [...] være en selvfølge når en ung pike går inn i ekteskapet». ²³⁴ Dette kan tyde på at yrkeskvinnen selv ikke var gift. Hun stilte deretter spørsmålet om en husmor som lett kunne utlevere en annen person, som sin ektemann, ville vært et bedre menneske om hun hadde vært yrkeskvinne. Ettersom arbeidet med barn og husstell tok mye tid og penger kunne ikke husmoren ofte ta seg tid og krefter til sin egen velvære. Yrkeskvinnen, på en annen side, tjente egne penger som hun stort sett

²³⁰ IBID, s. 11

²³¹ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 8, s. 13, 38

²³² *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 34, s. 33-34

²³³ IBID, s. 34

²³⁴ IBID, s. 33

kunne bruke som hun ville. Husmoren forstod at det var lett for yrkeskvinnen å ta mennenes parti i denne diskusjonen ettersom de var kollegaer.

Kjærlighetens rolle i ekteskapet og samholdet mellom ektemann og hustru var sterkt diskutert i denne artikkelen. Husmoren forstod at menn ble lei av å bli behandlet som søppelsekker, «[...] men hva om han gir sin hustru et lite tilskudd av «frisk luft» utenfra om hun ikke makter å skaffe seg det selv?». ²³⁵ Forhåpentligvis ville ektemannens syn være annerledes enn yrkeskvinnens syn fordi han elsket husmoren, hans egen hustru, og dermed hadde et annet engasjement enn yrkeskvinnen. Selv om mennesker forandrer seg over tid, ville også følelsene trolig følge med slik at husmoren ikke vekket vemmelse for ektemannen. Yrkeskvinnen skulle ha satt kjærligheten utenfor saken, noe som var fundamentet for de fleste ekteskap. Husmoren ville ikke tenke på sin ektemann som bare en 'lønningspose'. Hun mente at forholdet mellom hustruen og ektemannen ikke kunne sammenlignes med det forholdet som var mellom en arbeidsgiver og en arbeidstager. Årsaken til det var kjærligheten de hadde til hverandre og til barna. Denne kjærligheten ville være like bindende som arbeidslivets lover, om ikke mer. Der yrkeskvinnen skulle ha skrevet om hvordan ektemannen lett gikk videre til andre kvinner på kontoret fordi de var lei sin egen hustru, kom husmoren med at selv om husmødres utseende og flørteteknikker kanskje ikke var på samme nivå som enslige kvinner ville mannens interesser følge hustruen utvikling og hengivenhet.

I diskusjonen om kjedelige husmødre kunne den «[...] viktigste spørsmålsstillingen for husmødre av idag ofte [må] bli, ikke: Hva skal jeg gjøre? Men: Hva skal jeg forsømme?». ²³⁶ Datidens husmødre hadde så mye å gjøre i hverdagen at det ble et større dilemma å velge hva som ikke skulle bli gjort enn hva som skulle bli gjort. «Nettopp denne evnen til å la være å gjøre ting tror jeg faktisk det er som redder meg fra å gå trett». ²³⁷ Med andre ord var det livsnødvendig å kunne legge fra seg arbeid. Hun mente at hverdagen og fokuset på de viktigste arbeidsoppgavene ble bedre av å velge noe bort og ta seg litt fri til en god bok midt i alt strevet. Hun mente også at mye av trettheten blant husmødre var relatert til usikkerhet rundt hvordan de skulle te seg og oppdra barna sine. Hun understreket at det viktigste var ikke å ha et perfekt og finpolert hjem, men et hjem der både ektemann og barna trivdes. Idealet ble dermed å ha et harmonisk hjem for hele familien. Husmorens

²³⁵ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 34, s. 34

²³⁶ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 10, s. 22

²³⁷ *IBID*, s. 22

sinnsstemning hadde så mye å si for at hjemmet skulle fungere godt. Hva dette hadde med kjedelige husmødre å gjøre, kom ikke helt godt frem.

Husmødre ble etter hvert lei av denne diskusjonen, spesielt etter 'Yrkeskvinnens' innlegg i nummer 19. Denne yrkeskvinnens bastante holdning til spørsmålet om kjedelige husmødre var «Ja og atter ja».²³⁸ Det hadde hun erfart etter et husmørselskap hun var invitert i. Fra første stund var det kun snakk om barna, ektemenn og husholdningen. Da hun selv forsøkte å starte en samtale om sin jobb, ble dette straks overskygget. Hun følte seg utenfor i gjengen av husmødre. Det er også slik i dag at mennesker i selskap med like erfaringer fort havner i interne samtaler om det som angår dem daglig. Hun fikk blick av medlidenhet og medfølelse av de andre kvinnene, noe som gjorde henne utilpass. Samtidig ble hun beundret for sin frihet. Hun mente de andre omtalte mennene sine som et objekt, en lønningsspose. Hun uttrykte en beundring overfor ektemennene som måtte «holde ut» med disse kvinnene. Dersom disse kvinnene brydde seg mer om utseende ville det kanskje bli mindre utroskap? Det var i alle fall hennes mening. Hun var også klar over at det var lett for henne å utenfra tenke kritisk over deres emner og evner til oppdragelse uten å ha noe å sammenligne med. Hun skulle ikke bli slik eller tillate slik snakk i egne selskaper om hun en gang skulle få en familie.

Ei husmor svarte på dette innlegget om kjedelig husmødre, og forsvarte husmødres egne interesser i disse samtalene som kunne virke bedrøvelige for andre husmødre.²³⁹ Det var like naturlig for husmoren å snakke om de problemene som dukket opp i løpet av en dag som for yrkeskvinnene og yrkesmenn å snakke om problemer og situasjoner som dukket opp på arbeid. Det var ikke lett å være husmor, og de hadde like stort behov for å lette på trykket som andre arbeidere. Selv hadde hun merket seg at til og med yrkeskvinnene ville heller snakke om egne barn og hjem enn å snakke om sitt yrke utenfor hjemmet. «At ugifte yrkeskvinner ikke beskjeftiger seg om sånne ting i sine samtaler, kommer naturligvis av at de ikke har noe konkret grunnlag for slik emner».²⁴⁰ Det var nærmest umulig å sammenligne gifte og ugifte kvinners samtaleemner, da de hadde forskjellige erfaringer av både det å være hjemme og det å være i arbeid. Det var heller ikke, som yrkeskvinne fra en tidligere utgave, påstod at husmødre forsømte eget utseende. Snarere var det tvert imot, fordi ett av de stadig økende

²³⁸ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 19, s. 27

²³⁹ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 27, s. 37

²⁴⁰ *IBID*, s. 37

kravene til husmødre var både å ta vare på seg selv og å opprettholde de intime forholdene i ekteskapet, noe som også henviser til hennes utseende.

Var husmødre bare kjedelige? Eller hadde de en uavhengighet og sjarm som yrkeskvinnene ikke kjente til? Althea Holme skrev om noe av sjarmen med husmoryrket i 1960. «Tiden er vår egen, det er det så er så fint med oss husmødre. En husmor er sin egen sjef».²⁴¹ Hun fant sin egen nabo i å ta seg en pause midt i husarbeidet, noe hun selv kom frem til var en lur ting å gjøre for å få et avbrekk i rutinene. Det var hun som minnet henne på at husmødre var sin egen sjef, og at husarbeidet ikke dro av gårde bare fordi hun tok seg en pause. Hva husmødrene skulle ta seg en pause med, var en annen sak. «Det er småtingene som venter på oss. Og det er småting vi kan kople av med».²⁴² Det var mulig å dyrke egne interesser og talenter, som å tegne, lese en bok eller brodere en duk. Dersom det først ble en vane å ta seg fri i rutinene, var det lettere å gjennomføre og muligens lære seg noe nytt. Det kunne også gi en større glede til husarbeidet. Det var viktig å ikke prøve å 'slå i hjel tiden', men heller forsøke å fylle den med noe av verdi for seg selv. Disse aktivitetene blir ofte assosiert med husmødre også i dag. Kan det være noe av det som gjorde henne kjedelig?

De intime forholdene i ekteskapet var i stor grad avhengig av henne og hennes opprettholdelse av utseende. Husarbeid kunne slite sterkt på hender og kropp, noe den nye teknologien kunne forbedre. Med riktige arbeidsstillinger kunne hun unngå slitasje på kroppen, og med bruk av vaskemaskin fremfor å sitte hele dagene med hendene i vann, kunne hendene skånes for slit. Flere av vaskemiddelreklamene i *AKB* appellerte til hvordan middelet skånet hendene. Dette var tilfeller spesielt fra 1950. «Gjør hvitt tøy hvitere og kulørt tøy klarere enn noen gang før – og er fullkommen uskadelig for tøy og hender»,²⁴³ «Blenda er skånsom mot tøy og hender, og bare Blenda inneholder Solium».²⁴⁴ Bladet hadde også gjennomgående reklamer for håndkremer og andre produkter som kunne brukes til å vedlikeholde hendene. Dersom hun ikke klarte å opprettholde utseende kunne det gå utover hennes følelse av tilstrekkelighet.

Bildet på en perfekt husmor var en kvinne med uanstrengende husarbeid samt en som ventet tålmodig på at ektemannen skulle komme hjem og tjene ham på kjøkkenet og soverommet spesielt. Hun skulle fortsatt vente på ekteskapet før noen form for seksualliv ble

²⁴¹ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 40, s. 26

²⁴² *IBID*, s. 26

²⁴³ *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 5-6, s. 26

²⁴⁴ *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 9-10, s. 4

utforsket, men da være klar til å imøtekomme alle hans krav når den tiden kom. «Forholdet til seksualitet var fylt av skam, kanskje særskilt for unge jenter. Dei vart oppdregne til å sitje fint, det vil seie å halde beina godt saman.»²⁴⁵ Seksualopplæring og snakk om menstruasjon var tabu i samfunnet, noe som kunne føre til store misforståelser. Seksualitet og reproduksjon var nært sammenkoplet for kvinnene, men for menn var handlingen mer en nytelse. En seksuell fri kvinne ble ansett som motpolen til den perfekte husmor. En kvinne som av ulike årsaker forble ugift ble ansett som en stakkarslig kvinne. «I 1957 svarte 80 prosent av deltakerne i ei amerikansk meningsmåling at folk som valde å ikkje gifte seg, var sjuke, nevrotiske og umoralske».²⁴⁶ Danielsen hevdet allikevel at en så ekstrem oppfatning ikke var utbredt i Norge.

Det var en vanlig oppfatning blant kvinner at det ikke gikk an å være både en god husmor og en god yrkeskvinne. Var det virkelig slik? Dette spørsmålet ble tatt opp i nummer 46 i året 1955.²⁴⁷ En yrkeshusmor skrev en artikkel om hvordan hun sjonglerte hverdagen, om hvordan hun kunne bruke utdannelsen og samtidig ikke la hjemmet lide av den grunn. Hun omorganiserte hjemmet sitt slik at det ble både hyggelig og appetittlig. Det første var å få seg en hushjelp noen timer til dagen utenom søndag, i tillegg til hjelpemidler som elektrisk komfyr, kjøleskap og trykkoker. Hun hadde kontroll over inventaret i kjøleskapet, men fikk hjelp av en hushjelp til matlaging så langt det gikk. Hushjelpen tok seg av husvask, stryking og klesvask, som var noen av de oppgavene som tok mest tid for en fulltidshusmor. De samarbeidet godt om planlegging av ukemenyen og av arbeidsplanen for den kommende uken. Barna var også med på visse ærender og små arbeidsoppgaver. Ektemannen var også med for å få til middagsmåltidene ved å sette på stekeovnen til den ferdiglagde middagen. Etter hennes mening var det fullt mulig å balansere et yrkesliv og husmorliv gjennom god planlegging og samarbeid.

En husmor måtte mestre flere forskjellige arbeidsoppgaver, og etter hvert flere tekniske maskiner. Hun måtte passe inn i forskjellige omstendigheter, og som en kameleon endre sine farger for å nærmest bli usynlig som en tjener. Ebba Haslund mente at alle disse kravene om å tilpasse seg omgivelsenes behov var usunt, spesielt for husmoren.²⁴⁸ Med det økende kravet om spesialisert utdanning i samfunnet for å få seg en god jobb, skulle det være logisk at husmorens evne som en kameleon var på vei ut. Ny teknologi gjorde behovene for

²⁴⁵ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 41

²⁴⁶ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 47

²⁴⁷ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 46, s. 21, 36, 37

²⁴⁸ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 4, s. 12-13

en bredere kunnskap mindre, men det kom også andre psykiske krav til husmoren om å være en god mor og være tilpasningsdyktig. Det var stadig økende krav om barneoppdragelse samtidig som at hun «[...] må være hustru, elskerinne, god kamerat. Og i siste instans har hun også plikter ovenfor seg selv».²⁴⁹ Hun hadde altså ansvar for barna, ektemannens tilfredshet og seg selv, i tillegg til huset og oppdatert kunnskap i husmoryrket. Det var ikke like mange krav til yrkeskvinnene, ifølge Haslund. Noe fordi de hadde to fulltidsjobber i det å være ute i jobb og ha et hjem å holde orden på. Da ville det bli vanskelig å være perfekt i dem begge. Husmorkameleonen var et ideal som fantes på filmerrettet og i ukebladene, men nærmest umulig å oppnå selv. Sammenlignet med den økende andelen av spesialister kunne husmoren nærmest bli ansett som en amatør, uten at utenforstående visste noe om hvilke krav som egentlig var satt til henne. Det kunne føre til en følelse av utilstrekkelighet og utmattelse.

I en tid der flestparten av norske gifte kvinner var husmødre, ville det være mot sin hensikt å skille husmødrenes kampsaker fra kvinnesakene generelt. Husmødres kampsaker handlet om at landets kvinner skulle få bedre betingelser og kår, noe som samsvarte med andre kvinneorganisasjoner. Dermed ville et samarbeid mellom de ulike organisasjonene være gunstig for å få frem best mulig vilkår.²⁵⁰ Både husmødre og yrkeskvinner var arbeidende, og dermed hadde begge gruppene behov for gunstige arbeidsvilkår. De hadde også begge behov for å ha noen som talte deres sak i offentligheten. Alette Engelhart, formann i Norges Husmorforbund i 1950, var sterkt engasjert for samarbeid mellom organisasjonene. Husmorforbundet var godt representert i offentlige instanser, og hadde dermed store muligheter for å gjøre en forskjell.

Skal jeg ta meg arbeid ute?

Innføringen av teknologiske hjelpemidler og den ekstra tilgjengelige tiden for husmødrene hadde en nær sammenheng. Det kan være interessant å spørre hva som kom først. Var det tiden som kom som en følge av nye maskiner, eller var behovet for ekstra tid en årsak til at maskinene kom? Ble det et stort press fra arbeidsmarkedet for å utvikle maskinene? Var dette på mennenes vegne, slik at de skulle slippe husarbeidet? Ble kvinnenes ekstra tid en følge av denne utviklingen? Dette er spørsmål som ikke er enkle å besvare. Industrialiseringen kom hovedsakelig for å gjøre mennenes liv enklere, med hovedfokus på yrkeslivet.

²⁴⁹ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 4, s. 12

²⁵⁰ *Alle kvinners blad*, 1950, nr. 23-24, s. 6-7

Industrialisering og hjemmet ble ansett som to motpoler, der hjemmet var det kjærlige og industrien var den harde, kapitalistiske nødvendigheten.

Med flere og flere hjelpemidler i hjemmet kunne husmoren få mulighet til å fylle dagene sine med andre aktiviteter enn bare kles- og husvask. Dette gjaldt spesielt om barna var blitt så voksne at de ikke behøvde tilsyn og konstant oppmerksomhet. Det kunne føre til en følelse av å være overflødig. Da var det lett å oppdage hvor alene husmødrene var i løpet av en dag mens ektemannen var på arbeid. I den anledning kunne en form for ekstraarbeid føre til at et behov for å være sosial ble dekket, samtidig som det kanskje kunne bringe noen ekstra kroner inn i regnskapet. Et slikt arbeid kunne også bidra til å utvikle skjulte talenter eller interesser. Det gjaldt å benytte de evnene husmødrene satt inne med. Det kunne være å strikke for personer i familien og omegn, drive barnepass hos seg selv som dagmamma, eller arbeide ute hos de respektive familiene som trengte pass eller påfallende oppgaver for mennesker som hadde behov for litt ekstra hjelp, som eldre, syke og blinde. Det kunne være et smålig forsøk på å komme seg ut i arbeidslivet og dermed få en større økonomisk frihet. Arbeid med barn hadde et krav om legeattest i 1950.²⁵¹ Disse arbeidsoppgavene ga ikke nødvendigvis så god lønn, men beskjefte husfruen med noe mer enn bare huset og familien. Det fantes også kurs for kvinner som ville lære seg noe nytt, men det førte i første omgang til en utgift.

Husmorboka tok også opp spørsmålet om gifte kvinner skulle ta seg arbeid utenfor hjemmet. Olga Ambjørnrud ga uttrykk for at det som burde bestemme denne saken var familiens økonomiske behov, men også barnas behov.²⁵² Tanken på å overlate barna til fremmede i etterkrigstiden var på langt nær den samme som i dag, da det oppfordres å sende ungene i barnehager for å lære dem sosialisering. Mulighetene for slike ordninger i etterkrigstiden var sterkt begrenset, trolig på grunn av lav etterspørsel og holdningene i samfunnet.²⁵³ Barnehagene var forbeholdt enslige mødre som var avhengig av egen inntekt for å få hjulene til å gå rundt. Arbeidet burde ikke komme i veien for oppdragelsen og familiebåndene. Dersom en mor allikevel skulle bestemme seg for å arbeide ute, var det lurt for henne å granske egne evner for å finne ut hva hun selv var god til. «Arbeidet i hus og hjem er det mest mangesidige av alle yrker. Husmorens kunnskaper og dyktighet i yrket er den viktigste forutsetningen for en god husholdning».²⁵⁴ Dersom hun ikke hadde noen form for

²⁵¹ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 44, s. 31

²⁵² Ambjørnrud, Olga, *Husmorboka*. 1967, s. 83

²⁵³ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 115

²⁵⁴ Ambjørnrud, Olga. *Husmorboka*, 1967 s. 77

huslige evner burde hun ikke satse på å være fulltidshusmor. Det kunne også være en mulighet å overta en av foreldrenes arbeid, spesielt om det dreide seg om en familiebedrift. En slik mulighet var mest aktuell for sønnene, da slike yrker som kunne være familiedrevne var tradisjonelle mannsyrker. Dette understrekte også *Husmorboka*.

En diskusjon som ofte dukket opp i løpet av de 20 årene var hvorvidt det lønnet seg for en husmor å ta seg lønnet arbeid utenfor hjemmet. Én artikkel i denne diskusjonen kom ut fra side 24 i nummer fire 1955.²⁵⁵ For de fleste var det en selvfølge at det var mannen som skulle tjene penger, og at kvinnen hadde mulighet til å utgjøre en forskjell på økonomien. Hun kunne ta seg en jobb utenfor hjemmet eller forvalte økonomien på en ansvarlig og effektiv måte. Artikkelen ville utforske hvorvidt det lønnet seg for en kvinne å arbeide, selv om hun egentlig ikke trengte det. Det trengte ikke påvirke barna i stor grad, så lenge moren sørget for at de hadde det bra mens hun var borte, og at husarbeidet som ventet ikke påvirket tiden med barna. De fleste mødre som arbeidet utenom hjemmet tok seg lønnet barnepass eller barnehage som hun betalte for, dersom det ikke var noen slektninger som kunne passe dem. Artikkelen mente også at det en hjemmевærende husmor kunne ha spart på å lage sine egne klær ville forsvinne på kjøpte klær i og med at hun ikke fikk tid til å lage dem. Selv om en ekstra inntekt kunne føre til bedre økonomi ville det gå utover husmorens arbeidskapasitet. Dette var fordi selv om hun kunne få hjelp til noe av arbeidet, hadde hun fortsatt husarbeid når hun kom hjem. Hun måtte vite om hun hadde krefter til dette dobbeltarbeidet. Det fantes muligheter for deltidsarbeid og halvdagsjobb dersom det skulle være behov for det. Blant de fire eksemplene artikkelen tok med ser det ut som en norm at ca. 40-65 % av morens inntekt ble igjen til hennes eller familiens forbruk. Det ble mer penger enn om bare ektemannen hadde arbeidet, men det ville også si mer skatt og mindre støtte fra staten. Det var opp til hver familie å bedømme sine egne behov. Skattepolitikken som ble ført i etterkrigstiden var gunstig for de familiene som kun hadde en inntekt, men la hinder for de kvinnene som ønsket å tjene egne penger.

En side av saken var om det lønnet seg for husmoren å ta seg arbeid, men en annen side var hvilke rettigheter og krav hun hadde på inntekter. En overrettssakfører skrev en artikkel om husmødres krav på lønn og de rettslige sidene av dette.²⁵⁶ Ektefelleloven av 1927 sa at «Mann og hustru plikter gjennom tilskudd av penger, gjennom virksomhet i hjemmet

²⁵⁵ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 4, s. 24-26

²⁵⁶ *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 19, s. 18

eller på annen måte å bidra, hver etter sin evne, til å skaffe familien det underhold som efter ektefellenes kår og stilling ansees passende».²⁵⁷ Dette innebar at den hjemmeværende husmoren bidro til familiens levekår ved å holde orden på hjemmet og brødfø familien. Ifølge denne loven trengte hun altså ikke lønn i form av penger for å kunne forsørge familien, så lenge ektemannen bidro. Også ifølge denne loven var det ikke gitt at moren var den som skulle eller kunne være hjemme, det kunne like godt være mannen, noe artikkelen eksplisitt påpeker. Barnas og begge ektefellenes behov var inkludert i lovformuleringen, samt den felles husholdningen. Når husholdets behov var dekket hadde ektefellene lov til å bruke penger som de ville. I tillegg til ektemannen, eller istedenfor ektemannen, hadde hustruen altså lov til å gå ut i arbeid og tjene penger. Dersom hun gjorde det var hun nødt til å bidra til familiens behov. Det kunne settes spørsmål ved om begge ektefellene skulle bidra økonomisk. Burde ikke begge bidra til de huslige pliktene? Uansett var det slik at 'det som er mitt er ditt', og ektemannen kunne ikke bruke alle pengene på seg selv, spesielt om han var den eneste pengeforsørgeren. Hun bidro fortsatt gjennom husarbeid, og hadde muligens gitt avkall på et yrke da hun giftet seg for å være hjemmeværende. Da skulle han forsørge henne. Loven sa også at hun ikke skulle trenge å spørre om penger til familiens handel, og dermed ha en fast «ukelønn». Hvor mye hun skulle ha kom an på hvor mye ektemannen tjente. Loven handlet om både rettigheter og plikter. Det var ikke gitt at hun var 'dømt' til å bli forsørget av en mann dersom hun gikk inn i et ekteskap. Det var fortsatt et krevende yrke å være husmor. Yrket krevde områdespesifikke kunnskaper for å bli utført på en bra og forsvarlig måte.

I diskusjonen om husmødre skulle ta seg arbeid utenfor hjemmet hadde de forskjellige meninger. Dette kom frem i en telefondiskusjon i 1965.²⁵⁸ På midten av 1960-tallet var det en utbredt oppfatning at hjemmeværende husmødre hadde en arbeidskraft som det var stort behov for ute i offentligheten. Dette kan tyde på at gifte kvinner var på god vei ut i arbeidslivet. Det kunne også ligge en motvilje mot å tilbringe store deler av dagen borte fra barna mens de var små. Som gifte kvinner kunne de imidlertid ha mulighet til å arbeide noen få timer til dagen, for eksempel fra 10 til 14. Dette gjorde at de fikk en uavhengighet samtidig som de kunne tilbringe viktig tid på barna og husarbeid. Én husmor mente at en slik mulighet var fullt mulig når barna var litt eldre. Det kunne til og med være nødvendig for husmoren å ta seg deltidsarbeid for å føle seg nyttig. En annen, litt mer tradisjonell, husmor mente at en slik mulighet nok var attraktiv for andre husmødre som hadde behov for å komme seg ut.

²⁵⁷ IBID, s 18

²⁵⁸ *Alle kvinners blad*, 1965, nr. 15, s. 54

Personlig var hun mer enn nok tilfreds over sitt arbeid som hjemmeværende husmor. Spesielt den delen som gikk ut på å invitere andre husmødre på formiddagskaffe. Selv om hun syntes det hørtes herlig ut å komme seg litt ut hver dag for å treffe nye mennesker, mente hun at det ville gå for hardt utover barna å ha et annet yrke. En tredje husmor hadde tidligere prøvd ut å ha en sidejobb, men følte at hun ble overarbeidet med både husarbeid og utarbeid. Når barna var på vei ut av hjemmet mente den fjerde husmoren at det å ha en deltidsjobb kunne være sunt for husmoren, ekteskapet og samfunnet.

Hilde Danielsen skrev om ei kvinne fra Porsgrunn som i 1946 skrev et innlegg i den lokale arbeiderkvinneavisen om kvinners behov for lønnet arbeid.²⁵⁹ Hun diskuterte hva som ble lagt i begrepet 'hjem', og i hvilken grad hjemmet ville bli påvirket av en yrkesaktiv husmor. Var hjemmet kun huset, møblene og folkene som bodde der? Ble hjemmet definert av morens tilstedeværelse? Når både mann og barn er ute av huset hele formiddagen vil det være mer logisk å se på hjemmet som den aktiviteten som skjer mellom familiemedlemmene etter at mannen er ferdig på arbeid og barna kom hjem fra skolen. Da ville det ikke være noe i veien for at hun også kunne komme seg ut å tjene noen kroner på arbeidsmarkedet når ingen andre i familien trengte henne hjemme. De nye maskinene gjorde det mulig for husmoren å bruke mindre tid på de respektive husarbeidsoppgavene. Det burde ikke ha så mye å si hva hun brukte dagene sine på, så lenge husarbeidet ble gjort. Det ville også hjelpe om samfunnet tok mer ansvar for deler av de ansvarsområdene hun hadde i hjemmet. Det ville samfunnet tjene godt på i lengden. En kvinne som arbeidet noen timer til dagen ville betalt skatt til staten som kunne brukes på å bygge opp landet etter krigen.

²⁵⁹ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 111

De arbeidsoppgavene kvinnene hadde fylt under krigen ble overtatt av menn, men etter krigen ville disse mennene ha jobbene sine tilbake. Krigen hadde vist at kvinner kunne gjøre det samme arbeidet like godt, men på grunn av en samfunnsnorm skulle kvinnene tilbake til hjemmene mens ektemennene skulle arbeide. Det var en del av velferdsstaten. På 1950- og 1960-tallet var det allikevel flere kvinner som ikke opplevde negative reaksjoner på deres innsats i arbeidslivet. Det var spesielt de kvinne som ventet til barna var eldre. Danielsen hevdet også at norske kvinner i større grad enn kvinner i andre vestlige land foretrakk å arbeide i hjemmet fremfor å gå ut i arbeidslivet.²⁶⁰ Dette var mye på grunn av økende velstand gjennom velferdsstaten og gunstige skatteordninger for eneforsørgerfamiliene. Andre hinder for ønsket om å arbeide var mulighetene og den store lønnsforskjellen mellom kjønnene. I 1950 var gjennomsnittlig timelønn for menn 3,46 kroner, mens for kvinner var timelønnen i gjennomsnitt 2,25 kroner.²⁶¹ Dette tilsvarer en forskjell på 35 %. Mot 1939 økte kvinners lønn med hele 130 %. Denne statistikken fra SSB har tatt med flere kategorier for menn enn for kvinner i samme tidsrom, slik at det ble noe vanskelig å sammenligne.

De forskjellige kravene samfunnet satt til kvinnen som et supermenneske var ikke nødvendigvis ønskelig fra kvinnes side. Kvinnene skulle holde et nærmere perfekt hjem samtidig som de skulle utføre et tilnærmet perfekt arbeid ute i sin dagjobb. Samfunnet hadde høyere krav til utdanning, og en kvinne som hadde fullført en grad skulle kunne bruke denne til fordel for samfunnet. Flere kvinner avbrøt utdanningen eller unnlot å gå inn i arbeidslivet for å ta på seg rollen som fulltidshusmor i sin egen familie. Flere var også fullt klar over at et opphold fra arbeidslivet kunne gjøre det verre å komme tilbake etter at barna var nådd en viss alder. En yrkeshusmor mente at samfunnet gjorde det umulig for kvinnene å komme tilbake i arbeid, samtidig som at de hadde krav om en full utdanning.²⁶² Hun hevdet at dersom det

Tabell a. Lønnsutviklingen 1939–1950 for en del lønnsstakergrupper.

	Absolutte tall — kroner				Rel. tall 1939=100		
	1939	1944	1949	1950	1944	1949	1950
Menn.							
Jordbruk, tjenestegutter							
— driftsåret ¹⁾ pr. år	624	1 366	2 783	2 994	219	446	480
Jordbruk, dagarb. egen kost — sommer » dag	5.64	11.50	18.42	19.71	204	327	349
Skogsarb., vinter 50/51. » »	5.87	11.98	19.63	21.39	204	334	364
Industri - voksne arb. ²⁾ » time	1.68	1.93	3.10	3.46(3.44) ³⁾	115	185	205
Privat bygge- og anleggs- virksomhet ⁴⁾ » »	2.22	2.34	3.97	4.44	105	179	200
Sjøfart - matros i uten- riks fart ⁵⁾ » mnd.	-	-	651	669	-	*298	*314
Privat landtransport - sjåfører, lagerarb. o.l. ⁶⁾ » time	1.61	1.77	2.82	3.15	110	175	196
Statstjenestemenn ⁷⁾ - jernbanekondukterer. » år	3 950	-	6 980	7 700	-	177	195
Statstjenestemenn ⁸⁾ - jernfontekniker I . . . » »	4 490	-	7 380	8 100	-	164	180
Statstjenestemenn ⁹⁾ - sekretærer I & II . . . » »	5 540	-	8 540	9 340	-	154	169
Kvinner.							
Jordbruk, tjenestejenter - driftsåret ¹⁾ pr. år	411	845	1 678	1 829	206	408	445
Jordbruk, dagarbeidere, egen kost - sommer . . » dag	3.74	7.44	12.39	13.31	199	331	356
Industri, voksne arb. ²⁾ » time	0.97	1.13	1.98	2.25	116	204	232
Statstjenestemenn ³⁾ - te- legraf., telefonass. . . » år	3 290	-	6 180	6 900	-	188	210
Statstjenestemenn ⁴⁾ - assist. I & II » »	3 440	-	5 780	6 500	-	168	189
Hushjelp i byer ⁵⁾ » »	588	996	1 740	1 944	169	296	331

¹⁾ Til dette kommer kost og losji. ²⁾ Bedrifter i N.A.F. For 1939 3. kvartal, for 1950 4. kv., ellers gjennomsnitt for året. ³⁾ November måned. ⁴⁾ Statens lønnsregulativ, gj.snitt av klassenes begyner- og toppsatser. Inkl. pensjons- trekk 10 % av reg.lønn — for jernbanekond. 6 % av reg.lønn. For 1950 satser etter 15. oktober, ellers årsgj.snitt. ⁵⁾ Oktober måned. ⁶⁾ Beregnet etter hyre- satserne — for 1939 = kr. 170 pr. mnd., fra 1/12—1950 = 533 pr. mnd. ⁷⁾ Tallet i parentes gir timefortjenesten når timetallet for arbeidere med kortere fastsatt ukentlig arbeidstid enn 48 timer regnes om til normal arbeidsuke.

Figur 10 Lønnsoversikt 1939-1950, hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_092.pdf s. 11

²⁶⁰ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 115

²⁶¹ Statistisk Sentralbyrå. «Lønnsstatistikk 1950» https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_092.pdf, s. 11

²⁶² *Alle kvinners blad*, 1955, nr. 48. s. 20

skulle lønne seg for husmoren å arbeide ute burde mannen tjene godt nok til å ha råd til hushjelp. Det lå også en fare for at ektemannen ikke ville forstå konas behov for et betalt arbeid og på den måten komme seg ut av huset. Hun anklaget den forrige generasjonen med mødre for å skryte på seg 'skylden' for frigjøringen, samtidig som at de rakk ned på husstellyrket. Samtidig som at utdannelsen deres brant bort i hjemmene, var det viktig at husmødrene og yrkeskvinnene ikke sluttet å kjempe for at senere generasjoner skulle få bedre arbeidsbetingelser utenfor hjemmet, og benytte den utdannelsen hadde tatt lang tid å opparbeide. Yrkeshusmoren mente det var viktig å heve husstellyrkets status igjen samtidig som at forutsetningene for et yrkesliv skulle bli bedre.

Forutsetninger for et yrkesliv

Generasjonen som for fullt arbeidet for kvinners mulighet til å arbeide utenfor hjemmet var den såkalte '68-generasjonen.²⁶³ Denne generasjonen var et resultat av den babyboomen som kom rett etter andre verdenskrig, og ønsket på flere måter å gjøre verden til et bedre sted. Et studentopprør spredte seg fra Paris til flere deler av verden, og økt bruk av TV som et massemedium gjorde at informasjon ble spredt momentant. Denne generasjonen var i stor grad med på å definere bruddet som skilte husmorperioden fra det moderne samfunnet. «Å sette renslighet (både i hygienisk, estetisk og seksuell forstand) til side var et opprør mot mor».²⁶⁴ Kvinnene begynte i større grad å sette seg opp mot patriarkatet i samfunnet, og krevde mer likestilling i arbeidslivet.²⁶⁵ Sakte men sikkert ble kvinner mer og mer representert i politikken og andre offentlige organer som var med på å synliggjøre kvinners muligheter på arbeidsmarkedet. En viktig forutsetning for at kvinner skulle kunne ta seg arbeid var en endring av holdninger relatert til kvinner i arbeid. Dersom samfunnet trodde at de kunne gjøre en god jobb, kunne de bli mer selvsikre og yte bedre i de oppgavene de fikk. Det ble viktig å bevise for både menn og andre kvinner at kvinner kunne få til det de ønsket.

I etterkrigstiden var det vanlig at jentene gikk på husmorskole eller folkehøgskole etter konfirmasjonen.²⁶⁶ Gymnaset var i første omgang forbeholdt guttene. Etter hvert som jenter ble mer og mer vanlig på gymnas- og realskoler hadde de et yrke og en karriere å fokusere på utenom husmorlivet. Tidligere ble ikke jentene prioritert med tanke på utdanning fordi de

²⁶³ Døving, Runar og Klepp, Ingun Grimstad. «Husarbeidets grenser»

²⁶⁴ Døving, Runar, og Klepp, Ingun Grimstad. «Husarbeidets grenser»

²⁶⁵ Korsvik, Trine Rogg. «1968, en macho-revolusjon?» i *Kilden (Kjønnforskning.no)*, 2018
<http://kjonnforskning.no/nb/2018/08/1968-en-macho-revolusjon>

²⁶⁶ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*. S. 21

skulle bli gift og hjemmeværende husmødre. Det å være kvinne var ekvivalent med det å være gift, mor og hjemmeværende. For husmødre kom det flere kurs på ettermiddagen de kunne ta for å holde seg oppdatert på husstellet. I en utgave av *Husmorboka* fra 1958, som var pensum på husmorskolen etter den første versjonen i 1931, stod det «Unge pikers utdanning må ikke baseres på at de skal gifte seg og bli forsørget i ekteskapet».²⁶⁷ Dette utsagnet kom under en overskrift om å kjenne til de ulike mulighetene kvinnene hadde for arbeid. Den påpekte at av forskjellige grunner var flere gifte kvinner nødt til å ta seg arbeid utenfor hjemmet og bidra til familiens økonomi. «Unge piker som har begynt på en utdanning, bør helst fullføre den før de gifter seg».²⁶⁸ Her var dermed utdanning både oppmuntret og respektert. Husmødre som selv hadde opplevd å få utdanningen sin nedprioritert, oppfordret egne døtre til å ta en utdanning og dermed utnytte de mulighetene som var tilgjengelige. Med Statens lånekasse for studenter som ble opprettet i 1947 ble mulighetene for hvilken utdanning barna kunne ta langt flere.²⁶⁹

En mulig forutsetning for at en gift kvinne og mor skulle kunne ta seg arbeid utenfor hjemmet var at hun fikk hjelp av en betalt hushjelp. Dette var spesielt aktuelt før maskiner som vaskemaskinen og oppvaskmaskinen ble introdusert for fullt i Norge. I mellomkrigstiden var fokuset på vitenskapeliggjøring av husarbeidet så stort at hushjelpen gradvis forsvant med innføringen av maskiner og elektrisitet.²⁷⁰ Hushjelpene var som regel ufaglærte og dermed ukvalifiserte for det vitenskapelige arbeidet som husarbeid var blitt. Etter andre verdenskrig ble behovet større da husmødrene så hvor mye arbeid de hadde, og de fikk et større ønske om å ta seg arbeid utenfor hjemmet. Et gjennomgående tema i *AKB* var hvorvidt det lønnet seg med en betalt hushjelp. I 1946 var det et diskusjonsinnlegg der en 46 år gammel dame svarte på en tidligere artikkel om hvorvidt en betalt hushjelp lønnet seg.²⁷¹ Hun argumenterte for at husholdet ble lykkeligere av at både far og mor arbeidet, og at mor jobbet med noe hun trivdes med. Her satte hun et sterkt bånd mellom harmonien i hjemmet og morens sinnsstemning. Selv om det kanskje ikke lønnet seg økonomisk, ville det øke familiens samhold. Selv om det medførte mer arbeid og stress mens barna var små, ville det være godt for hustruen å ha et annet yrke når barna vokste opp og fikk sine egne liv. Mens en mann

²⁶⁷ Ambjørnrud, Olga. *Husmorboka*, 1958, s. 78

²⁶⁸ IBID, s. 78

²⁶⁹ Danielsen, Hilde. *Husmorboka* s. 36

²⁷⁰ Norgeshistorie.no, Gro Hagemann, «Hushjelpene på vei ut». Hentet 5. apr. 2019 fra <https://www.norgeshistorie.no/forste-verdenskrig-og-mellomkrigstiden/teknologi-og-okonomi/1611-hushjelpene-pa-vei-ut.html>.

²⁷¹ *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 19-20, s. 29

enkler ble tilfreds med livet sitt, ville en kvinnes tilfredshet gradvis forsvinne med barnas vei ut av huset.

For å vite om moren kunne gå ut i arbeid og ansette en hushjelp for å ta en del av arbeidet i hjemmet, kunne det være smart å vite hva en hushjelp kostet og hva en mor måtte tjene for at det skulle lønne seg. Sigrud Nærup Gunderud hevdet, i *AKB* 1946, at det kostet 3000 kroner i året å ha en fast hushjelp i hus, og for at dette skulle lønne seg burde fruen tjene minst 5000 kroner i året.²⁷² En ung vitenskapskvinne fortalte om en jobb hun ble tilbudt etter krigen der hun kom til å tjene 3500 i året. Ekte mannen tjente over 7000 kroner på det tidspunktet. Kvinnen ville spørre en økonomieksperter om hun skulle akseptere jobben. I 1946 var det en kjent rett at kvinner kunne ta seg arbeid utenfor hjemmet, selv om det ikke alltid ville lønne seg. Det kunne være en viktig vei mot selvrealisering, og under krigen fikk flere kvinner mulighet til å overta menns arbeidsoppgaver. Én side av saken var det økonomiske, men en annen side var hvordan dette påvirket familielivet ellers.

Oslo ble brukt som et eksempel på utgifter i hverdagen, men det ble påpekt at slikt kunne variere etter hvor i landet familien befant seg. Med en gjennomsnittslønn på 120 kroner i måneden kunne økonomieksperteren tegne et klart bilde av en familie. Det var vanlig å bruke omtrent 625 til 700 kroner per person i året på matutgifter. For denne aktuelle familien ville en hushjelp kostet 2807 kroner i året, der de ville tjente til sammen 11 300 kroner. De måtte også ha betalt mer skatt dersom fruen skulle tjene penger. Økonomeksperteren kom frem til at de ville taper 300 kroner dersom vitenskapskvinnen tok seg arbeid utenfor hjemmet. 1000 kroner i 1946 tilsvarte omtrent 20 700 kroner i 2018,²⁷³ og det betyr at en lønn på 3500 kroner tilsvarte 72 400 kroner.²⁷⁴ Prisnivå og utgifter var av en annen grad i 1946 enn det var i 2018, men allikevel kan det være gunstig å se på de forskjellige summene.

En vanlig måte å trene seg opp til å bli husmor rundt andre verdenskrig var å starte virke som hushjelp eller i huspost. Flere av de husmødrene som hadde sitt virke på 1950-tallet hadde en slik bakgrunn. Dette var tungt arbeid der jentene ble sterkt utnyttet av sine arbeidsgivere for lite lønn før hushjelpsloven kom i 1949.²⁷⁵ Til gjengjeld var det utrolig mye å lære av praksis rettet mot et liv i husarbeidet. Hushjelpsloven kom sent i forhold til hvor mange jenter som gikk ut i hushjelpsarbeid. De fikk fastsatt en maksimum arbeidstid,

²⁷² *Alle kvinners blad*, 1946, nr. 9-10, s. 7, 31

²⁷³ Regnet ut ved hjelp av SSBs konsumprisindeks

²⁷⁴ Regnet ut ved hjelp av SSBs konsumprisindeks

²⁷⁵ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*, s. 29

minimumslønn, samt søndagen og en ettermiddag fri i uken. Viktigst av alt var kanskje retten hushjelpen fikk til et privatliv. Det ble utviklet et nært forhold mellom en hushjelp og en husmor, noe som kunne gå den ene eller den andre veien med tanke på omsorg. Husmoren hadde et rettslig ansvar for hushjelpen, og var hennes arbeidsgiver. «Hushjelpa var i ein vanskeleg posisjon fordi ho hadde ansvaret for mykje av arbeidet i ein familie utan å vere del av den».²⁷⁶ Dersom arbeid som hushjelp ikke var aktuelt eller ikke førte noe godt med seg, fantes det flere muligheter for å lære det jentene trengte på husmorskole. En av intervjukvinnene til Hilde Danielsen fortalte om året på Husmorskolen. «Det var eit år eg aldri gløymer – me danna vennsksapsband og lærde grunnlaget for å styre ein heim og oppdra komande generasjonar til gangs menneske».²⁷⁷

Hvor solid var en ektemanns inntekt for husfruen? Hvor lenge holdt denne inntekten til hele familiens materielle behov? Hva om han skulle miste jobben eller forlate dem? Det ville ikke være noen tidligere arbeidsplasser som ville ventet på vitenskapskvinnen med åpne armer dersom omstendighetene skulle endre seg. Dersom det gikk flere år mellom arbeidsoppdrag kunne hun risikere å falle ut av øvelse, og dermed bli lite attraktiv for arbeidsmarkedet. Samtidig var ikke alle kvinner kvalifiserte for å drive en husholdning og oppdra barn. «Lykken i et ekteskap er da vel ikke først og fremst avhengig om det er *konen* som stryker mannens skjorter?».²⁷⁸ I tillegg viste forskning at barna hadde godt av at mor ikke var rundt dem hele døgnet. Det viktigste spørsmålet i denne sammenhengen ble hvor de ulike parene hadde størst mulighet for livsutfoldelse. Hustruen hadde også krav på en eventuell hushjelps kontantlønn om hun skulle si fra seg sin stilling utenfor huset. Disse pengene kunne brukes som hun ville, da det kunne anses sin lønn.

Dersom hustruen fikk tilgang på egen inntekt utenfor hjemmet kunne det bli ansett som en fiende for ekteskapet. I 1946 ble dette et tema i AKB der en advokat så på det rettslige ved økonomifordeling i et ekteskap. Hustruens økonomiske uavhengighet skal ha vært en sak for Nemd for avgjørelser i familietvister i Sverige som ble ført videre for Norges kvinner i AKB. Artikkelen startet med å fortelle om en hustru som lurte på hvilke økonomiske rettigheter hun hadde og hvem som skal forvalte ektemannens inntekter. Hun var fortvilt over ektemannens prioritering av seg selv økonomisk og mangel på en plan B. Sakfører, eller advokat, Lindvik refererte til ektefelleloven fra 1927. «Lovens ordning er den at mann og

²⁷⁶ IBID, s. 32

²⁷⁷ IBID, s. 29

²⁷⁸ IBID, s. 31

hustru hver etter sin evne skal skaffe familien det underhold som etter ektefellens kår og stilling må anses passende».²⁷⁹ Det var mest vanlig at ektemannen stod for økonomiske inntekter og kvinnen rådet over en del av denne inntekten. Dersom hustruen viste seg å ikke være egnet til å forvalte inntektene kunne forholdet endres. En vanlig oppfatning i samfunnet og loven var at ektemannen skulle lønne hustruen og at hennes innsats for familiens underhold skulle likestilles med ektemannens innsats. Hvor mye 'lønn' hun burde fått var ikke fastsatt fra lovens side. Det ble mer en skjønnsak. Noe som kunne være av interesse for hustruen var ektefellenes gjensidige opplysningsplikt om økonomiske forhold. Dersom det kunne dokumenteres at han ikke underholdt sin familie tilstrekkelig kunne han «[...] pålegges å yde bestemte bidrag til ektefellen».²⁸⁰ Nødvendige innkjøp til familien har hustruen rett til å ta på ektemannens regning, og ektemannens spillegjeld faller ikke på hustruen.

Det smarteste advokaten anbefalte leserne var å ikke inngå et ekteskap uten klare økonomiske spilleregler. Hun mente flere ekteskap var ulykkelige fordi partene ikke visste hva de gikk med på. Voksenlivet burde hatt sitt eget fag på skolen for å gjøre barna klar over forventningene til å bli voksne. Hun mente at ordningen Sverige kom med om nemd for avgjørelser av familietvister burde innføres i Norge også. Var flere menn under oppfatning at kvinner ville 'bli spart' for alle 'kjedeligheter' om økonomi? Ble de forventet å legge fra seg all økonomisk frihet da de gikk inn i et ekteskap? Denne artikkelen ga uttrykk for at dette ikke var tilfelle, selv om inntrykket fra denne tidsperioden kan tyde på det. Var kvinnens økonomiske frihet en fiende for ekteskapet? Det ville heller være en fare for ekteskapet om hun ikke fikk innsyn og rådighet over økonomien enn om hun fikk det. Denne saken faller heller på husmødrene snarere enn yrkeskvinnene, som tjente sine egne penger. Dermed er de unnlatt 'pinlighetene' rundt økonomi og å spørre sin ektemann om penger.

Om en husmor skulle være syk eller nedsatt et par dager kunne hun bruke en hushjelp eller de nyankomne husmorvikarene som frem til 1946 hadde vært populære i Sverige. I 1946 stod det en liten artikkel i *AKB* om Sveriges suksess med husmorvikarer (og et par andre tiltak til å hjelpe kvinner).²⁸¹ Artikkelen prøvde å få frem nytten av disse vikarene og hvorfor Norge også burde begynne med dem. Kort tid senere kom det en lenger artikkel som prøvde å selge det yrket som var husmorvikar til unge kvinner med «[...] huslige anlegg».²⁸² Flere

²⁷⁹ *Alle kvinners blad*, 1946, 23-24, s. 7

²⁸⁰ *Alle kvinners blad*, 1946, 23-24, s. 8

²⁸¹ *Alle kvinners blad*, 1946, 41-42, s. 11, 30

²⁸² *Alle kvinners blad*, 1946, 45-46, s. 5, 34-36

kommuner bestemte seg for, ifølge denne artikkelen, å satse på husmorvikarer for å støtte opp om «landets største yrkesgruppe».²⁸³ Det opplevdes få søkere, mye på grunn av dårlig informasjon om hva yrket innebar. «Vi kommer ikke bort fra at ennå betrakter altfor mange unge kvinner sitt yrke som en ventestasjon til mannen kommer og henter dem».²⁸⁴ Dermed var det mange kvinner som ikke la så mye arbeid i sitt 'midlertidige' yrke. De fleste antok at de en dag skulle gifte seg, og hadde ikke store tanker om å ha bruk for sin kompetanse. Det var heller ikke mange som tenkte på at en relevant utdanning kunne komme godt med i et ekteskap, ifølge artikkelen. I 1946 var husmorvikarutdannelsen en prøveordning som skulle vurderes etter hvert. «Huns skal kunne utføre husmorens daglige arbeid med hus, barn, mat, tøy osv. og kunne utføre såkalt «hjemmets sykepleie»».²⁸⁵

Husmorvikar var et profesjonelt yrke som krevde samordnet utdanning, med kompetanse som gikk utover den ordinære husmorens kompetanse. Dermed var disse fruene en blanding av husmor og yrkeskvinne. For å kunne søke på kurset måtte hun være fylt 23 år, ha vandelsattest, ha fullført husmorskole eller ungdomsskole og ha minst to år praksis i husarbeid. Husmorvikarkurset var gratis og varte i tre måneder pluss én måned praksis. Kurset har inkludert to måltider til dagen. Artikkelen hadde Aker sitt husmorvikarkurs som et eksempel. Her gikk det kvinner fra 23 til 40 år, som gledet seg til å starte i praksis og komme ut i yrket. Mye av pensumet på kurset var repetisjon fra husmorskolen, men noe var nytt og mye av pensumet var viktig å repetere. Selv om noen bare kom til å arbeide et par år før de skulle gifte seg, var utdannelsen enormt relevant for den fremtidige tilværelsen som husmor. Arbeidsvilkårene for husmorvikarene ble også gjennomgått i artikkelen. Selv om de fleste husmødrene hadde opp mot 14 og 18 timers arbeidsdag, fikk vikarene fastsatt 8 timer, mot 9,5 på grunn av pause og handel. De fikk en dag fri i uken, ofte søndag, og en måned ferie i året.²⁸⁶ Husmoren ble ansatt kommunalt, og fikk dermed goder som lønn ved sykdom og pensjon. Vikaren hadde egen uniform og et krav om maks 14 dager i hvert hjem, med unntak av vanskelige fødsler. Forfatteren hadde stor tro på at denne ordningen kom til å bli stor suksess!

²⁸³ *Alle kvinners blad*, 1946, 45-46, s. 5

²⁸⁴ IBID

²⁸⁵ *Alle kvinners blad*, 1946, 45-46, s. 34

²⁸⁶ En lønn på 3000 kr i året og gratis kost og losji

4.2 Barnas forhold til en mor som arbeider

Oppmerksomheten rettet mot barna

Hilde Danielsen hevdet i *Husmorhistorier* at ved toppen av husmorperioden var andel voksne kvinner som virket som husmødre over 53 %.²⁸⁷ På 1950-tallet hadde gifte kvinner nesten ikke betalt arbeid, selv om det var vanskelig å måle. Flesteparten av gifte kvinner ble dermed forsørget gjennom ekteskapet. Etter krigen ble familiene mindre, da et ideal på tre barn ble ført i de fleste familier. Familiestrukturen ble planlagt i større grad enn før krigen, og flere barn overlevde til voksen alder på grunn av bedre leveforhold. Det ble også et større fokus på barneoppdragelse og forholdet mellom barn og foreldre. En av årsakene til økende andel husmødre i samfunnet var trolig at flere fikk råd til å gifte seg. Dersom det å være gift var samsvarende med å være husmor, og prosenten er regnet etter antall voksne kvinner, var det ikke rart at andelen vokste. Både et betalt arbeid og ulønnet husmorarbeid kunne gå utover barna dersom moren ikke passet på å ta seg tid til familien. Hun hadde ansvar for familiens trivsel og velbehag. «*Husmoren hører selv med under «familiens trivsel», og hvorledes kan vel familien trives med en utslitt husmor?»*.²⁸⁸ Dette utsagnet kom i et av datidens kvinnemagasin, der forfatteren nærmeres bad leserne om å legge husmoridealene på hyllen til barna ble voksne. Hennes egen sinnstillstand og energinivå var like viktig som resten av familiens behag. Husmoren skulle gjøre alt i huset, samtidig som at det skulle se ut til at hun ikke gjorde noe. En slik kjensgjerning kunne barna fort oppfatte slik at de selv kunne utvikle en avsmak for husmoryrket.

Når jobben tok over

Det sies at en husmor skulle innrette sin dag etter ektemannen og barna, at hun skulle tjene mann og barn fra hun stod opp til hun la seg om kvelden. Hva om moren bestemte seg for å dra ut i arbeid? Flere av de gifte kvinnene som etter hvert gikk ut i arbeid tok det valget etter at barna var blitt såpass voksne at de klarte seg selv og var på vei ut av huset. Hva med de kvinnene som gikk ut i arbeid mens barna var små? Ei jente som gikk sitt syvende år på folkeskolen skrev til Klara Klok om moren sin som ikke klarte å «[...] la være å arbeide».²⁸⁹ Selv om faren til denne jenta tjente så godt at det ikke var 'behov' for at moren også arbeidet, var det slik at datteren ble nervøs av måten foreldrene omgikk hverandre. Datteren stod for handel og middag i tillegg til sine egne lekser. Da de skulle på ferie fant moren arbeid til seg

²⁸⁷ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 53

²⁸⁸ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 102

²⁸⁹ *Alle kvinners blad*, 1960, nr. 33, s. 3

og barna på et hotell i nærheten av den hytten de hadde leid. Det var ikke akkurat en slik ferie datteren hadde sett for seg. Hun skulle selv videre til realskolen etter ferien, og forholdene i hjemmet var ikke på sitt beste. Klara Klok forstod at denne 'Tove' var i en vanskelig situasjon midt mellom foreldrene. Hun anbefalte Tove å komme seg noe bort fra hjemmet for å få noe fred og samle tankene. Det kom også frem at å ta en samtale med faren kunne være produktiv, fordi «[...] du kan ikke tro så blinde slike voksne kan være så mange ganger!». ²⁹⁰ Tove kunne også ha godt av et opphold på landet eller en internatskole før realskolen. Det kunne være godt for både henne og foreldrene. Kunne morens konstante behov for å ha et arbeid å gå til være relatert til uroen i hjemmet eller en intens frykt for å kjede seg?

Den store faren ved å ha en mor ute i arbeid var at både husarbeidet og familieessensen ble forbigått eller oversett ved et uhell. Det ble, ifølge Danielsen, skjebnen til flere kvinner som var ute i arbeid. ²⁹¹ Det forelå flere advarsler til de kvinnene som ønsket seg ut i arbeidslivet om å ikke la dette skje. En slik forbigåelse kunne gå utover oppdragelsen og fremtiden til barna. Etter hvert som det ble mer akseptabelt å la barna bli passet på av fremmede, i form av barnehager og dagmammaer, ble det enklere for kvinnene å tillate seg å arbeide ute uten dårlig samvittighet.

Barna var tidlig introdusert til husmoryrket gjennom plikter og arbeidsoppgaver i hjemmet. ²⁹² De fikk tidlig et innblikk i hvordan det fremtidige arbeidet som husmor kunne bli, selv om de endte opp med å arbeide utenfor hjemmet. Jentene kunne sammenligne seg selv med moren sin, og få et positivt eller negativt syn på husmoryrket. Samtidig som at døtrene kunne se opp til mødrene, ville det trolig være sider ved hennes hverdag som datteren kunne tenke seg å endre. Dersom barna opplevde morens arbeidsliv som forstyrrende på en eller annen måte kunne de gå langt for å sikre at deres barn ikke skulle føle det samme.

4.3 Sammenfatning av kapittel 4

Hvilke konsekvenser fikk forholdet mellom teknologi og husmorrollen for utviklingen av husmorrollen? Hvordan var forholdet mellom husmødre og yrkeskvinnene? Teknologien, spesielt vaskemaskinen, frigjorde mye tid som tidligere var forbeholdt klesvask og husvask. I første omgang ble denne tiden anbefalt å brukes på familien, og spesielt barna, med et større fokus på oppdragelse. Når barna vokste opp og klarte seg selv i større grad, ble moren oppfordret til å ta seg arbeid utenfor hjemmet mot 1960-tallet. Så lenge hun sørget for at

²⁹⁰ *IBID* s. 3

²⁹¹ Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 114

²⁹² Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier* s. 17-21

husarbeidet ble gjort og middagen ble laget skulle det i teorien ikke være noe i veien for at hun kunne arbeide og tjene penger utenfor hjemmet. Gjennom deltidsjobb eller gjennom hjelp fra en betalt hushjelp og familien kunne husarbeidet gjøres på daglig basis. Loven sa at begge ektefeller skulle bidra til å underholde familien, der både inntekt og husarbeid var ansett som underholdning. Dermed var det ingen lover i etterkrigstiden som var mot at hustruen også kunne arbeide.

Det fantes alternativer til standard hel- og deltidsarbeid som var mulig å gjennomføre i nærområdet, som kunne gjøres for lønn eller som frivillig. Det var dermed ikke bare to alternativer for kvinner i etterkrigstiden. De var ikke bare husmødre eller bare yrkeskvinner. I de aller fleste hjem var det kvinnen som hadde ansvar for husarbeidet og at det ble utført på en profesjonell måte. Innføringen av heimkunnskap som et obligatorisk fag for begge kjønn på slutten av 1950-tallet førte til at også guttene fikk opplæring i det essensielle husarbeidet. Dermed ble ikke det lenger en unnskyldning for at husmoren skulle ha eneansvaret for hjemmet. Kanskje det var en av årsakene til at flere kvinner gikk ut i arbeid mot 1970-tallet?

5. En lettere hverdag?

Hva var forholdet mellom ny teknologi, som vaskemaskinen, og endret husmorrolle fra slutten av andre verdenskrig frem til 1970? Gjennom en innholdsanalyse av tidsskifter og andre beretninger har jeg kommet frem til et mulig svar på dette spørsmålet. I første rekke førte utviklingen til en forenkling av en rekke arbeidsoppgaver. Et eksempel på dette er klesvasken og alt arbeidet rundt selve vasken. Klesvasken ble redusert fra å være flere dagers tungt arbeid i ensomhet til å bli et av flere daglig gjøremål. Det gjorde at husmoren fikk frigjort mye tid. Denne ekstra tiden skulle i hovedsak brukes med familien. Samfunnet satte høyere krav til barneoppdragelse og familieharmi, noe som i stor grad falt på husmoren. Mødrene muligheter for å gå ut i arbeid ble større etter hvert som barna kunne hjelpe til mer i hjemmet, fordi det kunne friggi mer tid fra husarbeidet. På den måten kunne hun bli mer økonomisk uavhengig fra ektemannen. Staten la opp til en eneforsørgerpolitikk der ektemannen oftest var den som tjente pengene i familien. Gjennom gode skatteordninger ble denne politikken mulig og foretrukket. Han, på sin side, hadde hovedansvaret for vedlikehold av huset og områder utenfor de fire veggene. Han kunne bidra til husarbeidet ved sykdom eller andre omstendigheter der husmoren ikke kunne arbeide. Så lenge moren var oppegående var det hun som skulle ha ansvar for husarbeidet.

Hvordan har forholdet mellom husmødre og teknologi kommet frem i denne oppgaven? Kapittel 2 handlet om husmødrenes arbeidsdag og vaskevaner i tiden etter andre verdenskrig. Her kom det frem at husmoren stod opp tidlig om morgenen for å arbeide helt til hun la seg om kvelden. For at hun skulle holde seg sunn og i arbeid lengst mulig var det viktig å planlegge denne dagen godt. Av samme årsak var det viktig å arbeide med riktige arbeidsstillinger, også når det kom til klesvasken. Den kunne være tung for både rygg og armer, noe innføringen av vaskemaskinen kunne lette betydelig. Kapittel 3 gikk mer inn på familiens rolle i forholdet mellom husmoren og teknologien. Mannen var den som, etter krigen, skulle tjene penger og få fred og ro når han var hjemme. Siden husmoren fikk penger av ektemannen til daglige utgifter var hun avhengig av hans gunst. En måte å vinne denne gunsten på var å være en slags tjener for mannen.²⁹³ Dersom mannen faktisk deltok i husarbeidet ble han nærmest hyllet som en helgen. Med innføringen av heimkunnskap som et obligatorisk fag for gutter og jenter kunne ikke guttene lenger skylde på inkompetanse innen husarbeid for å ikke delta, og hyllesten minket noe. Det å la barna hjelpe til i hjemmet ble, av

²⁹³ Situasjonen kan tolkes slik etter dagens omstendigheter.

mange skribenter i *AKB*, ansett som en viktig vei til voksenlivet, også for gutter. I kapittel 4 kom det frem et noenlunde turbulent forhold mellom husmødre og yrkeskvinner. En mulig konsekvens av teknologien kunne være at husmødrene gikk ut i arbeid, noe som minket avstanden mellom de to gruppene kvinner. Kapittelet så på hva som måtte til for at en husmor kunne ta seg betalt arbeid, der det viktigste var at hverken husarbeidet eller familien måtte forsømmes. Dette holdt seg stabilt gjennom hele perioden. Hva det ville si å la husarbeidet forsømmes innebar likevel mindre arbeid i 1970 enn i 1946.

For at hun skulle ta seg arbeid utenfor hjemmet måtte hun sørge for at alt nødvendig husarbeid ble tatt hånd om og at familien ikke led noen nød av at hun var borte fra hjemmet. En faktor som ofte hang sammen med hennes yrkesaktivitet var anskaffelsen av maskiner eller ansettelsen av en hushjelp. Dette gjaldt spesielt med heltidsarbeid, men det var også muligheter for både deltidsarbeid og betalt hjemmearbeid som ikke behøvde hushjelp. Om hun bare hadde behov for å komme seg ut var det også flere muligheter for frivillig arbeid i nærmiljøet. Det gjorde at hun kunne føle seg både sosial og nyttig på flere måter samtidig som hun var der for familien.

Kvinnerns vei ut mot arbeidsmarkedet ble muliggjort av flere hendelser. Innføringen av maskiner i husarbeidet lettet arbeidet og frigjorde tid kvinnene kunne bruke på andre aktiviteter, som for eksempel arbeid. Innføringen av vaskemaskinen førte også til et større forbruk av klær og tekstiler i hjemmet, som i første omgang førte til mer storvask. En annen, litt mindre direkte, konsekvens av økt forbruk var det økonomiske. Økt forbruk førte til økt pengebruk, noe som etter hvert kunne få frem et behov for å ha begge foreldrene i arbeid. Det ble mulig på grunn av frigjort tid som en følge av teknologi. En hendelse eller faktor som ikke har blitt diskutert i denne oppgaven er kvinners frigjøringskamp på 1960- og 1970-tallet og dets betydning for kvinners arbeidsliv. Kampene fikk frem kvinners behov for økonomisk frigjøring fra sine ektemenn, noe som førte dem ut i eget arbeid. Problemet med den eksisterende skattepolitikken var dersom det skulle lønne seg for husmoren å tjene penger måtte hun overgå de ekstra skatteutgiftene ekteparet fikk ved at hun fikk seg jobb. De kunne søke om særskilt ligning, men måtte ha gode grunner til det. Det var stor mangel på arbeidskraft i tjenesteyrker som tradisjonelt sett blir ansett som kvinneyrker.²⁹⁴ Det viste et behov for kvinnelig arbeidskraft i det norske samfunnet. En blanding av dette behovet og

²⁹⁴ Hagemann, Gro. «Kvinnefrigjøring» i *Norgeshistorie.no*, Hentet 20.05.2019 fra <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/mennesker/1914-kvinnefrigjoring.html>

kvinnenes vilje til å arbeide, samt et ønske om kvinnerepresentasjon i viktige yrker var viktig for å få kvinner i arbeid.²⁹⁵

Videre forskning

Slik som Finn Arne Jørgensen brukte kjøkkenet som en innfallsvinkel til å forstå utviklingen av husmødrenes økte krav i mellomkrigstiden, har jeg brukt spesifikt vaskemaskinen for å forstå endringer i husmorrollen i etterkrigstiden.²⁹⁶ Denne oppgaven har hatt søkelys på teknologi og kjønnsroller i hjemmet. Forholdet mellom ektefeller og barn i husarbeidet og forholdet mellom husmødre og yrkeskvinner har vært de overordnede temaene innfor dette området. Jeg har også forsøkt å finne ut av hvilke oppgaver mennene utførte som ungkarer, og om denne eventuelle aktiviteten opphørte ved ekteskapet. Det har vist seg å ikke være så enkelt å finne ut av. Dersom den informasjonen kunne være til å spore opp ville det vært en interessant oppgave som kunne sette et nytt lys på husarbeidet og kjønnsroller i hjemmet.

Jeg valgte å utføre en innholdsanalyse av *AKB* fra 1946 til og med 1965, *Forbrukerrapporten* i samme tidsrom og *Husmorhistorier* for å danne et bilde av forholdet mellom teknologi og husmødre. Disse tidsskriftene var likevel ikke de eneste kvinne- og forbrukermagasiner i etterkrigstiden. Det kunne dermed vært mulig å sett videre på hvordan andre kvinneblader fikk frem forholdet mellom de ulike rollene kvinnene skulle oppfylle og teknologien i etterkrigstiden. Var de for det meste rettet mot fulltidshusmødrene eller yrkeskvinnene? Stilte de husmødre i et positivt eller et negativt lys? Oppfordret de kvinner til å ta seg arbeid? Stilte de teknologiske nyvinninger i et annet lys enn *AKB*? Denne muligheten ligger åpen til andre forskere.

Noe jeg har kommet frem til var at en viktig faktor på veien mot kvinner i yrkeslivet var innføringen av heimkunnskap som et obligatorisk fag i skolen. Faget stilte i teorien jenter og gutter likt i kompetanse knyttet til husarbeid i skolealder. I den anledning ville en tredje interessant oppgave vært å se på sammenhengen mellom innføringen av heimkunnskap som et obligatorisk fag for gutter og jenter, og kvinnenes økende grad av yrkesaktivitet. Utviklingen av heimkunnskap og konsekvensene av det er noe jeg kunne ha fokusert mer på i min oppgave, men valgte å se kun på starten og reaksjoner på dette rundt 1960. I sammenheng med heimkunnskap og endrede kjønnsroller i hjemmet ville det også vært interessant å forske på hvorvidt ektemannen gjorde mer eller om det bare var husmoren som gjorde mindre. Har

²⁹⁵ Hagemann, Gro. «Kvinnefrigjøring»

²⁹⁶ Jørgensen, Finn Arne. «Tidens krav»

kunnskapen noe å si for hvilke oppgaver som blir utført av hvem? Dersom det er tilfellet burde forholdene ha endret seg.

En mulig måte å forstå kjønnsroller innenfor en nok så lite studert enhet som hjemmet har vært og sett på teknologi og spesielt vaskemaskinens betydning. Ved å kun se på én maskin vil analysen være plassert på en smal sti, men gir muligheter for å studere hjemmet fra andre innfallsvinkler senere.

Litteraturliste

Litteratur:

- Alnes, Jan Harald. *Hermeneutikk*. I «Store norske leksikon», 2018. Hentet 2. mai 2019 fra <https://snl.no/hermeneutikk>
- «Arbeid», *Ordbok.uib.no*. Hentet 10.05.2019 fra https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=arbeid&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge
- Avdem, Anna Jorunn, og Melby, Kari. *Oppe først og sist i seng: Husarbeid i Norge fra 1850 til i dag*. Oslo: Universitetsforlaget, 1985.
- Berner, Boel. *Sakernas tillstånd: Kön, klass, teknisk expertis*. Vol. 41. Tema T Rapport. Linköping: Tema Teknik Och Social Förändring, Linköpings Universitet, 2003.
- Blom, Ida. «Brudd og kontinuitet: Fra 1950 mot årtusenskiftet.» i *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, red. av Ida Blom og Sølvi Sogner, 299-344. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag as., 1999.
- Blom, Ida. *Cappelens kvinnehistorie*. Vol. 2, Oslo: Cappelen, 1992.
doi:oai.nb.bibsys.no:999204106424702202.
- Blom, Ida. «Kvinnehistorie som forskningsfelt» in *Kvinner selv*. red. Hagemann, Gro, og Ida Blom. Oslo: Aschehoug, 1977
- Brautaset, Camilla, og Øksendal, Lars Fredrik Moe. «Fortellinger og forklaringer i økonomisk historie.» i *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*, red. av Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg, s. 292-319. Oslo: Pax, 2013.
- Brochmann, Odd, Waal, Nic, Størmer, Fredrik og Anonsen, Carl. *Mennesker og boliger: Familieundersøkelsens resultater*. Vol. Bd. 2. Oslo Byes Vels Boligundersøkelser (trykt Utg.). Oslo: Tanum, 1948.
- «content analysis.» *Merriam-Webster.com*. Hentet 23.10.2018. https://www.merriam-webster.com/dictionary/content_analysis
- Cowan, Ruth Schwartz. *More work for mother: The ironies of household technology from the open hearth to the microwave*. Ny utg. London: Free Association Books, 1989.
- Danielsen, Hilde, Larsen, Eirinn, og Ovesen, Ingeborg Winderen. *Norsk likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget, 2015.
- Dyrvik, Ståle. *Den demografiske overgangen*. Utsyn & Innsikt. Oslo: Samlaget, 2004.
- Døving, Runar og Klepp, Ingun Grimstad. «Husarbeidets grenser: når kunnskap erstattes med skam.» *Tidsskrift for kjønnforskning (trykt utg.)*. 34(2010) nr. 4 (2010): s. 366-76.

- Emanuelsen, Helga Kringlebotn og Jenssen, Gunvor Øverby. *Vask og vaskemaskiner*. Oslo: Statens Forsøksvirksomhet i Husstell, 1954.
- Engels, Friedrich og Wischnewetzky, Florence Kelley. *The Condition of the Working-Class in England In 1844: With Preface Written In 1892*. Cambridge Library Collection - British and Irish History, 19th Century. Ukjent utgivelsessted, 2010.
- Forbrukerrådet. «Om oss». Hentet 10.05.2019 fra <https://www.forbrukerradet.no/forside/om-oss/>
- Frifagbevegelse.no «Arbeidervern gjennom 100 år» *Fri fagbevegelse*. URL: <https://frifagbevegelse.no/arbeidervern-gjennom-100-ar-6.158.37845.5d2c04e0ec>
- «Gamle arbeidervernlov (opph.),» §2 (1956) <https://lovdata.no/pro/NLO/lov/1956-12-07-2/§2>
- Grove, Knut og Heiret, Jan. «Fortid og form. Forteljinger om norsk arbeidslivshistorie» i *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*. red. Heiret, Et. Al. Oslo: Pax, 2013
- Hader, Mathilde og Solbraa-Bay, Juliane. *Skap overskudd ved forenkling av husarbeidet*. Husmorbladet, Norges Husmorforbund, 1962.
- Hagemann, Gro. «Kjøkkenet som samfunnsprosjekt.» i *Tidsskrift for kjønnsforskning*, no. 04 (2010): 290-310
- Hagemann, Gro. «Kvinnefrigjøring» i *Norges historie.no*, Hentet 20.05.2019 fra <https://www.norghistorie.no/oljealder-og-overflod/mennesker/1914-kvinnefrigjoring.html>
- Hagemann, Gro. «Skattebetaling som rettighet» i *Norges historie.no*. Hentet 16.05.2019 fra <https://www.norghistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/artikler/1820-skattebetaling-som-rettighet.html>
- Hagemann, Gro, «Særvern av kvinner – arbeidervern eller diskriminering?» i *Kvinner selv*, red. Hagemann, Gro og Blom, Ida. Oslo: Aschehoug, 1977
- Hagemann, Gro, Roll-Hansen, Hege. *Housewives: Meanings and implications of unpaid work*. Issues in Contemporary History. Oslo: Unipub Forl. - Oslo Academic Press, 2005.
- Heiret, Jan, Ryymin, Teemu, and Skålevåg, Svein Atle. *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*. Oslo: Pax, 2013
- «Husflid». *Ordbok.uib.no*. Hentet 07.05.2019. https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=+husflid&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=bokmaal
- Jakhelln, Henning. «åttetimersdag» i *Store Norske Leksikon*. Sist endret 19. mai 2014. URL: <https://snl.no/%C3%A5ttetimersdag>

- Jørgensen, Finn Arne. «Tidens krav: Fremveksten av det vitenskapelige husstellet i Norge 1900-1940». Hovedoppgave. F. A. Jørgensen. 2001
- «Kjønn», *Ordbok.uib.no*. Hentet 10.05.2019 fra https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=kj%C3%B8nn&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge
- Klepp, Ingun Grimstad, *Fra rent til nyvasket: Skittent og rent tøy*. Vol. Nr 2-2003. Fagrapport (Statens Institutt for Forbruksforskning: Online). Oslo: Statens Institutt for Forbruksforskning, 2003.
- Klepp, Ingun Grimstad. *Skittentøyets kulturhistorie: Hvorfor kvinner vasker klær*. Oslo: Novus, 2006.
- Korsvik, Trine Rogg. «1968, en macho-revolusjon?» in *Kilden (Kjønnforskning.no)*, 2018 <http://kjonnsforskning.no/nb/2018/08/1968-en-macho-revolusjon>
- Krippendorff, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. 3rd ed. ed. Thousand Oaks, California: Sage, 2012.
- Landslaget for lærere i heimkunnskap. *2-årsmedling for Landslaget for lærere i heimkunnskap: I tiden 1.7.1968-30.6.1970*. Oslo: Landslaget for lærere i heimkunnskap, 1970.
- Larsen, Eirinn. «Kvinne- og kjønnshistoriens fortellinger» in *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*. red. Heiret, Jan Et. Al. Oslo: Pax, 2013
- Lund, Ellen Cathrine. «Soap war: Marketing of housewives 1950-1970» i *Twentieth century housewives: Meaning and implications of unpaid work*. red. Hagemann, Gro & Roll-Hansen, Hege. s. 133-163, Oslo: Unipub forlag, 2005
- «Mannen som skulle stelle hjemme», I: K. Nedrelid (red.), *Asbjørnsen og Moe's norske folkeeventyr*. Hentet 07.05.2019 fra html <http://runeberg.org/folkeeven/010.html>
- Moestue, Anne. *Menn og husarbeid: Fra svarene på NEG's spørreliste nr. 197*. Oslo, Norway: Universitetet i Oslo. 2003
- Myrstad, Anne Marie. «Dumme menn og troll til kjærringer. Hva husmødre fikk le av i norske husmorfilmer» i *Tidsskrift for kjønnforskning*. 2010, nr. 4, s. 311-332
- Myrvang, Christine. *Forbruksagentene: slik vekket de kjøpelysten*. Oslo, Norway: Pax forlag, 2009
- Norgeshistorie.no, Gro Hagemann, «Hushjelpene på vei ut». Hentet 5. apr. 2019 fra <https://www.norgeshistorie.no/forste-verdenskrig-og-mellomkrigstiden/teknologi-og-okonomi/1611-hushjelpene-pa-vei-ut.html>.

- Rosenbeck, Bente. «Husmoren» Kap. 26 i *Cappelens Kvinnehistorie*, red. av Ida Blom, 462-75. Oslo: Cappelen, 1992.
- Schwartzberg, Natalie, Berliner, Kathy og Jacob, Demaris. *Single in a married world: A life cycle framework for working with the unmarried adult*. New York: Norton, 1995.
- Slottemo, Hilde Gunn. «Ansvarlighetens menn – Normer for maskulinitet i etterkrigstidas industrisamfunn.» *Tidsskrift for Kjønnforskning*, nr. 01-02 (2009): 64-81.
- Statistisk Sentralbyrå. «Konsumprisindeksen». <https://www.ssb.no/kpi>
- Statistisk Sentralbyrå. «Lønnsstatistikk 1950»
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_092.pdf
- Stugu, Ola Svein, Homlong, Beate, Svinningen, Tone og Dyrvik, Ståle. *Norsk historie etter 1905: Vegen mot velstandslandet*. Vol. B. 4. Oslo: Samlaget, 2012.
- Sundt, Eilert. *Om Rensligheds-Stellet i Norge: til Oplysning om Flid og Fremskridt i Landet*. Oslo, Norway: Abelsted, 1869
- Ytre-Arne, Brita. «Women's magazines and their readers: Experiences, identity and everyday life.» PhD. Universitetet i Bergen, 2014.

Empiri: Tidsskrift og bøker

- Ambjørnrud, Olga og Landslaget for Husstell-lærere. *Husmorboka*. Oslo: Cappelen, 1932
- Ambjørnrud, Olga og Landslaget for Husstell-lærere. *Husmorboka*. Ny Utg., 8. Oppl. ed. Oslo: Cappelen, 1952.
- Ambjørnrud, Olga og Landslaget for Husstell-lærere. *Husmorboka*. Ny Utg., 10. Oppl. ed. Oslo: Cappelen, 1958.
- Ambjørnrud, Olga og Landslaget for Husstell-lærere. *Husmorboka*. Ny Utg., 12. Oppl. ed. Oslo: Cappelen, 1967.
- Dagbladet*. Oslo: AS Dagbladet. 1869-2019
- Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier: Norske Husmødre Om Menn, Barn Og Arbeid*. Oslo: Spartacus, 2002.
- Forbrukerrådet, *F-rapporten*. Oslo: Rådet. 1955-1958.
- Forbrukerrådet, *Forbrukerrapporten*. Oslo: Rådet, 1958-2010.
- Oftedal, Johanna. *Alle kvinners blad: Hvori opptatt HUS OG HAVE*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1937-1978.
- Svare, Sidsel. *Om vask: Undersøkelse blant 50 husmødre i Trondheim*. Trondheim: Norges tekniske høgskole, Arkitektavdelingen, Institutt for byggekunst III, 1962.

Illustrasjoner:

Figur 1 Kvinne vasker klær i isen. Lisens: CC-BY-NC-SA-4.0 Leverandør: NTB scanpix. Hentet fra: https://ndla.no/nb/node/140997	i
Figur 2 Reklame for Bio-Text i 1972, Opphav: Norges kvinne- og familieforbund. Leverandør: Riksarkivet. Hentet fra https://ndla.no/nb/node/151197	4
Figur 3 En godt planlagt arbeidsuke. Hentet fra Chambers, Selma Lola. The little golden book of words. Wisconsin: Western publishing co. 1948.....	17
Figur 4 En husmors arbeidsdag. Hentet fra https://hubpages.com/relationships/Housewife-What-do-housewives-do	19
Figur 5 Hvordan ta seg pauser i stykingen. Hentet fra Solbraa-Bay og Haader: "Skap overskudd med forenkling av husarbeidet"	20
Figur 6 Ulike vinger. Hentet fra Forbrukerrapporten 1958, nr. 3, s.89	25
Figur 7 Ulike vaskeprinsipper i automatiske vaskemaskiner. Hentet fra Forbrukerrapporten 1957, nr. 8, s. 32.....	26
Figur 8 Arbeidsteknikk, Hentet fra: Husmorboka 1952, s. 94.....	29
Figur 9 Reklame for Burnus i 1946: "Det er ingen hjelp å få av mannfolkene". Hentet fra Alle kvinners blad, nr. 49-50 1946, s. 3	41
Figur 10 Lønnsoversikt 1939-1950, hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_092.pdf s. 11.....	72